

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук,
заступник директора Інституту
світової економіки і міжнародних
відносин НАН України;
БІЛИНСЬКИЙ Маркіян,
директор Інституту демократії
імені Пилипа Орлика;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
заступник Міністра закордонних
справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
директор Інституту міжнародних
відносин Національного
університету ім. Тараса Шевченка,
академік НАН України;
ГУНЧАК Тарас,
доктор історичних наук, професор
Раттерського університету (США);
ГУМЕНЮК Б.І.,
ректор Дипломатичної академії
України при Міністерстві
закордонних справ України;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук,
директор Інституту законодавства
Верховної Ради України,
член-кореспондент НАН України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук,
заступник директора Інституту історії
України НАН України;
Олександр Дж.МОТИЛЬ, професор
політології, заступник директора
Університету Рутгерс (Нью-Джерсі, США)
ПАЗЕНОК В.С.,
член-кореспондент НАН України,
академік Української академії
політичних наук;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
Леонід ШКЛЯР, доктор політичних наук,
завідувач відділу суспільних,
економічних та гуманітарних наук ВАК.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач
Юлія Валєєва
Володимир Семенов
Леся Савчин
Лариса Аврамчук
Валерій Гришаков
Ігор Дябога, американський журналіст
Олександр Мотиль, американський
вчений
Лідія Ярцева

Позиція авторів не завжди збігається
з позицією редакції. Усі права захищені.
Передрук матеріалів без посилання на
"Зовнішні справи" не дозволяється.
Редакція не несе відповідальності
за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи",
суспільно-політичний журнал
липень 2008, № 7
Виходить щомісяця.
Засновник – Міністерство закордонних
справ України.
Адреса редакції: 01018, м. Київ,
Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua
www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 701
від 9 червня 1994 р.
Друк: ТОВ «Вістка».
Тираж 1250 примірників.
Відпускна ціна редакції - 10 гривень
Передплатний індекс: 74402
"Зовнішні справи", 2008

На наших обкладинках:
1 стор. – карикатура Ігоря Конденка
(Україна), міжнародний конкурс
карикатури в Полтаві "Карлюка"
2 стор. – фотоколлаж Євгена
Компанійченка
4 стор. – репродукція картини
заслуженого художника України
Валерія Франчука.

Все наше життя – лише маленький епізод у неосяжних
хвилях Всесвіту. Окремі події – вибори, призначення, звіль-
нення тощо, які надзвичайно когось хвилюють, іноді не вар-
ті серйозної уваги людського загалу, оскільки ніяк на нього
не впливають. Це правило вірне для всіх країн цього світу,
незалежно від того, чи пощастило їм увійти до Європейсько-
го Союзу, або чи було їм подароване щастя приєднатися до
ПДЧ.

В одній дуже давній даоській притчі йдеться про бідного
старого, який мав прекрасного білого коня. Тисячі правите-
лів різних країн хотіли викупити цього коня за мільйони різ-
них багатств, від яких бідняк відмовлявся.

Одного дня білий красень залишив домівку – на радість
сусідам, які торжествували через дурість бідняка.

– Ти втратив усе, – казали вони.

– Скажіть просто, що коня немає в стійлі, – відказував старий.
– Решта ідей про викрадення – ваші домисли, а не факт.

За кілька тижнів білий красень повернувся додому з двома
десятками диких гарних скакунів, яких вдалося приборкати
старому.

– Ти – щасливець, – закричали ті самі люди, котрі назива-
ли його глупотою.

– Ні, – відповів старий. – Це лише епізод. Просто повер-
нувся мій білий кінь і просто привів за собою лошат.

Єдиний син старого почав об'їжджати молодих конячок,
впав і зламав собі ногу. І знову загуло село про зливу не-
щастя, що впали на коневода.

– Чому ви так поспішаєте з висновками? – запитав старий.
– Скажіть, що син зламав ногу. Щастя це чи нещастя – хто
знає. Життя рухається, ми бачимо фрагменти, а судити мож-
на тільки по цілому.

І так сталося, що за кілька днів потому на цю країну напа-
ли вороги, і всіх молодих хлопців призвали до армії, і прак-
тично всі вони загинули на війні. Лише скалічений хлопець
залишився з батьком. І тоді прийшло до старого все село, і
люди сказали: „Ти щасливий, старий. Ти маєш коней – твоє
багатство, і свого сина – твою радість”.

– Ви знову висловлюєте судження, відповів багатий і щас-
ливий бідняк. – Хто може оцінити – те, що я маю сьогодні, –
це благословення чи нещастя? Ніхто не знає. І ніхто ніколи
не довідається. Тільки Господь.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74
- ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк Тел. +38 (062) 304-20-22
- ООО Фірма „Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33
- АТЗТ „Самміт” Тел. +38 (044) 280-47-45,

або придбати в роздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

Топ "15x15" в Україні та світі

(15 травня – 15 червня)

1. 19 травня в Києві відкрився Всеукраїнський центр оформлення та видачі закордонних паспортів для громадян України. Відтепер усі громадяни України, незалежно від того, де вони живуть і зареєстровані, можуть замовити та отримати тут закордонні паспорти. Відкриття центру є завершенням першого етапу вдосконалення системи автоматичної видачі закордонного паспорта. Невдовзі в столиці буде відкрито й Центр оформлення та видачі закордонних паспортів для киян і жителів Київської області. А до кінця поточного року такі установи мають з'явитися в усіх областях країни. Як повідомили в Департаменті зв'язків з громадськістю МВС України, центр створено на базі Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб при МВС України.

2. 21 травня Міністр закордонних справ України Володимир Огризко зустрівся з Президентом Республіки Словенія Данілом Тюрком. Під час зустрічі сторони обговорили питання підготовки офіційного візиту Президента України В.Ющенка до Республіки Словенія на початку червня ц.р. Глава зовнішньополітичного відомства України відзначив важливість активізації політичного діалогу між двома державами і наголосив на економічному потенціалі України, який може бути використаний для словенських цілей. Міністр В.Огризко подякував Президенту РС Д.Тюрку за послідовну підтримку його країною намірів України інтегруватися до ЄС і НАТО. Зустріч проходила в рамках участі в засіданні Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ

3. 22 травня в Республіці Словенія відбулося засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ. Делегацію України очолив Міністр закордонних справ Володимир Огризко. Делегацію міністерської Трійки ЄС – Міністр закордонних справ головуючої в ЄС Республіки Словенія Дімітрій Рупель. До складу делегації ЄС також увій-

шла Комісар ЄК із питань зовнішніх відносин та європейської політики сусідства Беніта Ферреро-Вальднер. У ході засідання сторони обговорили актуальний стан і перспективи переговорного процесу щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС, підготовки до проведення 12-го саміту Україна-ЄС (Франція, 9 вересня ц.р.). З обох сторін було позитивно відзначено прогрес у переговорах щодо укладення нової посиленої угоди. Трійка ЄС привітала започаткування Україною переговорного процесу щодо створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. При обговоренні питання розвитку співробітництва у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики делегація України наголосила на прагненні більш активної участі нашої держави в європейській політиці безпеки та оборони.

4. 22 травня Ані Лорак з пісню "Shady Lady" зайняла друге місце на конкурсі "Євробачення-2008" в Белграді (Сербія), набравши 230 балів. У переможця конкурсу за підсумками голосування Діми Білана (Росія) – 272 бали. Втім, своє місце на "Євробаченні" українська співачка вважає першим. Про це вона оголосила в аеропорту, коли прибула на рідну землю. "Ви самі все бачили і вся Європа бачила, – сказала Ані Лорак. – Ми показали шоу, що виходить за рамки "Євробачення"... Наш виступ був визнаний експертами найкращим за всю історію цього конкурсу, тому я всіх вітаю з перемогою... Єдине, було трохи образливо, – наші країни-сусіди могли б бути більш щедрими на бали... Однак, взагалі, думаю, музика перемогла... Сьогодні є результат і хороший, головне ж не місце, а визнання Європи". На підтвердження цього – вручення Ані Лорак серця "Press Award Eurovision Song Contest" – нагороди, яку отримують улюбленці преси на міжнародному пісенному конкурсі. А в себе на Батьківщині вона стала народною артисткою України.

5. 23 травня Прем'єр-міністр України Юлія Тимошенко зустрілася з Прем'єр-міністром Росії Володимиром Путіним віч-на-віч у рамках засідання Ради голів урядів країн Співдружності незалежних держав у Мінську (Білорусь). В. Путін висловив подяку Юлії Тимошенко за своєчасне вирішення питання газового боргу й водночас рекомендував їй доручити відповідним українським структурам своєчасно платити за постачання російського газу. В свою чергу Тимошенко підкреслила, що Україна чекає на позитивне завершення переговорів з Російською Федерацією з газового питання, за результатами якого планується підписати стратегічний договір про постачання газу до України.

6. 26 травня Президент України Віктор Ющенко та Прем'єр-міністр Канади Стивен Гарпер підписали Спільну заяву, в якій підтвердили свою відданість активному розвитку відносин особливого партнерства між Україною та Канадою, зокрема, в галузі політики, гуманітарній сфері, прикладних конкретних економічних проектах. За словами В. Ющенка, Україна виявила готовність надавати Канаді сприяння в забезпеченні авіатранспортних перевезень для

потреб її військового контингенту в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані. Країни підтвердили зобов'язання щодо подальшої співпраці з питань ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та перетворення об'єкта „Укриття” – на безпечний для людей і навколишнього середовища. Президент висловив подяку державному керівництву Канади та канадському народу за підтримку зусиль України щодо міжнародного засудження Голодомору 1932–1933 років і вшанування 75-х роковин цієї трагедії. В. Ющенко відзначив чітку позицію Прем'єр-міністра Канади з українського питання на Бухарестському саміті Альянсу щодо приєднання Києва до Плану дій з набуття членства в НАТО.

7. 29 травня відзначається Міжнародний день миротворців ООН – вшанування людей, які служать в миротворчих операціях і тих, хто віддав своє життя заради миру. Рівно 60 років тому, в 1948 році, Рада Безпеки санкціонувала розгортання першої миротворчої місії ООН. Генеральний Секретар ООН Пан Гі-мун, звертаючись до світової громади, підкреслив, що миротворча діяльність перетворилася на провідний напрям діяльності Організації. “Сьогодні понад 110 тис. чоловіків і жінок залучено до миротворчих місій у зонах конфлікту по всьому світу. Вони представляють майже 120 країн – це рекордна цифра, яка відображає довіру до миротворчої діяльності Організації Об'єднаних Націй. В Україні Міністерство оборони за підтримки Представництва ООН в Україні провело низку заходів із нагоди святкування Міжнародного дня миротворців ООН. Постійний координатор системи ООН в Україні Френсіс О'Доннелл наголосив на тому, що внесок у підтримання миру та стабільності в “гарячих точках” планети українськими миротворцями отримав високу оцінку в керівництва Організації Об'єднаних Націй. Ці люди заслуговують на високу повагу і шану.

8. 30 травня Міністр закордонних справ України В.Огризко та Міністр закордонних справ Словацької Республіки Я.Кубіш підписали Угоду між Україною та Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух. Угодою встановлюється спрощений порядок перетинання кордону мешканцями прикордонних областей України і Словаччини, які проживають в межах 50-кілометрової зони від спільного державного кордону. Положення Угоди поширюються на мешканців 295 населених пунктів Закарпатської області України (близько 400 тис. осіб) та 299 населених пунктів Словаччини. Мешканці прикордонної зони отримуватимуть дозволи на спрощений перетин кордону з правом перебувати в межах прикордонної зони сусідньої держави не більш як 30 днів із дати

в'їзду. Умовою для отримання дозволу є трирічний термін постійного проживання в населених пунктах прикордонної зони. Документами, що підтверджують постійне проживання в прикордонній зоні, є паспорт громадянина України та довідка про місце постійного проживання, видана компетентним органом України. Угода враховує потреби прикордонних регіонів України, зокрема Закарпаття, в частині забезпечення вільного пересування мешканців прикордонних регіонів, зміцнення прикордонної торгівлі, соціального та культурного обміну, а також регіонального співробітництва.

9. 4 червня в рамках робочого візиту Президента України Віктора Ющенка до Словенії, Міністр закордонних справ України Володимир Огризко зі своїм словенським колегою підписали Угоду про співпрацю у сфері розвитку між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Словенія. У ході зустрічей української сторони зі словенськими колегами були обговорені поточний стан та перспективи українсько-словенських відносин, які мають традиційно високий рівень. Важливість зустрічей із керівництвом Словенії посилюється тим, що в даний час ця країна головує в Європейському Союзі та відповідатиме за підготовку саміту Україна–ЄС, який відбудеться у Франції у вересні цього року. Тому значну увагу було приділено саме питанням європейської та євроатлантичної інтеграції України. „На мій погляд, Словенія дуже глибоко розуміє мотиви євроінтеграційного шляху України. Словенія дає чіткий сигнал європейським перспективам України та її членству в НАТО”, – сказав Віктор Ющенко. У рамках візиту обговорювалися питання реструктуризації торговельно-економічної співпраці України зі Словенією, активізації інвестиційної діяльності словенського бізнесу в Україні.

10. 5 червня в Києві Міністр торгівлі США Карлос Гутієрес зустрівся з представниками уряду, дипломатичних місій в Україні, а також з лідерами українського та міжнародного бізнесу. Американський міністр під час розмови з Президентом України Віктором Ющенком, Прем'єр-міністром Юлією Тимошенко і Міністром економіки Богданом Данилишином обговорив потенціал українського агропромислового комплексу, перспективи енергетичної незалежності та бізнес-клімат у країні. Відбулося підписання спільної із главою Мінекономіки України заяви щодо поглиблення двостороннього співробітництва в сферах, які становлять

взаємний інтерес для обох країн. Як сказав К. Гутієрес, Україна може стати великим постачальником сільгосппродукції на глобальному рівні, а не тільки на регіональному. Щодо інвестиційного клімату в Україні Міністр торгівлі США відзначив важливість забезпечення достатньої поваги до укладених контрактів, що підвищить довіру інвесторів до країни. Крім того, була підкреслена необхідність виконання взятих Україною зобов'язань під час вступу до Світової організації торгівлі.

11. 6 червня Президент України Віктор Ющенко взяв участь у неформальному саміті глав держав-учасниць СНД у Санкт-Петербурзі. Обговорювалася низка питань розвитку Співдружності, зокрема, економічної співпраці та забезпечення продовольчої безпеки. У своєму виступі на саміті Глава української держави торкнувся питань економічного розвитку СНД та енергетичної співпраці країн Співдружності. Відбулася зустріч Президента України Віктора Ющенка з Президентом Російської Федерації Дмитром Медведевим. Сторони обговорили питання співпраці в га-

зовій сфері та перебування Чорноморського флоту в Криму. Йшлося також про питання, пов'язані з місцем та роллю України в системі європейської та євроатлантичної безпеки. У культурній сфері Глави держав обговорили підготовку до проведення урочистостей, пов'язаних зі святкуванням 1020-річчя Хрещення Київської Руси. Президенти до-

мовилися про підтримку та розвиток активних контактів на всіх рівнях. В. Ющенко та Д. Медведєв, зокрема, обговорили підготовку до проведення третього засідання Українсько-Російської міждержавної комісії.

12. 7 червня розпочався фінальний турнір з футболу "EURO-2008" – 13-й за ліком. Він зібрав на полях Австрії та Швейцарії 16 найсильніших національних збірних континенту, які вибороли це право, подолавши відбірковий етап. Усього ж свої претензії на перемогу у відбірковому турнірі заявили 52 збірні. Серед фаворитів нинішніх змагань – збірні

Португалії, Німеччини, Нідерландів, Іспанії. Чемпіонат Європи з футболу (англ. UEFA European Championship) – головний турнір національних збірних, який проводиться під егідою УЕФА. Він відбувається раз на чотири роки, починаючи з 1960 р. Наступні фінальні змагання "EURO-2012" мають пройти на полях Польщі та України.

13. 9 червня голова Верховної Ради України Арсеній Яценюк, виступаючи в Афінах (Грецька Республіка) на саміті голів парламентів країн-членів Парламентської асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва (ПАЧЕС), назвав „досить серйозним викликом для усіх членів ОЧЕС” ряд енергетичних проблем і концентрацію зусиль щодо їх розв’язання. „Це шанс покращити функціонування наших економічних систем”, – підкреслив він. За словами А. Яценюка, розвиток країн, зокрема, Чорноморського регіону, неможливий без політичної стабільності. „Тому політична стабільність є одним з пріоритетів для усіх членів ОЧЕС. Ми не можемо залишити без уваги ті процеси, що відбуваються у світі, – сказав А.Яценюк. – Зокрема, що стосується нашого регіону, хотів би акцентувати увагу на питанні заморожених конфліктів: нагорно-карабаському, грузино-абхазькому та придністровському. Це проблеми, які мають вирішуватись, адже їх розв’язання принесе стабільність і економічний розвиток нашим країнам”. Торкаючись „косовської проблеми”, Голова Верховної Ради України наголосив, що вона також не може залишатися поза увагою країн-членів ОЧЕС. На переконання А.Яценюка,

країни Чорноморського регіону мають дати оцінку таким викликам, як тероризм і торгівля людьми, і докласти спільних зусиль для вирішення цих проблем.

14. 10 червня в Брюсселі розпочалася нарада керівників торговельно-економічних місій у складі дипломатичних представництв України в європейських країнах. У нараді взяли участь заступник Міністра закордонних справ України О. Купчиншин, заступник Міністра економіки України Н. Бойцун, Посол України в Бельгії Я. Коваль, Посол України при ЄС А. Веселовський та 21 представник торговельно-економічних місій в країнах Європи. Розглянуто розвиток торговельно-економічного співробітництва України з європейськими країнами. Учасники наради обговорили методи та інструментарій вдосконалення зовнішньоторговельного та інвестиційного співробітництва. Окремо йшлося про існуючі обмеження у режимі торгівлі України з країнами Європи, співпрацю ТЕМ з міністерствами, відомствами та регіонами України, взаємодію торговельно-економічних місій з представництвом України при ЄС, Мінекономіки та МЗС.

15. 14 червня у Києві на Майдані Незалежності з сольним концертом виступив учасник легендарного британського гурту "The Beatles" сер Пол Маккартні. Попри сильну зливу, це грандіозне шоу зібрало тисячі прихильників музиканта. Воно стало наймасштабнішим з тих, які коли-небудь відбувалися в Україні. Перша композиція, яка прозвучала, – "Baby, you can drive my car". Усього ж під час 150-хвилинного виступу Пол Маккартні виконав понад 30 супер-хітів. Це як його власні твори, так і пісні "The Beatles" і "Wings". Музикант упродовж концерту неодноразово звертався до публіки українською мовою. Зокрема, він почав шоу з майже бездоганної української: "Привіт, друзі!" А перед відомою піснею "Back in USSR" сказав: "А зараз трохи історії". До підготовки концерту були залучені фахівці з 8-ми країн світу – України, Великобританії, США, Бельгії, Швейцарії, Латвії, Польщі та Росії. Загалом в підготовці шоу було задіяно 500 осіб. Концерт був безкоштовний для публіки, він транслювався на головних площах шести міст країни: Дніпропетровська, Львова, Одеси, Харкова, Донецька та Чернівців. Його відвідало чимало гостей з інших країн.

18

22

30

40

36

48

52

56

59

60

ПОЛІТИКА

- 9 Засідання комісії Україна-НАТО
- 10 Севастопольський вакуум
- 14 Берлінська стіна II
- 18 В-4 +

ЕНЕРГЕТИКА

- 22 Простір енергетичної безпеки
- 26 А ми тут, але з гордо піднятою головою

КОНФЛІКТОЛОГІЯ

- 30 Косовська проблема від Марка до Буша

ПОГЛЯД

- 34 Democracy and Globalization
- 36 The Subprime Crisis and Potential Challenges for Ukraine's Economy

ДИСКУСІЯ

- 38 Ukraine's Nation Brand—Why It Matters

ДОСЛІДЖЕННЯ

- 40 "Тибетське питання": деякі історичні та політологічні аспекти проблеми
- 44 Руанда: релігія і політика
- 48 Терра інкогніта

АРХІВАРІУС

- 52 Брестський мир

5 o'clock

- 56 Історично-духовна перлина України.

НАУКА

- 58 У Києві – про Антарктику

СВІТСЬКИЙ РАУТ

- 58 Наймолодше свято

КУЛЬТУРА

- 59 Українське мистецтво – в Сінгапурі
- 60 Тиждень української культури в Баварії
- 61 Френсіс О'Доннелл: "Кожен з нас – частина вирішення проблеми глобального потепління"
- 62 Улюблена справа

Засідання комісії Україна – НАТО

16–17 червня в Україні перебувала делегація Північноатлантичної ради і Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер. Візит відбувся на запрошення Президента України Віктора Ющенка для активізації політичного діалогу між Україною та Альянсом і у зв'язку з рішенням Бухарестського саміту НАТО розпочати період інтенсивних контактів із Україною на високому політичному рівні.

Під час засідання Комісії Україна–НАТО послів Альянсу привітали Міністр закордонних справ України Володимир Огризко та Міністр оборони України Юрій Єхануров. Відбувся обмін думками щодо стану і перспектив відносин і співробітництва НАТО–Україна в контексті рішень Бухарестського саміту, включаючи заявку України відносно Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), викликів, що залишилися, та відповідних реформ.

Міністр закордонних справ України наголосив на тому, що Україна надає особливого значення цьому візиту під час періоду інтенсивних консультацій після Бухарестського саміту. Глава українського зовнішньополітичного відомства підкреслив, що Україна має високі очікування щодо міністерської зустрічі НАТО в грудні цього року, а також висловив сподівання, що перша оцінка прогресу України на шляху до членства в НАТО, яка буде зроблена союзниками на цьому засіданні, матиме результатом запрошення України приєднатися до ПДЧ. Володимир Огризко висловив задоволення сучасним рівнем розвитку політичного діалогу та практичного співробітництва між Україною і НАТО, а також зазначив,

що Україна зробить усе від неї залежне для продовження цієї позитивної тенденції у майбутньому. Міністр закордонних справ України запевнив ПАР, що Україна вживатиме подальших значних зусиль для посилення політичного діалогу та практичного співробітництва з Альянсом, а також збільшуватиме зусилля, пов'язані з євроатлантичною інтеграцією. Серед пріоритетів В.Огризко визначив продовження демократичних, політичних, економічних і правових реформ; боротьбу з корупцією; удосконалення системи координації співробітництва з Альянсом і потужну кампанію інформування громадськості з питань НАТО. Міністр оборони України Ю.Єхануров коротко поінформував союзників щодо сучасних зрушень у процесі реформування військового, безпекового та оборонного секторів України, а також щодо планів на майбутнє в цих сферах.

Посли Альянсу пригадали Декларацію та Спільну заяву Комісії Україна–НАТО в Бухаресті, в яких глави держав та урядів НАТО

“привітали євроатлантичні прагнення України щодо членства в НАТО”. Вони погодилися, що Україна стане членом НАТО. ПДЧ є наступним кроком України на її прямому шляху до членства. Союзники визначилися, що вони підтримують заявку України на приєднання до ПДЧ. Таким чином, вони зараз розпочнуть період інтенсивних контактів з Україною на високому політичному рівні з метою вирішення питань, що залишаються і стосуються її заявки щодо ПДЧ.

Добре структуровані та взаємовигідні відносини між НАТО та Україною впродовж останніх 11 років у рамках Особливого партнерства зробили та продовжуватимуть робити внесок у регіональну та євроатлантичну безпеку. НАТО і Україна мають однакові загрози та виклики безпеці й широко співробітничать у протидії їм, у т.ч. шляхом

операційного співробітництва в Косово, операції “Активні зусилля”, в Афганістані та у Тренувальній місії НАТО в Іраку. Інтенсифікований діалог, що триває й покриває увесь спектр політичних, воєнних, фінансових та безпекових питань, продовжує слугувати на сьогоднішній день інструментом, що робить внесок у прогрес України з метою досягнення євроатлантичних стандартів. Посли Альянсу заохотили Україну продовжити йти цим курсом. Члени Комісії підтвердили свої зобов'язання повністю використовувати всі наявні інструменти партнерства Україна–НАТО.

Севастопольський вакуум

Вадим ГРЕЧАНІНОВ,
генерал-майор у відставці,
кандидат військових наук,
доцент,
президент Атлантичної
ради України

Керуючись геополітичними оцінками, Чорноморсько-Каспійський регіон є наріжним каменем стабільності та безпеки в Євразії. Сьогодні це дуже важливий і чутливий регіон між Європою та Азією, Європою та Росією. Певне, як сьогодні, так і в найближчому майбутньому обстановка в регіоні чинитиме вирішальний вплив на всю Євразію. Тому в Україні, зокрема, розташованих в центрі регіону, фокусуються геополітичні, військові, економічні та фінансові інтереси провідних глобальних і регіональних центрів сили. При цьому, із моменту розпаду Варшавського договору, потім і Радянського Союзу однією з основних геополітичних особливостей регіону є збільшення вакууму безпеки та стабільності в ньому.

Певними збурювачами спокою в досягненні основними гравцями своїх цілей у регіоні виступають Україна та Грузія, котрі, з одного боку, прагнуть до самостійності у своїх діях на міжнародній арені, з іншого – стали

дедалі чіткіше розуміти, що за умов сьогодишніх міждержавних протиріч із Росією вирішити свої зовнішньополітичні завдання можна тільки в складі військово-політичного союзу, яким є Організація північно-атлантичного договору (ОПАД – НАТО).

Проти таких намірів, зокрема України, наполегливо праведними та неправедними шляхами виступає Росія. Однією з причин її дій є і те, що у випадку вступу України в НАТО, у Росії залишається зовсім мало аргументів для того, щоб доводити необхідність дислокації на території України в Криму та Севастополі основних сил і структур Чорноморського флоту.

Обмовимося відразу щодо кількох обставин. По-перше, НАТО не висуває вимог, які визначають, що перебування ЧФ РФ на території України може бути причиною не одержання Україною ПДЧ і невступу в НАТО – завдання тут у тому, щоб Україна визнала це прийнятим для себе. Та саме цього й немає!

Наступна обставина свідчить про те, що останні дії та висловлювання Кремля та офіційних впливових російських політиків широкого профілю свідчать про те, що претензії до залишення ЧФ на території України триватимуть і посилюватимуться й у випадку невходження України в НАТО.

У зв'язку з цим хочеться підкреслити ще одну важливу обставину. Вона має враховуватися не тільки певною частиною опозиційної української еліти, якщо та справді патріотична й відстоює цілісність своєї країни, а й країнами-членами НАТО. Слід уявляти, що перебування ЧФ РФ на території України значно підви-

Is the continuing dislocation of the Black Sea Fleet of the Russian Federation in Sevastopol an operational-strategic necessity or imperial syndrome of former empire? In order to respond to this question, it is appropriate to analyze deeper the geopolitical position of the Black Sea and Caspian region, determine how and why the Black Sea Fleet of the Russian Federation, situated on the territory of Ukraine due to a bilateral agreement signed by Russia and Ukraine in 1997, has become an obstacle in relations between Kyiv and Moscow, and how did the leaderships of fraternal populations by family connections and history of both countries reach today's conclusions. These and other issues are featured in an article by Vadym Hrechaniinov (Master's in military sciences) retired major general, docent, and president of the Atlantic Council of Ukraine.

щує ризик відторгнення Криму від України і перехід його до складу Російської Федерації, а з ним і Севастополя. І тому наслідки такого акта мають враховуватися й у керівництві НАТО, і урядами країн-членів Альянсу.

Як же Чорноморський флот Російської Федерації, розташований на території України відповідно до двосторонніх угод, підписаних Росією та Україною в 1997 році, став каменем спотикання в їх взаємовідносинах. Як керівництво братніх і навіть споріднених за складом населення та історії двох країн дійшли сьогоднішнього фінішу відносин? Адже погіршуватися їм далі просто нікуди, далі будуть уже не відносини, а “холодна війна”.

Радянський Союз володів чотирма флотами, які в Збройних силах за своїми можливостями та силі градирувалися та розташовувалися в такому порядку: Північний, Тихоокеанський,

Балтійський і Чорноморський флоти. У колі військових фахівців існували і виражені в гумористичному вигляді назви цих чотирьох флотів. (Зверніть увагу на збіг перших букв в офіційній та гумористичній назвах флотів, написаних російською мовою):

“Северный флот – современный флот;

Тихоокеанский флот – тоже флот;

Балтийский флот – бывший флот;

Черноморский флот – чи флот, чи не флот” (більш літературно це звучало б як “или флот, или не флот”, але в цьому випадку втрачалася іменна частка “чи”).

Ці гумористичні позначення флотів дані тут лише з однією метою – показати, що ЧФ оцінювали за бойовими можливостями як найслабкіший та географічно не перспективний.

Справді, у 1991–1992 рр., коли ділилося майно Радянського Союзу між колишні-

ми його республіками, можливості та потенціал ЧФ оцінювалися в 14% від усіх можливостей ВМС колишнього Союзу. І ця цифра була близька до розміру тих відсотків (16%), які, за розрахунками фахівців, мали б відійти до України при поділі майна СРСР. Таким чином, складалися реальні економічні та юридичні підстави для приватизації Україною ЧФ у цілому. Проте цього акта, як відомо, не відбулося і на сьогоднішній день ми маємо те, що маємо, і думаємо лише про те, як прибрати ЧФ РФ із нашої території відразу після 2017 року. Судячи з усього, це буде зробити не легко.

Слід уявляти й те, що від самого початку процесу переговорів РФ з Україною щодо перебування ЧФ на території Криму, Росія задумувала півострів не залишати. На додаток до цього в Україні підігрівалися та ширилися думки й про те, що повністю ЧФ не потрібний Україні, що це дуже багато коштів для оборони з моря та дорого, з огляду і на те, що вже тоді, у 1992 році, 50% всього озброєння та військової техніки ЧФ розцінювалося як таке, яке безповоротно застаріло та має бути списаним.

Крім того, слід визнати, що, особливо в ті початкові роки незалежності, для багатьох українських лідерів, відповідальних, так би мовити, за ідеологію, котрі на перший план висували глибокий патріотизм і залишали професіоналізм десь у другій п'ятірці показників, було характерним дуже негативне ставлення до діючого тоді командування ЧФ, зокрема, до командувача ЧФ адмірала Касатонова. У ті місяці 1991–1992 років він сам і його заступники часто бували в Києві та в Мінібороні України. Вже тоді склалася думка, що якби адміралу Касатонову запропонували посаду заступника міністра оборони України-команду-

вача ВМС ЗС України, можливо було б по-іншому вирішувати питання щодо приналежності ЧФ. Та цього не сталося, адже і з Росії уважно стежили за цим процесом, і Касатонов, отримавши високу посаду заступника Головному ВМС ЗС РФ, поїхав до Москви.

Розпочалися тривалі суперечливі переговори з поділу ЧФ між Україною та Росією. Про це вже багато сказано й надруковано в ЗМІ в плані офіційних і приватних характеристик. Напевно, основним недоліком цього напряму переговорів із Росією була дуже не послідовна, не принципова позиція українських головних – державних “переговорників”. Цьому сприяла й часта зміна керівників і відповідальних членів українських делегацій на чергових раундах переговорів.

У результаті, була відсутня єдина стратегічна лінія поведінки, єдиний задум. А в ході власне раундів переговорів, коли вони проходили не в Києві, у динаміці процесу самих домовленостей для перебування консенсусу з тих чи інших питань, нерідко був відсутній оперативний зв'язок із Києвом і владою.

Іноді обставини були сміховинними. Так, один із раундів переговорів у Севастополі в квітні 1994 року (підкреслюємо, у 1994 р., а не в 1991 р.) був пов'язаний із тим, що для української делегації, яка на чолі з Міністром оборони України в кількості двох десятків людей прибула з Києва, не знайшлося місця в українському місті Севастополі, де переночувати. Довелося їхати за 100 км до Ялти, у Партеніт, у суцільному тумані.

На більшості раундів переговорів переважала “політична доцільність”, що, безумовно, було неправильно. І тому сьогодні ми є свідками великої маси технічних і юридичних недоопрацювань, що залишилися не ви-

рішеними і виникли тільки після більш професійного вивчення проблеми, але вже через 10 років після підписання угод.

Характерною відмінністю у відносинах влади сторін у переговорах – Росії та України – до членів своїх переговорних команд було те, що всі командувачі ЧФ РФ після чергового етапу переговорів і служби в Севастополі рухалися на підвищення за рангом і за посадою, а всі відповідні керівники – командувачі ВМС України в цей самий час, як правило, знімалися з посад і відправлялися в запас. Так було з першим Міністром оборони України Костянтином Морозовим, так, і ще більш непристойно, – з адміралом Михайлом Єжелем (який командував ВМС України впродовж 4-х років і, по суті, виріс в Україні з капітана 1-го рангу), котрий поплатився за те, що прийняв рішення на користь України, а не на вигоду певного клану. Саме цей показник недовіри до своїх військових, чехарда в змінах командувачів і начальників штабів на тлі власної неграмотності та безпринципності, був характерний і залишається таким для української влади у вирішенні військових питань упродовж останніх 10–12 років, саме тоді, коли готувалася, була підписана та діяла базова угода по ЧФ між Україною і Росією.

Що ж ми маємо сьогодні, у 2008 році, щодо перебування ЧФ РФ на території України? Залишаються не узгодженими технічні питання щодо базування та використання об'єктів навігації, проблема збільшення оплати за оренду, виходячи зі світових стандартів (нині та впродовж усіх років оренди оплата становить близько 100 млн. доларів США на рік) тощо. Ці питання неодноразово були висвітлені в різноманітних ЗМІ.

Принциповими є такі положення. Важко відстоювати національні інтереси, коли в країні найтяжча урядова криза, і між командами президента та прем'єр-міністра триває боротьба за владні повноваження.

Хоча, слід визнати, що позитивним моментом в Україні було те, що три урядові гілки влади: президент, прем'єр-міністр і глава парламенту нарешті зуміли домовитися та підписали документ із проханням про надання Україні Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), що в принципі може свідчити і про єдину позицію щодо ЧФ РФ.

Проте, в той самий час, так звана опозиція в особі партії “Регіонів” та її лідерів, у тому числі тих, хто перебуває на державній службі, висловлюються проти одержання ПДЧ та інтеграції України в НАТО, тому очікується, що в них є й ін-

Військові судна Чорноморського флоту РФ перед військово-морським парадом у Севастополі на честь 225-річчя заснування флоту

ша, відмінна від урядової, позиція з ЧФ. А це свідчить про їхню опозицію вже не до проурядових партій більшості, а до позиції держави на міжнародній арені!

У зв'язку з цим, звичайно, навіть тому політику з країни НАТО, який виступає за підтримку України в одержанні ПДЧ та інтеграції в НАТО, розібратися в такій обстановці і діях української влади практично дуже складно. І все це відсуває Україну як від ПДЧ, так і від НАТО.

Одночасно з цим посилюється тиск на Україну з боку Росії та навіть відверті висловлення її лідерів про неспроможність нашої державності, а також уже неприхо-

ване прагнення залишити ЧФ на території України в Криму, у Севастополі після 2017 року.

У зв'язку з цим цікаво проаналізувати позицію Заходу. Західні політики досить оптимістично висловлюються з цього приводу на користь України, наголошуючи на тому, що ні той загрозливий тон, який звучав під час Бухарестського саміту з боку Росії, ні наступні заяви не мають для НАТО ніякого політичного значення. НАТО та країни, які входять в Альянс, засуджують будь-які заяви з обмеження державного суверенітету України та вважають це дестабілізуючим і контрпродуктивним кроком із боку

Росії. І взагалі про висловлення Лужкова щодо "повернення" Криму, вони кажуть відверто, що це безглуздя.

Україні ж, навіть з урахуванням підтримки Заходу, усе ж варто бути уважною та пильною у відносинах із Росією, адже ми ще не в НАТО, тим паче, що заяву Лужкова було підтримано керівництвом проурядової фракції в російській Думі, де далі офіційно розглянули це питання. Та далі – більше: 4-го червня Держдума РФ запропонувала президенту та уряду розглянути питання про вихід Росії з Договору про дружбу, співробітництві та партнерство з Україною у випадку реалізації плану офіційного Києва зі вступу в НАТО.

Реально ж черговий вибух гніву щодо України з боку Росії викликаний тим, що в Москві був переданий російській стороні проект меморандуму про підготовку до виведення ЧФ з української території. Хоча, як відомо, цьому акту передувала й заява посла РФ в Україні Черномірдіна, який укотре декларативно підтвердив, що в 2017 році Росія залишить Севастополь та інші військові містечка, які сьогодні використовує російський Чорноморський флот. Проте, слід уявляти, що процес виведення флоту, хоч би який нечисленний він був би, вимагає належної підготовки. Створена та функціонує спеціальна підкомісія з питань функціонування і тимчасового перебування ЧФ РФ в Україні. Вона працює, адже необхідно заздалегідь продумати багато деталей саме для того, щоб уникнути проблем: зокрема, гуманітарні, оскільки йдеться про живих людей, про їхні сім'ї; технічні, тому що це велике військове з'єд-

нання; екологічні, оскільки в Севастополі сконцентровано велику кількість зброї, і не можна допустити ще однієї Новобогданівки.

Україна порушила питання про підготовку до виведення ЧФ за десять років до закінчення строку дії угоди ще й тому, що Росія не готується залишити Крим у 2017 році й робить це демонстративно. Це підтверджують не тільки численні висловлення як офіційних високопоставлених, так і не офіційних осіб, а й концептуальна позиція держави, а саме той факт, що в Росії розроблена та діє "Морська доктрина РФ на період до 2020 року", у якій не передбачено передислокації ЧФ на свою територію.

Поставимо в зв'язку з цим провокаційне запитання: чи можна реально, не на словах, а на ділі, підготувати за межами Криму, на російській території повноцінну по мінімуму базу для перебування та функціонування невеличкого ЧФ?

Відповімо, можна, але тільки це будівництво обійдеться державі дуже дорого. Чи розпочаті такі масштабні роботи де-небудь на узбережжі Чорного моря на території Росії? Ні, не розпочаті й, судячи з усього, у планах Росії такі завдання і не стоять. На нашу думку, вони не розпочаті не лише тому, що це дорого, а й тому, що немає сенсу це робити для флоту, який для Росії давно втратив своє оперативно-стратегічне значення й у перспективі нічого масштабного представляти не може, тому що Чорне море – закрите внутрішнє і вихід із нього надійно контролюється країною-членом НАТО.

Чорноморський флот – це сьогодні політичний козир Росії в Чорному морі. У Росії, якщо розумно оцінювати ситуацію, все це розуміють. І, якщо ще торік були заяви російських керівників про те, що певне, найближ-

Швартування корвету ВМС України "Луцьк", що повернувся з бойового чергування у Середземному морі, на причалі у Курячій бухті Севастополя 15 грудня 2007 р.

чим часом Чорноморський флот буде знижений у статусі до флотилії, що у свою чергу, має свідчити про наміри Росії знизити рівень мілітаризації регіону Чорного моря, то в нинішньому 2008 року політика щодо ЧФ змінилася на 180 градусів, а саме: головнокомандувач ВМС Росії адмірал Володимир Висоцький виступив із заявою по Чорноморському флоту, в якій “відверто” пообіцяв, що Росія планує збільшити кількість кораблів у складі ЧФ до 100 (!) (нині в складі флоту налічується 35 кораблів за чисельності особового складу до 25 тисяч чоловік). Звичайно, політично така заява – це робота головному на посаді як політика, але не як професіонала-адмірала. Зрозуміло, що ця заява спрямована, насамперед, на підтримку ідеї залишити ЧФ РФ на території України з боку проросійськи налаштованих жителів Севастополя та російськомовного населення Криму. Однак, думаю, що жодний офіцер, жодний прапорщик чи старшина ЧФ РФ не може повірити словам адмірала, тому що тверезо уявляє ситуацію з вартістю та реальними можливостями Росії щодо цього. Ось тільки кілька прикладів із життя ЧФ РФ: від моменту розпаду Радянського Союзу ЧФ одержав лише одну нову бойову одиницю – малий ракетний корабель на повітряній подушці “Самум”; за оцінками фахівців, у найкращому випадку за фінансовими та іншими можливостями ЧФ може одержати до 2017 року один, два сторожових кораблі. І все!

Україна, у свою чергу, прагнучи одержати ПДЧ і надалі інтегруватися в НАТО, стала досить активно і предметно займатися питаннями підготовки до відходу в 2017 році ЧФ РФ із її території. При цьому, оцінюючи питання безпеки, в Україні аналізують, що ступінь за-

гальної безпеки в регіоні, як такий, не порушиться, якщо ЧФ із усіма своїми основними комунікаціями буде перебазований також на узбережжя Чорного моря, але на три сотні кілометрів на Схід, на свою російську територію. Фахівці в галузі військових оперативно-стратегічних оцінок у країнах регіону та й у Росії це розуміють. Це, звичайно, зрозуміло й фахівцям і керівництву НАТО, тому вони і не бачать серед умов для вступу України в Альянс обов’язковий відхід ЧФ РФ із її території. Та саме ця умова вимагає від РФ виконати до 2017 року Україна, керуючись відповідною міждержавною угодою, і уважно оцінюючи можливі реальні наслідки для своєї національної безпеки, сепаратистську політику Росії в Севастополі та Криму, що посилюється. В Україні вже склалося стійке розуміння того, що перебування ЧФ РФ і пролонгація цього після 2017 року може призвести до втрати Україною не тільки Севастополя, а й Криму. Водночас, позиція та наполегливість України заслуговують на повагу у світі. У Росії роблять вигляд, що цього не розуміють,

У результаті виходить картина, коли політична обстановка в нашому регіоні Європи на початку XXI століття складається таким чином, що вакуум безпеки в районі Чорного моря зберігається. І головна причина цього – імперські великодержавні амбіції Росії. Думаю, що РФ тут перестаралася, переграла сама себе в агресивності щодо, насамперед, України та Грузії, які, по суті, змушені шукати підтримку в третьої сторони. У даному випадку це виражається в прагненні цих країн одержати сигнал із боку євроатлантичного співтовариства у формі надання Плану дій щодо набуття членства в НАТО. І далі завзято трудитися в цьому нап-

Флагман українських Військово-Морських сил фрегат “Гетьман Сагайдачний” біля причалу в Курячій бухті в Севастополі. Фрегат у травні вийшов у Середземне море на повну чотиримісячну бойову службу.

рямі для того, щоб надалі стати повноправним членом відповідних об’єднуючих європейських і євроатлантичних структур безпеки.

P.S. Висловлені в аналізі оцінки щодо обмежених можливостей ЧФ РФ і відсутності змін у загальній обстановці безпеки у випадку перебазування флоту на свою територію, хоча й очевидні, але потребують, безумовно, серйозних досліджень і доказів. Треба, щоб

такий підхід став вагомим аргументом у доказі необхідності відходу ЧФ з України. Тому, думаю, що час уже в Україні залучати для роботи в цій військово-політичній галузі військових фахівців із Генштабу, командування ВМС та інших структур, які разом із дипломатами з МЗС професійно готували відповідні документи та відповідально відстоювали би інтереси України.

Червень 2008

**Морський бій
(мал. Петра Сігути, конкурс карикатури “Карлюка”)**

Берлінська стіна II

Міжнародний форум „Євроатлантичне майбутнє України”, який проходив в Києві 2–4 червня, вже вдруге об’єднав інтелектуальне експертне середовище України, США та країн Європи для підтримки євроатлантичних прагнень України. Впродовж трьох днів вітчизняні та зарубіжні фахівці, іноземні дипломати, відомі політичні діячі обговорювали та оцінювали прогрес України на шляху досягнення

членства в НАТО та ЄС, уроки Бухарестського саміту та перспективи ПДЧ для України.

Форум організували та провели Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України разом із Центром американсько-українських відносин у партнерстві з Фондацією польсько-української співпраці, фондами „Демократичні ініціативи”, „Відкрий Україну” та Інститутом євроатлантичного співробітництва.

Володимир ОГРИЗКО, Міністр закордонних справ України: Я думаю, що до кінця цього року міністри закордонних справ країн-членів НАТО дадуть позитивну оцінку нашій заявці й запросять приєднатися до ПДЧ. Саміт НАТО в Бухаресті – це важлива віха на шляху Української держави до Альянсу. Результати зустрічей на вищому рівні стали найбільшою та найкращою оцінкою дій України. Тепер потрібно практично розвивати ці досягнення. Важливим етапом роботи має стати інформаційна складова. І важливу роль у цій сфері повинні відігравати недержавні організації. Однак тон мусить задавати держава. Державні інститути мають йти до людей та пояснювати обраний шлях розвитку.

Нині важливо припинити спекуляції щодо українсько-російського „Великого договору” в контексті вступу України в НАТО. Ми терпляче пояснюємо, що Україна має право на свій вибір і на реальні гарантії своєї національної безпеки. Ми хочемо вступити в НАТО не проти Росії, а заради входження у сферу загальної безпеки, яка має розповсюджуватися і на наших сусідів.

Нині важливо припинити спекуляції щодо українсько-російського „Великого договору” в контексті вступу України в НАТО. Ми терпляче пояснюємо, що Україна має право на свій вибір і на реальні гарантії своєї національної безпеки. Ми хочемо вступити в НАТО не проти Росії, а заради входження у сферу загальної безпеки, яка має розповсюджуватися і на наших сусідів.

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ, директор Інституту зовнішньої політики ДАУ: Головними причинами, які завадили нам отримати План дій щодо членства, були внутрішні. Передовсім – це відсутність системної роботи в Україні. ПДЧ ми могли мати ще в 2005 р. після помаранчевої революції, а в 2008 р. – і

саме запрошення на членство в НАТО. Натомість ми викликали велику недовіру з боку Альянсу. Перший удар по довірі до України нанесла заява Віктора Януковича про неготовність і небажання України інтегруватися в НАТО в Брюсселі. Другого удару завдала політична криза в Україні, розвал демократичної коаліції. Відсутність системної роботи з Німеччиною, Францією, і з Росією як в зовнішньо-, так і внутрішньополітичному плані не дала нам ніяких результатів. Інша внутрішня причина – це могутня протидія проросійських сил, зокрема, розгорнута антинатовська кампанія Партії Регіонів і комуністів. Третя причина – відсутність євроатлантичної команди. На верхніх ешелонах влади, на керівних посадах з євроатлантичної інтеграції починаються або противники членства України в НАТО, або палкі прибічники нейтралітету України.

Щодо зовнішніх чинників, то тут слід зазначити три моменти: російський фактор, проблеми в самому НАТО і тандем України з Грузією. Щодо першого, Росія розуміє, що інтеграція Києва в Альянс спричинить колосальні геополітичні зрушення, які можна порівняти з падінням другої Берлінської стіни. Крім того, Україна „потягне” за собою в євроатлантичну спільноту ряд пострадянських країн Чорноморського регіону. Росія чітко усвідомлює, що поки є НАТО, вона не має шансу отримати геополітичний реванш в Європі. Щодо другого аспекту, то Бухарестський саміт показав розбіжності серед самих членів НАТО, зокрема, щодо стратегії розширення. Нині пріоритетними завданнями для них є протиракетна оборона, події в Афганістані. Також спостерігається послаблення ролі США в Альянсі. Водночас тандем з Грузією створив критичний обсяг проблем, тому країни-члени НАТО змушені були відкласти надання Україні ПДЧ. Зараз Україні потрібна потужна інформаційна кампанія, робота з тією частиною політичної еліти, яка підтримує російські інтереси, тиск на владу з боку громадського суспільства, а також збереження демократичної коаліції в парламенті, системна робота з виконання Плану дій та підготовки звіту в грудні 2008 року. Якщо говорити про зовнішні завдання, то це тісна співпраця з прибічниками членства України в НАТО, насамперед з Францією та Німеччиною. І безумовно, це налагодження діалогу з Росією. Якщо ми ці завдання виконаємо успішно, то, я думаю, на квітневому саміті ми можемо очікувати на успішний результат для України.

Based on its potential consequences, the accession of Ukraine to NATO may be compared with the fall of the Berlin Wall. What stands in the way of global geopolitical changes, at the center of which is Ukraine? That was the topic of an international forum – The Euroatlantic future of Ukraine – that was held in Kyiv June 2-4. The session again summoned intellectual experts from Ukraine, the United States and Europe in support of Ukraine's Euroatlantic aspirations. In the course of three days Ukrainian and foreign specialists, foreign diplomats and well-known political leaders discussed and ascertained Ukraine's progress on the path to achieving membership in NATO and the European Union, the lessons of the recent Bucharest summit and the prospects of MAP for Ukraine.

Олександр СУШКО, науковий директор Інституту Євроатлантичного співробітництва: Між самітом у Бухаресті та грудневою зустріччю міністрів закордонних справ Україна мала 8,5 місяців, два з яких уже минули. Те, що ми зробили за цей період, заслуговує на дуже скромну оцінку. Хоча певні зрушення відбулися. Уряд ухвалив програму інформування населення щодо діяльності НАТО. Тепер необхідно зосередити зусилля на ефективній реалізації цієї програми. Одним із головних аргументів не на користь України є стратегічна невизначеність Альянсу щодо своєї власної долі. В цій ситуації найбільш адекватною відповіддю України було б формулювання свого власного бачення тих глобальних проблем, на які шукає відповідь Альянс, і участь у глобальних регіональних дискусіях на правах повноправного партнера. Зрозуміло, що рішення про приєднання до ПДЧ прийматиметься залежно від політичної ситуації в Україні. Однак ніхто не гарантує позитивного рішення навіть при збереженні нинішньої коаліції. І про це нині кажуть у багатьох європейських столицях. Остання заява Держдуми Росії, в якій президенту та уряду Росії в разі „форсованих кроків” щодо вступу України до НАТО пропонується розглянути питання про вихід із Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Росією і Україною, не має юридичного підґрунтя. Вони мають на меті посилити переконання тих, хто вважає, що вступ України в НАТО негативно вплине на міжнародну безпеку в Східній Європі. Насамперед, це рішення є сигналом не тільки для українських, а й для німецьких політиків, які зважають на позицію Росії та вагаються. Кроки України у відповідь можуть бути аналогічними і мають відображати позицію державних структур України, зокрема, МЗС. Проте нам сьогодні необхідно

зосереджуватися на практичній реалізації євроатлантичних прагнень України. Щоб отримати позитивне рішення щодо ПДЧ, необхідно досягати консенсусу на внутрішньополітичній арені України та послідовно виконувати Цільові плани Україна – НАТО.

Джеймс ГРІН, директор Офісу зв'язку НАТО в Україні: Україна має зрозуміти, які завдання стоять перед нею. І, передусім, перед урядом України. Слід також розуміти, що ПДЧ – це ще не НАТО. Вступ до НАТО вирішуватиметься на референдумі, тому дуже багато залежатиме від громадськості. І нині Україні треба зосередитись не на процесі вступу, а на поступі. Не менш важливим чинником є Росія. Відносини з Росією важливі для європейської стабільності. І Україна має подумати як їх ефективно врегулювати. Тут також важлива й сама організація НАТО. Бухарестське рішення – це рішення всіх членів. Тому важливо побудувати активну взаємодію з країнами-членами. А для цього треба виконати План дій, основою якого є проведення реформ. Має бути співробітництво на вищих рівнях. І ми бачимо, що Україна працює в цьому напрямі. В неї є бажання працювати в рамках євроатлантичних структур. Пролунала думка, що НАТО – це культура дискусії, культура консенсусу. І це Україна має усвідомити, щоб досягти бажаних цілей. НАТО непокоїть питання виконання Плану дій, на який в Україні не вистачає ресурсів. Я маю на увазі не тільки військові сили, а й державу в цілому. НАТО, в першу чергу, військовий союз. Я думаю, що Альянс задоволений внеском України у миротворчі операції. Зараз ми працюємо у сфері авіаперевезень, і хочемо залучити Україну в гелікоптерний проект.

Урбан РУСНАК, Надзвичайний та Повноважний посол Словачкої Республіки в Україні: Словаччина є найбільшим прибічником євроатлантичної інтеграції України. Однак Україна втратила свій ресурс довіри з боку світової спільноти. Хоча ми готові відзначати й позитивні моменти. Нині в Україні ведеться активна дискусія на всіх рівнях суспільства. Триває процес усвідомлення, що таке

НАТО. Отже, загальний рівень підтримки зростає. Зараз у державі необхідно досягти консенсусу політичних сил, збільшити роль громадянського суспільства. Необхідна консолідація зусиль уряду та громадських організацій щодо об'єктивного інформування населення про діяльність НАТО. В Україні поки що не відпрацьований зв'язок між неурядовими громадськими організаціями та урядом. Це знижує ефективність обох складових, оскільки заходи, які проводять недержавні громадські організації, без підтримки влади не мають належного авторитету в населення. Якщо Україна справді прагне крок за кроком приєднатися до цивілізованої Європи, я не бачу інших шляхів, ніж через євроатлантичну інтеграцію. Та говорити про референдум не доцільно. Перед Україною сьогодні не стоїть питання про

вступ до НАТО, оскільки країна не отримувала запрошення, є лише бажання України приєднатися до ПДЧ. Тому наразі не існує реальної необхідності проводити референдум, оскільки немає суті питання.

Ніко ЛАНГЕ, керівник української програми Фонду Конрада Аденауера:

Україну характеризує політична нестабільність. А стабільність – це один із основних критеріїв членства в НАТО. Курс на євроатлантичну інтеграцію має збігатися з внутрішнім політичним розвитком України. У Німеччини склалося враження, що помаранчеві сили дискредитували себе. Для Німеччини та інших країн-членів важливо, щоб рішення українських політиків не змінювалися. Має бути політичний діалог. Уже 3 роки між Україною та Німеччиною не було жодних політичних консультацій. Відносини між нашими політичними лідерами також не можна назвати доброзичливими. В Німеччині на політичному рівні ведуться дискусії щодо членства України в НАТО. І це мало б служити стимулом як для простих українців, так і політичної еліти. Не залишається поза увагою світової спільноти й критична на сьогоднішній день ситуація між урядом та президентом. Ми сподіваємось, що найближчим часом політики продемонструють устремління до внутрішньополітичного розвитку, командної роботи всередині правлячої коаліції, яка стане вищою за власні амбіції.

Борис ТАРАСЮК, Голова комітету ВРУ з питань європейської інтеграції:

Політика євроатлантичної інтеграції України була визначена ще в 1993 р. Курс на членство в НАТО не лише закріплений законодавчо. Він активно підтверджується конкретними справами нашої держави. Україна – єдина країна не член НАТО бере активну участь у визвольних операціях НАТО. А це значний внесок в загальну колективну безпеку. Можна інколи почути від наших партнерів по НАТО про непослідовність української позиції в сфері євроатлантичної інтеграції. Я хочу сказати, що в даному разі монополію на непослідовність має не лише Україна, а й НАТО також. Тому хочу нагадати, що під час переговорів на високому рівні між Україною і НАТО у 2006 році питання приєднання Києва до ПДЧ взагалі не порушувалося. Дискутувався тільки аспект часу, коли це відбувається – чи в серпні, чи у вересні, чи в листопаді. На даний момент Україна має виконувати свою роботу, а НАТО – свою. На запитання, що буде якщо Україні не нададуть ПДЧ у грудні цього року, хочу наголосити, що ми вже третій рік працюємо де-факто в режимі ПДЧ, оскільки щорічні цільові плани складені за умовами ПДЧ. Отже, Україна вже працює за ПДЧ і питання полягає лише в правовому оформленні.

Вашингтон підтримуватиме приєднання

Вільям ТЕЙЛОР, Надзвичайний та Повноважний Посол США в Україні:

України до ПДЧ у грудні незалежно від результатів президентських виборів у США в листопаді. Перед Бухарестом у сенаті США кілька разів висловлювалася позиція на підтримку України як з боку республіканців, так і від демократів. Однак напередодні засідання міністрів закордонних справ країн-членів НАТО в

грудні Україна має виконати величезний обсяг роботи. По-перше, Брюссель дивитиметься, наскільки Україна відповідає натовським стандартам. По-друге, Україна має провести переговори із сусідами, й по-третє, вирішити домашні проблеми всередині країни, що потребує найбільших зусиль з боку українського суспільства.

Адже передбачається подолання певною мірою корупції через зменшення залежності від російських енергоносіїв шляхом розробок нафтових і газових родовищ у Чорному морі. Крім того, важливим аспектом у євроінтеграційних процесах України залишається її готовність до проведення чемпіонату Європи з футболу в 2012 році. Це є питанням великої відповідальності, на якому керівництву України необхідно сконцентрувати більшу увагу. Однак це можливо, якщо Президент, Прем'єр-міністр та Верховна Рада працюватимуть разом.

Володимир ГОРБУЛІН, директор Інституту проблем національної безпеки:

Сьогодні питання безпеки для України є як ніколи важливим. І гарантії безпеки Україні можуть надати лише країни НАТО. Говорити про позаблоковий статус нашої держави несвоєчасно. Сьогодні Україна не в

зможі забезпечити свій нейтралітет. І не тільки тому, що в бюджеті немає на це коштів. Зараз Україна повинна не гальмувати співпрацю з НАТО, а навпаки – ще більше її поглиблювати. Треба посилити співробітництво України з НАТО в рамках спільних програм у галузі протиповітряної оборони, контролю за повітряним простором, оборонних досліджень та технологій. Потрібно продовжити консультації щодо приєднання України до сил реагування НАТО, а також провести експертні консультації з питань регіональної безпеки та нових загроз (кібер-оборони, протиракетної оборони), зокрема, обговорити перспективи залучення України до створення систем кібер-захисту для потреб НАТО. Доцільним буде також проведення робочих семінарів за участю представників Альянсу та відповідних радників країн-членів організації з метою розробки методології оборонного огляду та огляду Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних сил України. Слід поглибити співпрацю з НАТО у питанні наближення структур розвідки та безпеки України до євроатлантичних стандартів, використовуючи існуючі механізми. Варто посилити військо-

во-технічне співробітництво з ключовими країнами НАТО – США, Францією, Німеччиною, Великою Британією. Основним напрямом такої співпраці можуть стати стратегічні авіаперевезення. У рамках спільної робочої групи Україна–НАТО слід започаткувати обговорення процесу переозброєння Збройних сил України відповідно до стандартів НАТО. Україна сьогодні самостійно не в змозі це зробити. Також необхідно організувати участь нашої держави в процесі підвищення безпеки повітряного простору й систем управління повітряним рухом. Ми мусимо продовжувати брати участь у цивільно-військових міжнародних навчаннях. Я думаю, що перелічені заходи цілком під силу Україні. Потрібна лише воля уряду, президента та всіх причетних до цієї справи для їх успішної реалізації.

Валерій ЧАЛИЙ, заступник генерального директора Центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова:

Значна частина критеріїв вступу до Альянсу збігається з критеріями ЄС, тому євроатлантична інтеграція є наближенням до Євросоюзу. Наші дослідження та оцінки експертів показують, що інтеграція до НАТО та ЄС саме для України є фактично дорогою в одному напрямі. Тому сьогоднішня робота з євроатлантичної інтеграції, досягнення критеріїв НАТО та європейська інтеграція є спільною роботою. Україна, без сумніву, рано чи пізно стане членом економічних та безпекових європейських структур. Інакше вона не матиме майбутнього. Україна не може бути буфером чи мостом між двома оборонними союзами, між двома інтеграційними об'єднаннями. Та якщо сьогоднішні керівники держави не замисляться над стратегічними питаннями, а розмінюватимуться на тактичні політичні бої, то Україна може забути про ПДЧ та вступ до ЄС у майбутньому. Цей рік буде вирішальним. Якщо ми побачимо, що влада здатна об'єднатися, втримати формат коаліції та сподівання громадян України на реалізацію гасел помаранчевої революції, тоді можна очікувати успіхів на європейському шляху в наступні роки. Якщо ні, тоді темпи серйозно сповільняться й це стане загрозою для України, зокрема, у сфері безпеки.

Тарас КУЗЬО, представник університету Джорджа Вашингтона: Україна – демократична країна. Вона має вигідне регіональне розташування. І це не можуть не враховувати європейські структури. Порівняно з іншими країнами, які свого часу здійснювали курс на євроатлантичну інтеграцію, Україна досягла значно більших успіхів. Та, на жаль, після помаранчевої революції українські політики витрачали час на пошуки влади, а не вектора України в Європу. Для нас на Заході не зрозуміло, як може президент виступати за членство в НАТО і водночас підривати програму виконання Плану дій щодо членства? З іншого боку, незрозуміла і позиція самого Альянсу. Нині в Україні 30% населення за вступ України в Північноатлантичний Альянс. А НАТО висуває до Києва нові критерії готовності до членства, зокрема, політичної стабільності. Безумовно, це є важливим чинником, але водночас він свідчить про штучні рішення керівництва Альянсу, які не завжди є справедливими щодо України.

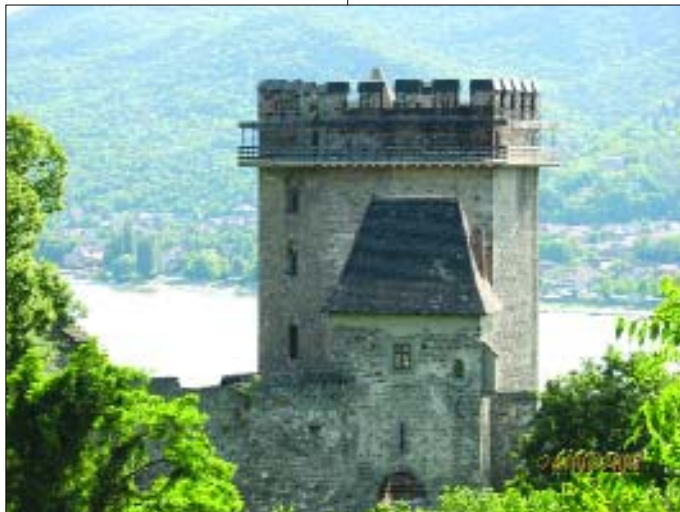
V-4 +

The Czech Republic's chairmanship of the Visegrad Group of nations – Hungary, Poland, Slovakia and the Czech Republic – concludes in June 2008. This period of time was significant for its enhanced level of cooperation between Ukraine and the Visegrad Group in politics, military affairs and scholarship. Oleksiy Zarytsky, counselor at the Embassy of Ukraine in the Czech Republic, analyzes the benefits of its chairmanship for Ukraine. He also traces the history of this alliance, which after 17 years continues to be a prominent player in the global arena. The foundation for successful cooperation was laid in the town of Visegrad in 1335. The historic treaty among King Jan Luxemburg of Czechia, King Karl Robert of Hungary and King Casimir III of Poland brought great achievements to all of the parties.

15 лютого 1991 року в угорському місті Вишеград відбулася зустріч Президента Чеської і Словацької Федеративної Республіки Вацлава Гавела, Президента Польщі Леха Валенси і Прем'єр-міністра Угорщини Йозефа Анталла, під час якої була підписана Декла-

рація про співробітництво у сфері європейської інтеграції.

Цей документ став основою для співпраці трьох, а після розпаду Чехословаччини – чотирьох центральноевропейських країн, і отримав назву «Visegrad cooperation» (або V-4). Сьогодні

Олексій ЗАРИЦЬКИЙ,
радник Посольства України в Чеській Республіці

це об'єднання називається також Вишеградська четвірка, або Вишеградська група.

Місце, в якому засідала трійка Гавел – Валенса – Антал, є символічним, адже саме у Вишеграді в 1335 році чеський король Ян Люксембурзький, угорський король Карел Роберт і польський король Казимир III сіли за стіл переговорів, щоб домовитися про співпрацю та вирішення існуючих на той час нагальних проблем. Історики високо оцінили ці переговори та відзначили, що ухвалені на них рішення та рекомендації були надзвичайно важливими для середньовічних країн Центральної та Східної Європи і сприяли як поглибленню співпраці між ними, так і внутрішньому прогресу цих держав.

Однак місце зустрічі – це не єдина історична паралель між зібранням середньовічних монархів і самітом кінця XX ст. І перша, і друга події знаменували початок нового етапу розвитку цих країн – будівництва якісно нових економічних, правових і громадянських засад державотворення.

Головною причиною, що призвела до створення V-4, було прагнення об'єднати зусилля з метою якомога швидше та з меншими втра-

тами подолати перехідний період, ліквідувати залишки комуністичного режиму, успішно здійснити трансформацію та інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури. Народженню об'єднання багато в чому сприяла ідейна близькість політичної еліти країн-засновниць.

Вишеградська групи відіграла надзвичайно важливу роль насамперед на першому етапі свого існування під час переговорів щодо приєднання країн об'єднання до НАТО і ЄС. Польща, Словаччина, Угорщина і Чехія координували здійснення програм трансформації суспільства відповідно до вимог НАТО та Євросоюзу. Мета європейської та євроатлантичної інтеграції мала спільне розуміння у цих країнах і розглядалась, передусім, під кутом зору забезпечення національної безпеки, реформування збройних сил, входження до спільного ринку, доступу до фондів ЄС, введення європейських юридичних стандартів і процедур регулювання економічних відносин. Вступ до НАТО країн колишнього соціалістичного табору кардинально змінив ситуацію в Європі та сприяв їх демократичному розвитку, утвердженню стабільності та змі-

щенню безпеки в регіоні.

Процес входження до НАТО став стимулюючим фактором для проведення в країнах внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ в усіх сферах суспільного життя, гармонізації законодавства згідно з правовими нормами та демократичними принципами країн-членів НАТО, прискорення трансформації збройних сил, встановлення цивільного демократичного контролю над оборонним та безпековим секторами держав.

Досвід країн В-4 свідчить про значне зростання прямих закордонних інвестицій в їхню економіку після вступу до НАТО. Наприклад, у 1997 р. в економіку Польщі було інвестовано 2,7 млрд. дол. США, а в 1999 р. – році вступу Польщі до НАТО – 8 млрд. дол. США. Щодо Чехії та Угорщини цифри ще більш вражаючі. У 1997 р. прямі іноземні інвестиції в економіку цих країн становили відповідно 4 і 6,2 млрд. дол. США, а у рік їхнього вступу до НАТО (1999 р.) – 12,8 і 14,5 млрд. дол. США. Подібна тенденція стрімкого зростання кількості прямих інвестицій в економіку спостерігалася в Словаччині та усіх інших країнах, що набули членства в НАТО.

Вступ колишніх соціалістичних країн до НАТО не завадив розвитку їх відносин з Російською Федерацією, яка свого часу виступала проти вступу Чехії, а також інших країн Центрально-Східної Європи і Балтії до НАТО. Однак, попри певні розбіжності в позиціях, зокрема Чехії та Росії, з цього питання, двосторонні відносини між ними після вступу Чехії до НАТО розвивалися досить динамічно. Подібна тенденція продовжує зберігатися й сьогодні.

Наприклад, під час державного візиту Президента ЧР В.Клауса до Російської Федерації у квітні 2007 р. було підписано новий довгостроковий контракт з РФ на

постачання газу до 2035 р., угоду про уникнення подвійного оподаткування, угоду про захист інтелектуальної власності під час двостороннього військово-технічного співробітництва, угоду про організацію ремонту гелікоптерів типу Мі-24 в Чеській Республіці. Були підписані також важливі комерційні контракти, зокрема, між чеською фірмою «Алта» (м. Брно) та російським «Уралвагонзаводом» на суму близько 1 млрд. дол. США – рекордну в історії двосторонньої економічної співпраці тощо. У цілому у 2007 р. товарообіг між Росією і Чехією порівняно з 2006 р. збільшився на 12,8% і досяг рекордних 8,44 млрд. дол. США.

Отже, вступ Чехії до НАТО, попри спротив Росії, не вплинув на двосторонні відносини між двома країнами, які продовжують динамічно розвиватися в політичній, торговельно-економічній, науково-технічній, військово-технічній, гуманітарній та інших сферах.

Значно складнішим був шлях країн В-4 до повноправного членства в Європейському Союзі. Реальний початок їх наближення до критеріїв Євросоюзу припадає на кінець 90-х років. Чеська Республіка та Польща у 1998–1999 рр. почали проводити нову макроекономічну політику, спрямовану на зменшення темпів інфляції. Угорщина запровадила таку політику у 2001 р., дещо пізніше до них приєдналася Словаччина.

Результатом заходів, спрямованих на вступ до ЄС, у 2004 р. Польща, Словаччина, Угорщина та Чехія вже розглядалися як країни з розвиненими й стабільно зростаючими ринками. Нині, після їх приєднання до ЄС, для економіки жодної з цих країн не притаманний ризик монетарної кризи, великої інфляції чи значного безробіття. Навпаки, йдеться про високі темпи еконо-

мічного зростання. Наприклад, ВВП Чеської Республіки стабільно збільшувався впродовж останніх років на 5–6 %. У 2007 р. приріст ВВП становив 6,6% (більш ніж удвічі вище за середній по ЄС), темпи нарощування обсягів роздрібної торгівлі становили 7,7% – найвищі за останні 11 років.

На сьогоднішній день згідно із зробленим у 2008 р. висновком Інституту Бертельсмана (ФРН) Чеська Республіка за розвитком економіки та демократичної системи є найуспішнішою державою серед країн, в яких останніми роками мали місце процеси трансформації (після Чехії йдуть Словенія, Естонія, Тайвань, Угорщина, Литва, Словаччина, дещо нижче знаходиться Польща). Опублікований в лютому 2008 р. прогноз Міністерства фінансів ЧР на період до 2010 р. передбачає стабільне

зростання економіки країни. Очікується, що в 2009 р. розмір ВВП на душу населення становитиме близько 80% від середнього по Єврозоні та вже сьогодні за цим показником випереджає деяких так званих старих членів Євросоюзу.

На сучасному етапі В-4 не є інституціоналізованою організацією. Це, швидше, політичне утворення, яке діє за принципом регулярних зустрічей своїх представників на різних рівнях. Раз на рік відбувається офіційний саміт прем'єр-міністрів, а в період між ними одна з країн В-4 виконує функції головування.

На саміті голів урядів Вишеградської четвірки у червні 2007 р. у Братиславі головування у В-4 перейшло від Словацької Республіки до Чеської Республіки. 11 червня 2007 р. Уряд ЧР схвалив Програму чеського головування у В-4 на період

з червня 2007 р. по червень 2008 р., яка було підготовлена відповідно до пріоритетів ЄС. Сферою спільних інтересів, в яких можна було б розвивати взаємовигідну співпрацю В-4, були визначені, зокрема, проблематика внутрішньої безпеки, прикордонні питання, надання притулку й консульські питання, співпраця в сфері культури, реалізація спільних інфраструктурних проєктів тощо.

У своїх ініціативах чеське головування сприяло більш інтенсивній співпраці зі «старими членами» ЄС та іншими партнерами. Зокрема, у багатьох конкретних сферах продовжувала розвиватися співпраця між В-4 та країнами Бенілюксу, особливо щодо обміну досвідом у сфері запровадження шенгенських стандартів, охорони довкілля, територіального планування, співпраці парламентів та урядів щодо поглиблення міжнародних контактів тощо. Співпраця з країнами Балтії має свої позитивні наслідки щодо ведення переговорів стосовно візової проблематики зі США та Канадою.

Серед пріоритетів головування Чехії у В-4 був розви-

ток відносин із Молдовою та підтримка демократичних процесів у Білорусі. Зокрема, комплекс питань щодо розвитку відносин між країнами В-4 і Молдовою обговорювався під час зустрічі міністрів закордонних справ у форматі В-4 + Молдова, яка відбулася під Прагою 25 вересня 2007 р. Значний інтерес у країн Вишеградської четвірки існує щодо поглиблення співпраці з Японією, особливо у сферах туризму, економіки, культури, а також проведення експертних консультацій між міністерствами закордонних справ обох держав і здійснення більш активної співпраці в політичній сфері.

Наступною формою більш широкої співпраці В-4 є співпраця з Австрією і Словенією у рамках т.зв. регіонального партнерства, яке формально виникло з австрійської ініціативи у 2001 р. Прем'єр-міністр Словенії був запрошений до Чехії на зустріч глав урядів країн В-4, що відбулася 9–10 грудня 2007 р. Одним із важливих напрямів зовнішньої політики В-4 є розвиток співпраці з країнами Західних Балкан та надання їм допомоги у європейській інтеграції.

Особливого значення впродовж чеського головування надавалося поглибленню співробітництва з Україною, що набуло особливо інтенсивного розвитку в політичній, військовій та науково-освітній сферах. Головною подією під час чеського головування в контексті розвитку співпраці з нашою країною стала участь Міністра закордонних справ України В. Огризка у зустрічі міністрів закордонних справ країн В-4, яка відбулася 23 квітня 2008 р. у Празі. У засіданні взяли участь Міністр закордонних справ Чехії К.Шварценберг, Міністр закордонних справ Польщі Р.Сікорський, Міністр закордонних справ Угорщини К.Гьонц та заступник Міністра закордонних справ Словаччини О.Алгаєрова.

У зустрічі міністрів закордонних справ у форматі В-4 + Україна взяв участь також Державний секретар Швеції Ф.Бельфлаг – представник країни, яка головує в Європейському Союзі одразу після Чехії. Участь представника Швеції розширює «групу друзів» України в ЄС, до якої входять, окрім країн В-4, також країни NB-6 (Данія, Есто-

нія, Латвія, Литва, Фінляндія, Швеція).

Особливо важливим для української сторони є те, що головування Чеської Республіки у Вишеградській четвірці відбувалося з урахуванням завдань, які стоять перед Чехією у зв'язку з її майбутнім головуванням в Європейському Союзі у першій половині 2009 р. Кординація чеською стороною діяльності країн В-4 стосовно ЄС має бути однією з домінант під час головування Чехії в Євросоюзі.

Зазначалося, що Чехія одним із пріоритетів свого головування вбачає поглиблення співробітництва з країнами-кандидатами на вступ до ЄС і НАТО, зокрема, Україною. Співпраця має відбуватись у формі надання допомоги: консультативної, економічної, політичної, передачі досвіду, що був здобутий під час процесу набуття членства.

Країни В-4 сприяють поглибленню співробітництва між Євросоюзом та його стратегічними партнерами з трансатлантичної співпраці, зміцненню співробітництва з Україною. Країни В-4, які входять до «групи друзів» України в ЄС і НАТО, послідовно дотримуються політики «відкритих дверей» щодо членства в цих організаціях, активно підтримують стратегію нашої держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

У ході зустрічі міністрів закордонних справ В-4 + Україна підкреслювалося, що країни Вишеградської четвірки активно підтримали нашу країну щодо приєднання до Плану дій щодо членства України в НАТО та активно відстоювали євроатлантичні прагнення нашої держави під час Бухарестського саміту НАТО у квітні 2008 р. Делегації цих країн відіграли ключову роль у прийнятті Альянсом рішення про майбутнє членство України в НАТО. Міністри закордонних

справ країн В-4 зазначили, що саміт НАТО у Бухаресті відкрив для України прямий шлях до повномасштабної євроатлантичної інтеграції.

Підсумком зустрічі стала Спільна Заява міністрів закордонних справ країн Вишеградської четвірки, України та Швеції щодо подальшого розвитку співробітництва нашої країни з Європейським Союзом і перспектив членства в ЄС. Також було ухвалено окрему Спільну Заяву, яка задекларувала підтримку приєднання нашої країни до ПДЧ, реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію України та надання сприяння Україні в проведенні інформаційної кампанії щодо Альянсу.

Активно впродовж чеського головування розвивалася співпраця між міністерствами оборони країн В-4 та України. 29 лютого – 1 березня 2008 р. відбувся візит до Чеської Республіки делегації Збройних сил України на чолі з начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних сил України С. Кириченком у рамках участі в засіданні начальників генеральних штабів ЗС країн Вишеградської четвірки. Було зазначено наявність спільної позиції В-4 з Україною у проблемних питаннях, які необхідно вирішувати в процесі розвитку національних збройних сил, зокрема, щодо забезпечення комплексних соціальних гарантій для професійних військовослужбовців, конструктивної взаємодії із засобами масової інформації, подальшої оптимізації системи управління військами тощо.

Перспективи співробітництва між Україною та країнами В-4 у військово-політичній, військовій та військово-технічній сферах обговорювались і під час зустрічі міністрів оборони країн В-4 і Міністра оборони України Ю. Єханурова,

що відбулася 25 квітня 2008 р. у Празі.

Упродовж чеського головування в об'єднанні В-4 інтенсивно розвивалося співробітництво у сферах освіти і науки, яке здійснювалося насамперед у рамках Міжнародного Вишеградського фонду, створеного з метою сприяння співпраці між країнами договірних сторін, посилення існуючих зв'язків між країнами В-4 шляхом підтримки спільних культурних, наукових та освітніх проектів, молодіжних обмінів, транскордонного співробітництва і туризму. У рамках Міжнародного Вишеградського фонду українським студентам та аспірантам було надано рекордну кількість стипендій на навчання у 2007/2008 академічному році.

У 2008 р. було оголошено нову програму «Visegrad University Studies Grant», яка має допомогти створенню вузівських курсів, які зосередились б на гуманітарній та соціальній проблематиці країн Вишеградської групи. Для кандидатів із України, зацікавлених у навчанні за магістерською чи докторською програмами або у стипендіальних поїздках з метою дослідницької та наукової роботи, і надалі діятиме самостійна стипендіальна програма.

Кандидати з країн В-4 в академічному 2008/2009 році можуть розраховувати на стипендію для навчання чи на дослідницьку та наукову роботу. Йдеться про «Intra-Visegrad Scholarship» у країнах В-4, а також «Out-going Scholarship» в будь-якій з країн, які не належать до В-4, але належать до т.зв. категорії сусідніх держав (Албанія, Білорусь, Боснія та Герцеговина, Македонія, Молдова, Сербія, Україна, Хорватія, Чорногорія та інші). Кандидати з цих країн можуть з метою підготовки магістерської або докторської роботи чи дослідницької та наукової праці отримати

мати «In-Coming Scholarship» в одній з країн В-4.

Таким чином, співпрацю у рамках В-4 на сучасному етапі можна охарактеризувати як одну з найяскравіших ініціатив у регіоні Центральної та Східної Європи. В-4 отримала добре реноме як певний каталізатор інтеграційних процесів, як по суті єдина прагматично діюча форма багатосторонньої співпраці в регіоні та як символ стабільності Центральної Європи (на відміну, наприклад, від нестабільних Балкан). Вишеградська група являє собою об'єднання країн, які успішно подолали наслідки комуністичного режиму й поступово перетворилася на серйозного гравця на міжнародній арені, значний інтерес до якого виявляють інші країни. За

період свого існування Вишеградська четвірка стала невід'ємною частиною регіональної політики в центральній та східноєвропейському регіоні та є важливим механізмом консультацій на всіх рівнях – від найвищого і до експертного.

На мою думку, досвід колишніх соціалістичних країн укотре свідчить про хибність «багатовекторності» зовнішньої політики. Країни Вишеградської четвірки та Балтії одразу після розпаду соціалістичного табору обрали чіткий зовнішньополітичний курс на повноправне членство в НАТО і Європейському Союзі, що не завадило їм активно розвивати співробітництво з Росією. Як на мене, такий курс є єдино вірним і для України.

Простір енергетичної безпеки

Олена ПАВЛЕНКО,
Національний
інститут проблем
міжнародної
безпеки

“Мудра людина і в часи спокою не забуває, що може прийти небезпека. У кращі часи не забуває про загрозу занепаду. У часи порядку пам'ятає про загрози хаосу. Тільки тоді їй нічого не загрожує...”

Конфуцій

Ініціативи України з об'єднання зусиль країн-партнерів у досягненні певних спільних інтересів можуть бути фактором суттєвого посилення рівня її енергетичної безпеки, зменшення рівня зовнішньополітичних загроз в енергетичній сфері. Об'єднання інтересів країн регіону дає шанс посилити його значення для таких потужних країн, як ЄС, США, Росія з одночасним зростанням можливостей для країн регіону захистити свої власні національні потреби. Зрештою, створення регіональних союзів дає можливість ефективніше проводити політику диверсифікації, не допускати використання принципу “розділяй і володарюй” на міждержавному рівні.

У травні 2007 під час Енергетичного саміту в Кракові президенти України, Польщі, Азербайджану, Грузії та Литви за участю представника Казахстану започаткували новий формат міжнародного співробітництва в сфері транзиту енергоносіїв. Було проголошено формування Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору – об'єднання зусиль країн на державному, корпоративному та науковому рівнях для безперешкодного та прозорого транзиту енергоносіїв із Каспійського регіону на міжнародні ринки, передовсім, до Європи. У жовтні 2007 р., у розвиток Краківської ініціативи, відбувся Вільнюський саміт. До ініціативи долучилися президенти Латвії та Румунії, представники Європейської Комісії, США та ще 10 країн. Його проведення набуло значно ширшого інформаційного розголосу, багато країн активно коментували хід і результати дискусій у Вільнюсі. У результаті Вільнюського саміту сторони домовились інтенсифікувати відносини в

енергетичній сфері, активніше розвивати один із перших конкретних проектів у рамках ініціативи – нафтопровід “Одеса–Броди”, чим перенесли основні акценти та очікування від втілення ініціативи на наступний саміт у Києві.

Менш ніж через рік, у травні 2008 року, саміт країн-учасниць енерготранзитного простору відбувся в Україні. У ньому взяли участь президенти шести країн – Азербайджану, Грузії, Естонії, Латвії, Литви та Польщі, комісар Європейської комісії з питань енергетики Андріс Пібалґс, а також представники більш як 30 держав. Саміт тривав два дні, в його рамках також пройшов Міжнародний енергетичний форум за участі провідних енергетичних компаній країн Європейського Союзу та Каспійського регіону. Знаково, що напередодні саміту розпочався візит Президента Республіки Азербайджан Ільхама Алієва – багато експертів і політиків трактували це як знак успішних переговорів і проектів у рамках енерготранзитного простору, адже саме ця країна має забезпечити енергетичні ресурси для нових проектів та ініціатив. За результатами було підписано три документи, серед яких – Спільна заява щодо Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору.

Серед основних принципів функціонування такого простору зафіксовано розвиток сумісних проектів в енергетичній сфері; вдосконалення спільного використання існуючих можливостей співпраці та пошук нових; посилення безпеки на етапах виробництва, транзиту й постачання вуглеводневих енергоносіїв з країн Каспійського регіону на міжнародні, зокрема, європейські ринки. У концепції також передбачено створення Міждержавної робочої групи, яка до листопада має узагальнити пропозиції зацікавлених в ініціативі сторін, виробити конкретні рекомендації щодо принципів формування та функціонування простору, а також узгодити всі рекомендації та Концепції з відповідними органами зацікавлених держав і Європейської комісії. На наступному, четвертому Енергетичному саміті, який відбудеться в Баку, планується презентація результатів роботи Міждержавної групи.

Перспективи енерготранзитного простору

Каспійсько-Чорноморсько-Балтійська енерготранзитна спільнота як неформальна відкрита структура може стати основою встановлення якісно нової культури енерготранзиту на теренах від Балтійського до Чорного та Каспійського морів. Вона забезпечить ефективнішу взаємодію між країнами-партнерами, що дозволить їм швидше реагувати у випадку непередбачених ситуацій, переорієнтовувати транзитні потоки для усунення фізичних несправностей трубопроводів, спільно контролювати шлях від видобування енергетичних ресурсів до постачання кінцевим споживачем, а також нести конкретну відповідальність за чітко взяті на себе зобов'язання.

Останній принцип особливо важливий у контексті відпо-

відальності України перед країнами ЄС за транзит енергетичних ресурсів через власну територію. Як відомо, всі домовленості щодо транзиту російського газу до країн ЄС відбуваються у двосторонньому російсько-європейському форматі. Однак, щойно мова заходить про відповідальність за безпеку постачання газу до європейських кордонів, російська сторона перекладає її на Україну, вимагаючи забезпечити належний рівень безпеки, не надаючи при цьому відповідних повноважень і можливостей у тристоронній українсько-європейсько-російській взаємодії. Натомість Україна стає об'єктом багатьох успішних інформаційних кампаній та атак в країнах ЄС про те, що вона не здатна забезпечити стабільний і надійний транзит енергоносіїв. Це послаблює можливість забезпечити надійний рівень енергетичної безпеки України, погіршує її міжнародний імідж. У випадку реалізації Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського простору передбачається чітке визначення як відповідальності, так і повноважень країн-транзитерів енергетичних ресурсів.

Спільним інтересом є припинення практики застосування енергоресурсної та інфраструктурної зброї як неринкового та нечесного методу здобуття економічних і політичних поступок і преференцій. Україна неодноразово ставала об'єктом застосування такої зброї – чи погроз переорієнтації газових потоків в обхід країни, чи різкого зростання ціни на газ, чи звинувачень щодо несанкціоновано відібраного газу. Запровадження чіткого та ефективного контролю, моніторингу газових потоків у рамках простору, перехресного інформування між країнами про обсяги транзиту виключить цілу низку причин для звинувачень на адресу України, попередить існуючу до сьогодні практику транзитувати газ без його належного оформлення і контролю.

Одним із принципів функціонування Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору може стати узгодження принципів і механізмів ціноутворення транзитних тарифів. Прозорі та чесні ринкові тарифи, які формуватимуться за єдино схваленими принципами і механізмами, будуть більш прогнозованими, що є вигідним не лише для країн-транзитерів, а й постачальників і споживачів. Окрім цього, такі тарифи дозволять зробити більш передбачуваними ціни на газ для країн-транзитерів. Наразі майбутні члени Спільного Енерготранзитного простору автоматично отримують ціну на газ на основі його ціни для країн Західної Європи за принципом netback (мінус транспортні витрати), що не дозволяє врахувати особливості споживання газу цими країнами та відкриває дорогу до постійного підвищення цін з боку „Газпрому”.

Можливою та бажаною площиною функціонування Простору мають стати правила, які діють на внутрішньому

ринку ЄС, та норми, які діють у країнах-членах Договору про енергетичну співдружність. Для більшості країн-членів такі правила вже є нормою, вони запроваджені у повсякденне життя. Натомість для Грузії та Азербайджану та особливо України їх практичне запровадження дозволить суттєво посилити співпрацю з країнами ЄС, наблизить євроінтеграційні перспективи (фактично, буде виконано частину Копенгагенських критеріїв), підвищить шанси для схвалення та втілення нових енергетичних проєктів у регіоні. Щойно Україна, Грузія та Азербайджан стануть для Європейського Союзу більш прогнозованими та зрозумілими в енергетичній сфері, відкриються перспективи нових газових і нафтових проєктів із території Каспійського регіону до країн ЄС.

Упродовж останнього року, відколи було започатковано ініціативу Енерготранзитного простору, російські політики та експерти називали його загрозою для національних інтересів Росії. Каспійсько-Чорноморсько-Балтійська ініціатива подавалась як спроба країн-транзитерів об'єднатись у структуру, схожу за своїми цілями на ОПЕК чи Форум країн-експортерів газу, щоб, встановлюючи синхронно високі тарифи, мати окремий важіль впливу країн країн-постачальників енергетичних ресурсів. Однак і під час самітів, і в численних коментарях політики та експерти країн-транзитерів наголошували, що ініціатива створюється не проти країн чи структур, а задля зменшення кількості загроз і можливостей для непорозуміння і конфліктів у процесі транзиту газу, а це, безумовно, вигідно кожній зі сторін.

Пріоритетні проєкти Енерготранзитного простору

Країни-транзитери зможуть отримати економічну вигоду від існування Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору завдяки можливості партнерської участі у спільних проєктах, якими можуть стати великі інвестиції в інфраструктуру (нафто-, газопроводи, ЛЕП, підводні силові кабелі, НПС тощо), інтеграція елементів паливно-енергетичного комплексу, трансфер технологій. Одним із перших таких проєктів вважається нафтопровід „Одеса-Броди”.

Тема запуску нафтопроводу залишалась однією з центральних на всіх трьох Енергетичних самітах у Кракові, Вільнюсі та Києві. Після кількох років сумнівів та уповільнення робіт щодо його добудови та можливого наповнення

у Кракові проект отримав друге народження. Взявши активну участь у всіх обговореннях під час самітів, на початку 2008 року Азербайджан офіційно підтвердив зацікавленість наповнювати нафтою нафтопровід Одеса–Броди, зокрема, на початковій стадії, – 5 млн. тон нафти з подальшою переробкою на нафтопереробних заводах “Нафтохімік Прикарпаття” (Івано–Франківська область) і “Галичина” (Львівська область). Передбачається наповнення труби від 9 до 40 млн. тон нафти на рік. Окрім цього, Азербайджан розглядає сьогодні та активно вивчає внутрішній нафтовий ринок України для участі в низці енергетичних проектів.

Окрім цього, впродовж останнього року було завершено процедуру формування консорціуму, який розпочав свою роботу в розширеному складі та став замовником техніко-економічного обґрунтування проекту „Одеса–Броди–Плоцьк”. Напередодні Енергетичного саміту в Києві, під час Міжнародного енергетичного форуму за участю компаній та високопосадовців із багатьох держав, було презентовано попередні висновки техніко-економічного обґрунтування, підготовлені його розробником, компанією-консультантом „Грангерне” (Granherne), а також маркетингове дослідження щодо будівництва в Україні нафтопереробного комплексу з глибокої переробки каспійської нафти.

У дні проведення Енергетичного саміту Президентом України також було видано Указ про забезпечення роботи нафтопроводу Одеса–Броди за його проектним напрямом. Зокрема, указом передбачається створення Міжвідомчої робочої групи, робота якої має забезпечити впродовж 2008 року запуск нафтопроводу “Одеса–Броди” у його проектному напрямі зі збереженням при цьому рівня доходів від його використання.

Іншим важливим проектом, який може бути втілений у рамках Каспійсько–Чорноморсько–Балтійського простору, є друга гілка газопроводу “Набукко”, або т.зв. “Білий потік”. Його головна ідея полягає в тому, щоб спрямувати газові потоки через Азербайджан в грузинський порт Супса, а потім дном Чорного моря до України, звідти – до країн Європейського Союзу. Проект неодноразово обговорювався на міжнародних конференціях, а в травні 2007 року на газовому форумі в Відні відбулася презентація “Білого потоку”.

Експерти часто називають “Білий потік” конкурентом “Набукко”, однак насправді він може стати додатковим шляхом постачання альтернативних газових потоків в Європейський Союз, посиливши енергетичну безпеку його центральних і північних регіонів. Окрім цього, зацікавленість до “Білого потоку” виявляють Азербайджан і Грузія. Для Азербайджану цей проект означатиме залучення додаткових інвестицій у газовидобування, натомість для Грузії означатиме підвищення її ролі як транзитної держави.

Важливою перевагою “Білого потоку” є факт, що при його будівництві може бути використана існуюча інфраструктура Південного Кавказу, України та Європи, що значно здешевить його вартість,

що оцінюється сьогодні у 2–2,5 млрд. дол. (Набукко–5 млрд. дол.; окрім цього, негативним елементом Набукко є його прокладка через нестабільні регіони Туреччини). На першому етапі газопровід “Білий потік” має отримувати газ із азербайджанського родовища Шах–Деніз в обсязі 8 млрд.куб.м. на рік, а згодом із родовищ Казахстану і Туркменистану. За оптимістичними розрахунками, поставки газу до Європи (України) мають становити 32 млрд. куб.м. щорічно. Якщо прокладка газопроводу відбуватиметься з грузинського порту до українського Криму, то дном моря доведеться прокласти 630 км. труб (до румунського берега – удвічі більше). На українській території можливе підключення газопроводу до української магістральної газотранспортної системи.

Проект будівництва “Білого потоку” дозволить Україні обирати кілька шляхів постачання альтернативного до російського газу на її територію. З одного боку, це може бути газ із джерела, з якого Грузія вже отримує певні обсяги для власного споживання – Ірану. Реалізувавши як мінімум два виходи на європейський газовий ринок – через Туреччину та Грузію з Україною – Іран матиме можливість суттєво пришвидшити проекти з видобування газу на своїй території, політично та економічно зблизитися з країнами Європейського Союзу, віддалившись тим самим від Росії. Пропозиція Україні взяти участь у будівництві газопроводу, який транспортуватиме газ з Ірану через територію Вірменії та Грузії в Європейський Союз надходила від іранського керівництва ще з 2003 року, однак вона так і не була втілена на практиці.

Якщо Україна стане учасником транзитних потоків газу з Ірану до Європейського Союзу, її роль як транзитної держави може зрости – адже тоді вона стане транзитером двох найбільших країн–постачальників газу. На практиці це означатиме посилення уваги з боку Європейського Союзу до розвитку нафтогазової інфраструктури на території України, участь у модернізації магістральних газопроводів, підтримку політики лібералізації і створення більш прозорого ринку газу. У міжнародній сфері посилення транзитної ролі України означатиме її активнішу участь у прийнятті геополітичних рішень на загальноєвропейському рівні, включення до низки європейських енергетичних ініціатив, можливість пропонувати та захищати нові енергетичні проекти на своїй території.

Що потрібно для створення Енерготранзитного простору

Для створення та повноцінного функціонування Єдиної енерготранзитної спільноти недостатньо політичної волі та підписаних документів. Необхідне конкретне на-

повнення ідеї Енерготранзитного простору.

По-перше, необхідною є гармонізація законодавства країн-членів із існуючими європейськими нормами та правилами, які регулюють транзит. Це можна й бажано здійснити шляхом приєднання України до Договору про Енергетичне співтовариство, що вступив в силу 1 липня 2006 року. Згаданий договір встановлює спільну законодавчу основу для торгівлі енергоносіями на основі стандартів та приписів ЄС. Сторони, які підписали документ, зобов'язані прийняти всі розпорядження та директиви Спільного ринку ЄС, що стосуються функціонування енергоринку (*acquis communautaire* з енергетики, екології, конкуренції тощо). Повноцінне членство дозволяє грати за спільними правилами ЄС на ринках електроенергії, газу та нафтопродуктів.

У сфері газу сторони Договору зобов'язуються адаптувати положення Директиви ЄС 2003/55/ЄС і затвердити чіткий часовий графік гармонізації. Дана директива встановлює спільні правила для передачі, дистрибуції, постачання та збереження природного газу (включно з LNG та біогазом), встановлює правила щодо організації та функціонування ринку газу, доступу до ринку, критерії та процедури, які гарантують отримання дозволів на передачу, дистрибуцію, постачання та збереження газу; управління системами. Документ включає механізм моніторингу безпеки постачання газу та регулює діяльність всіх гравців на ринку, включно з критеріями доступу до ринку третіх сторін. Директива гарантує рівний доступ усіх акторів на ринку до існуючої інфраструктури, зокрема, підземних сховищ газу (ПСГ).

Тому адаптація Директиви 2003/55/ЄС дозволить країнам енерготранзитного простору не лише сформувати прозорий та відкритий ринок газу, позбавитися надмірної залежності від традиційних джерел і шляхів постачання газу, а й отримати зиск від конкурентної боротьби за резервацію обсягів на збереженні газу в ПСГ – тобто, виграти від ринкових тарифів. Відкриття ринків стане початком демонополізації та реформування відповідних регулятивних інституцій, що мають бути незалежними. Обопільний доступ до ринку дозволить зміцнити безпеку постачання, збереження та транспортування газу.

Важливим також є формування стратегічного нафтового резерву в еквіваленті 90 днів споживання, як це передбачено вимогами ЄС та критеріями МЕА. Це дасть змогу підвищити рівень енергетичної безпеки держав через створення ефективної системи захисту економіки від раптового, стихійного та довгострокового коливання рівня постачання нафти та нафтопродуктів, зумовленого кризами техногенного, природного, військо-

вого чи політичного характеру в країнах-постачальниках нафти. У випадку наявності стратегічних запасів енергоресурсів різко зменшується ефект застосування проти країни енергоресурсної зброї.

Згідно з Директивами ЄС, для контролю за виконанням процедур накопичення, збереження та використання мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів необхідно створити систему статистичної звітності, яка включала б щомісячну звітність стосовно показників виробництва, імпорту, експорту, зміни запасів і споживання нафти та нафтопродуктів. В усіх членів ЄС є автономні системи збирання всіх відповідних статистичних показників.

Важлива проблема для країн Енерготранзитної спільно-

ти, і зокрема, України полягає у виборі оптимального варіанта створення СНР, пошук найбільш прийнятних механізмів формування запасів, а також ефективної системи управління ними. До того ж, суттєвого посилення потребує відповідна інфраструктура.

Зокрема, в Україні створення стратегічного запасу нафти і нафтопродуктів передбачено Енергетичною стратегією України до 2030 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2006 році, а також Указом Президента від № 303/2006 „Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 7 березня 2006 року „Про ситуацію на ринку нафти і нафтопродуктів України”. Створення СНР має здійснитися впродовж 8–10 років згідно з моделлю, викладеною у Зеленій книзі Міністерства палива та енергетики від 25.02.2008 „Консультації щодо створення мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів”. Щоправда, згадані стратегії потребують значного доопрацювання, оскільки не є комплементарними з тенденціями розвитку енергетичного сектору ЄС.

Критично важливим є контроль обсягу постачання енергоресурсів шляхом встановлення відповідних лічильних систем – газомірювальних станцій (ГВС) та вузлів обліку нафти (ВОН). По-перше, це заохотить енергозбереження та енергоефективність, як для постачальників, так і для споживачів. Лічильники газу створюють стимули для кінцевих споживачів заощаджувати газ, водночас спонукаючи постачальників зменшувати технологічні втрати газу

при транспортуванні. По-друге, вимірювання реальних обсягів постачання енергоносіїв від російських і середньоазійських виробників дозволить аргументовано відповідати на звинувачення з боку виробників або споживачів в „крадіжках”, „несанкціонованому відборі” газу, сприятиме своєчасному виявленню та ліквідації незаконного врізання у трубопроводи, боротьбі з корупційними схемами на ринку газу.

Отже, нова схема транзиту стане прозорою, у ланцюгу „експортер–транзитер–споживач» буде чітко розподілена відповідальність, що унеможливить взаємні звинувачення та змову двох сторін проти третьої. Це уможливить стабільне та безпечне постачання газу в довгостроковій перспективі.

У контексті запобігання трансформації енергоресурсів та інфраструктури їх доставки в засоби ведення енергетичних воєн, уявляється доцільною ініціатива щодо встановлення трансконтинентальної прозорості ланцюжка „upstream–midstream–downstream”. МЕА чи Секретаріат Енергетичної Хартії могли б стати епіцентром такої ініціативи. Це надзвичайно важливо з огляду на те, що ціни на енергоресурси зростають, а відтак ПЕР стають дедалі більше не тільки товаром, а й знаряддям здійснення політичних та економічних впливів. Настає час переоцінити статус вуглеводневих енергоресурсів, за аналогією з тим, як свого часу – після початку використання атомної енергії – був переоцінений статус уранової сировини.

А ми тут, але з гордо піднятою головою

На прохання «З.С.» деякі аспекти Київського енергетичного саміту коментує його учасник Олександр ТОДІЙЧУК, координатор з питань реалізації меморандуму Україна–ЄС в енергетичному секторі.

Олександр ТОДІЙЧУК,
експерт із енергетики,
президент Київського
міжнародного
енергетичного клубу

Уже в перші дні здобуття Незалежності українці підхопили вірус “завищеного очікування”. Ми чекаємо великої любові до себе від усього світу, пишаємося високим коефіцієнтом транзитності України, мільйонами гектарів ріллі, високим науковим потенціалом, і від кожної, навіть ординарної події, розраховуємо отримати набагато більше, ніж вона здатна принести. І від численних самітів ми, мрійники, очікуємо надзвичайних результатів. Так було й цього разу – і журналісти, і політики анонсували в дарункок Україні сенсаційні рі-

At the Kyiv energy summit, the transit countries conducted a thorough review of the energy transport system, which safeguards the reliable transit of energy resources from the East to the West. The next step after raising the technological capabilities of the system may be developing a single tariff policy, which would create a new framework for dealing with the Russian Federation and other energy-producing countries. At the request of “External Affairs,” Oleksandr Todiychuk, coordinator of implementing the memorandum between Ukraine and the EU concerning energy, a participant of the summit, examines several of its relevant points.

шення, за які, за правилами розвитку людства, треба боротися.

Насправді, за міжнарод-

ними стандартами це був звичайний і доволі продуктивний саміт – у формі координаційної ради на най-

вищому рівні. Зважаючи на те, що такі зустрічі на високому президентському рівні, а також за участі прем'єрів, міністрів, їх заступників стають регулярними, це свідчить про активну координуючу роль України в спільноті країн – транзитерів енергоносіїв зі Сходу на Захід.

Безумовно, є сторони зацікавлені в цьому процесі, є незацікавлені. Росія поводиться інертно, оскільки традиційно вбачає для себе якусь небезпеку. Я спілкувався під час саміту і з російськими експертами-аналітиками, і з кореспондентами – вони переконані, що організація транзитерів може виробити і запровадити стосовно Росії свою єдину спільну політику й диктувати певні умови транзиту російським. Однак про це не йшлося, країни-транзитери хочуть просто згармонізувати та погодити свої дії. Зокрема, – у сфері узгодження та впровадження прозорих і зрозумілих правил, за якими житиме ринок транспортних послуг, визначити умови тарифи на транзит нафти та газу, досягати оптимальне використання існуючих технічних потужностей.

У чому суть Київського енергетичного саміту й взагалі цього процесу. Сьогодні Балто-Чорноморсько-Каспійський простір представлений енергетичними інфраструктурами, що виконують транзитну роль, які належать країнам колишнього Радянського Союзу чи постсоціалістичним державам. Усі вони пов'язані єдиною добре продуманою системою нафто-, газопроводів і енергомереж, якими постачалася енергія в основному зі Сходу на Захід. Зміна конфігурації Євросоюзу – входження до нього балтійських країн, приєднання до ЄС Польщі, Словаччини, Чехії, Румунії, інших країн, призвела до значного розширення кола виконавців

директивних позицій і стратегій Європейського Союзу. Змінилися і ринки споживання енергії, і енергетична політика Росії. І дуже важливо, щоб ці нові обставини не розбалансували ту систему, яку було створено раніше. Це – перше.

Друге. Уся енергетична інфраструктура досить зношена. Певні країни їй приділяють більше уваги, інші менше, але в цілому відсоток зношення високий.

І третє – це політичні ризики на вказаному просторі. Ми пам'ятаємо відключення газу Україні та Білорусі, перекриття нафтового каналу Білорусі та балтійським країнам, реалізацію Росією обхідних маршрутів і підготовку нових.

Отже, є необхідність синхронізувати дії, щоб не розбалансувати великий енергопотік усіх видів енергії зі Сходу на Захід. Це мало б зацікавити й Росію, оскільки дало б їй можливість завдяки організованим діям транзитерів стати більш надійним постачальником і, відповідно, порадувати споживачів.

У чому ідея Київського саміту? Країни-транзитери мають частіше зустрічатися, виробляючи концептуальні положення щодо технічних питань і проблем розвитку інфраструктурних систем у цілому. Так було й за часів Радянського Союзу – збиралися та напружували спільні підходи, принципи, ділилися досвідом. (Сьогодні така організаційна форма працює і в країнах ЄС – там функціонують різні спілки – трубопроводників, енергетиків і т.д., які забезпечують регулярне спілкування фахівців різних країн, котрі разом формують спільну політику в рамках директив, стратегій, принципів і положень Європей-

ської Енергетичної Хартії.)

На Київському саміті було домовлено про те, що країни-учасниці Балто-Чорноморсько-Каспійського простору обрахують усі наявні резервні потужності та варіанти, які можуть бути задіяні у випадку проблемних непередбачуваних і надзвичайних ситуацій різного характеру. Енергосистема кожної з країн-транзитерів сьогодні має певні резерви, які в разі необхідності можуть бути задіяні за лічені хвилини, навіть секунди. При цьому ані постачальник, ані споживач не відчують жодних проблем. Тобто – це користь і для ЄС, і для Російської Федерації. З іншого боку, збалансована нині діюча структура енергосистем є певною альтернативою морським проектам, які пропонує Росія: Північний газовий потік, Південний газовий потік. Вартість їх будівництва – понад 20 мільярдів євро кожний. І в Європейському Союзі розуміють, що вартість ця обов'язково ляже й на тарифи, і на ціну газу.

Київська ініціатива знайшла підтримку серед усіх

країн простору, оскільки на першому етапі її реалізація не вимагає навіть інвестицій. Ми пропонуємо розібратися у тому, що є у кожного з нас, і домовитися, як з найбільшою вигодою для всіх учасників цим скористатися. Тому всі країни погодилися продовжити роботу над реалізацією обумовлених пропозицій на трьох рівнях – президентському під час самітів, урядовому, на якому вирішуватимуться конкретні поставлені завдання, і корпоративному – тобто на рівні тих, хто безпосередньо забезпечує транзит енергоносіїв.

Крім того, сьогодні у світі відбуваються нові важливі процеси, які вимагають захисту інтересів транзитерів. Наприклад, дедалі активнішим світовим гравцем стає Китай, економіка якого потребує все більші обсяги нафти та газу. Частково збудовані й будуються нові нафто- і газопроводи до Китаю з Росії, Казахстану, Туркменистану тощо. Тому споживачі в Європі та ми, транзитери, маємо щось краще запропонувати тим, хто видобуває та постачає нафту й

газ із тим, щоб вони й нас тримали в полі зору своєї уваги, а не тільки дивилися на швидко зростаючий Схід.

Країни ЄС в цілому позитивно оцінили Київську ініціативу. Вони висловили єдине застереження: всі досягнуті в Києві домовленості, всі плани дій мають бути гармонізовані з принципами Європейської енергетичної хартії, Транзитним протоколом, який найближчим часом буде введений у дію, і так званою Зеленою книгою (а нині вже готується Біла), тобто – із концепцією енергетичної безпеки ЄС.

Досить позитивно оцінили Київську ініціативу щодо проведення ревізії всіх ланок енергосистеми і запровадження єдиних правил визначення тарифів на транзит нафти і газу й представники США, що було приємним сюрпризом. Дехто в Європі навіть цьому здивувався, знаючи про традиційні змагання між Євро-

союзом і Сполученими Штатами. До цього так звану синергію щодо України було помічена тільки тоді, коли справа торкалася будівництва й використання нафтопроводу “Одеса–Броди”, який мав підтримку і ЄС, і США. Ті експерти, що брали участь у саміті, позитивно оцінили такі домовленості, оскільки вони справді відповідають європейським принципам і дають можливість створити хороші прозорі умови діяльності енергетичного ринку.

Росія частково роздратована тим, що вона до цього вела іншу тактику й політику, коли проводила окремі переговори з кожним учасником. Вона казала українцям: якщо ми з вами не домовимося, то оминемо Україну через Польщу або через Румунію. У цій ситуації, коли буде певна прозорість відносин, всі зважатимуть, насамперед, на об'єктивні складові. Звичайно, кожен

хоче завантажити якнайповніше власну систему, але якщо існуватимуть загальні правила, вже традиційні спекуляції нашим сусідам даватимуться дедалі важче.

Отже, один із результатів Київського саміту – Спільна заява про Каспійсько–Чорноморсько–Балтійський простір.

Наступний результативний документ – це Спільна заява президентів Республіки Азербайджан, Грузії, Литовської Республіки, Республіки Польща та України щодо проекту Євразійського нафтотранспортного коридору, який має пройти від Каспію через Чорне море до Європейського Союзу. Було схвалено взаємоузгоджені підходи до розробки нового бізнес-плану, замовленого спільним підприємством “Сарматія Нова”, засновники якого – чотири країни-учасниці. Залучення політиків першого ешелону до цього процесу дає дуже великий позитив. Коли вирішувалася доля таких великих проектів, як Каспійський трубопровідний консорціум Баку–Тбілісі–Джейхан, тепер Бургас–Александропулїс, політичне лобювання ставало важливою складовою. Приміром, пан Путін їздить, як проект-менеджер, мало не щоквартально до Болгарії та Греції. Однак навіть таких грандіозних зусиль, що докладалися впродовж 12 років, виявилося замало, щоб забезпечити перемогу, попри величезний ресурс і нафтовий, і фінансовий, і політичний та маючи впливи своїх лобістів у цих державах.

Це дуже показовий приклад для українців. Тому що українці тривалий час тишили себе отим високим коефіцієнтом транзитності. Таке враження, що всі ці роки ми сиділи, склавши руки, і чекали, поки хтось прийде й буде нас просити пропустити через нашу територію вантажі та енергопотоки. Цього не сталося. Нині Україна починає багато втрачати. Ми в основному виснажували газотранспортну систему. Застосовували непрозорі схеми, брали надвисокі податки в бюджет. Сьогодні технічний стан газотранспортної системи України вимагає термінових інвестицій. Фахівці Європейського Союзу провели технічний аудит. За їхньою оцінкою, для того, щоб досягти належного стану технічної безпеки всіх ланок, потрібно інвестувати в реконструкцію та ремонт системи впродовж найближчих 5 років 2,5 млрд. євро.

Під час зустрічей в Україні на всіх високих рівнях представники Європейського Союзу підтвердили свою готовність надати нам донорську допомогу на цю суму, зважаючи на те, що від стану транзитної системи залежить енергетична безпека ЄС. У відповідь Євросоюз вимагає від України зробити кілька зустрічних кроків – вдосконалити діяльність НАК “Нафтогаз України” із виділенням в окрему структуру “Трансгазу”, щоб цільові донорські кошти не були спрямовані на поповнення держбюджету шляхом стягнення з них податків, отримати право кон-

тролю за послідовністю і ходом виконання робіт, оскільки висновки технічного аудиту, проведеного європейцями, окрім суми, необхідної для ремонту транзитної системи, містять чіткий перелік пріоритетних об'єктів. Роботи з посилення надійності системи мають відповідати порадам і результатам технічного аудиту. Наступне. Має бути створено робочу групу, яка визначить правильність підходів інвестування, поетапність і прозорість – фінансування, тендерів, закупівель тощо. На жаль, уже понад рік Україна не дає чіткої відповіді про згоду на умовах Євросоюзу прийняти донорські кошти, і є велика небезпека, що ми можемо не тільки втратити перспективу отримання цієї допомоги, а й спровокувати спрямування цих коштів – 2,5 мільярди євро – в якісь інші проекти, які ominатимуть Україну. Тому що Європа не може далі чекати біля моря погоди.

Так само не можуть далі чекати проблеми українських нафтопереробників, на які Україна не звертала уваги десятиліттями. Сьогодні в нас є сім нафтопереробних заводів, і потужності кожного з них значною мірою не завантажені. Причин незавантаженості кілька. Перша – політика Росії, яка, захищаючи власного товаровиробника, воліє продавати готові нафтопродукти, а не сировину. Друга – політика України, яка створила такі умови для своїх підприємств, за яких вигідніше завозити готові нафтопродукти, ніж переробляти нафту в Україні. Хоча нашої державі дуже важливо, щоб частина нафти перероблялася в нас, оскільки це податки, робочі місця, інвестиції в економіку. Однак, найважливіша причина та, що Україна не створила законодавчої бази для мотивації своїх нафтопереробників модернізуватися. Українські технології, що діють сьогодні, – це 60-ті

роки минулого століття. За нинішніх цін на нафту вони ведуть підприємства до збитків. Нафтопереробники не здатні випускати високоякісний бензин. У результаті Україна стала зливною ямою. До нас звозиться з навколишніх територій весь низькоякісний продукт, оскільки його не можна реалізувати на інших ринках, які вже працюють за новими стандартами. Українському споживачеві трейдери пропонують пальне за ціною на третину нижчою за середньоєвропейську, забуваючи сказати про якість цього продукту. Це все одно, якби ми намагалися продати “Запорожець” за 80 тисяч доларів, аргументуючи це тим, що наша ціна на третину менша за вартість “Мерседеса”.

Усі ризики подальшого зростання цін на пальне малі (у разі впровадження в країні високих стандартів на якість нафтопродуктів), бо ми вже близькі до граничних цін на європейському ринку. Тому нині необхідно більш жорстко підійти до власних вимог щодо палива, яке постачають в Україну. Призупинка в роботі нафтопереробних заводів призводить до того, що ми втрачаємо кадри. До Польщі, Словаччини їдуть висококваліфіковані спеціалісти за роботою і більш високою зарплатою. А підготовка справжнього фахівця нафтопереробної сфери – це справа не одного десятиліття. Тому питання про будівництво нового, сучасного нафтопереробного комплексу, яке постало на Київському енергетичному саміті, має стати потужним мотиватором і для держави, яка впродовж десятиліть ігнорувала потреби галузі, і для існуючих НПЗ задля активізації процесів модернізації власного виробництва. Як жартували експерти, якби проекту будівництва нового НПЗ не було, його слід було б вигадати, щоб змусити до

дій існуючі нафтопереробні заводи. І це – теж один із важливих результатів Київського енергетичного саміту.

Взагалі ж, результатів більше, і це тема окремої розмови. Однак, найголовніше, що професійне спілкування країн-транзитерів стає системою. Триває обмін інформацією, ми впливаємо в міжнародну сім'ю. Завжди нам, українцям, хотілося бути наймудрішими. Ми нікого не пускали до себе, бо це, мовляв, наше, очікуючи, що інші чимось поділяться. Сьогодні ми мусимо зробити вибір і або залишитися наодинці зі своєю менталь-

ністю, сварячи всіх за те, що вони такі до нас непривітні, або навчитися жити за світовими та загальноєвропейськими правилами, об'єднуватися та йти в ногу з іншими, звичайно ж, зберігаючи свої численні переваги та надбання. Ми ж маємо такий неоціненний досвід нових членів ЄС – наших сусідів, ментально близьких до нас, які ще вчора жили нашими проблемами – тих самих Польщі, Чехії, Румунії, Болгарії – деякі з яких були бідніші та менш розвинені, ніж ми. Тепер вони там. А ми тут, але з гордо піднятою головою.

Косовська проблема від Маркса до Буша

Історичний аспект через призму емоційної відстороненості

Максим КАМЕНЕЦЬКИЙ,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої
політики Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

(продовження, початок –
у «З.С.» № 5, 6)

Кожна з конфліктних ситуацій має власні рушійні сили, і кожен конфлікт унікальний. Основною причиною зіткнень різних етноконфесійних груп є суперечки навколо тих чи інших територій та прагнення встановити над цими територіями контроль певного етносу (часто під прикриттям гасла права нації на самовизначення). Тут слід згадати концепцію націоналізму (Е.Хобсбаум, Е.Геллнер), яка визначає це явище як політичну ідеологію, що відстоює необхідність збігу державних кордонів з національними.

Виникнення подібного роду суперечок визначається тим, що у багатонаціональних державах, таких як СРСР або СФРЮ, адміністративні кордони часто виз-

началися штучно та умовно. У будь-якому випадку, при розпаді СРСР і Югославії переважна частина цих адміністративних кордонів перетворилася на державні й розділила території компактного проживання етнічних груп (наприклад, сербів, значна частина яких проживала в Боснії і Герцеговині та Хорватії, або албанців, розділених між Сербією, Чорногорією та Македонією).

За цих умов логічним для багатьох народів, які виявилися меншинами в нових незалежних державах, є прагнення підвищити статус своєї території. У ряді випадків ці території вже мали автономію в рамках колишніх союзних республік, в інших випадках йшлося про «бездержавні» етнічні меншини. Далеко не завжди подібні ситуації приводили до серйозних конфліктів. Так, поступово зійшли

нанівець вимоги створити польську територіальну автономію в Литві, російську – в Естонії і Латвії, таджицьку – в Узбекистані й багато інших.

У ході цих конфліктів виявилася одна з основних суперечностей міжнародного права. Якщо керівники нових незалежних держав, чий міжнародно визнані кордони були порушені «сепаратистами», апелюють до принципу територіальної цілісності, то держави «самопроголошені», кажуть про право націй на самовизначення.

Часто етнополітичні конфлікти доповнюються етнокримінальними. Зіткнення на етнічному ґрунті нерідко інспіруються кримінальними угрупованнями, мета яких використовувати масові заворушення для того, щоб оволодіти майном жертв чи усунути конкурентів, які займають вигідні позиції в системі «етнічного розподілу праці».

У доповіді «Комісії Карнегі із запобігання кровопролитним конфліктам» (1998) наголошується, що використання термінів «етнічний», «релігійний», «племінний» або «фракційний» здебільшого не дає можливості адекватно пояснити причини, з яких люди вдаються до масового насильства заради досягнення своїх цілей. «Зображати конфлікт як просто етнічну війну означає допустити можливість того, що ми виявимося дезорієнтованими в своєму політичному виборі, адже ми створюємо помилкове враження, що етнічні, культурні та релігійні відмінності можуть бути просто загнані всередину». Автори доповіді вважають, що «масове насильство майже завжди виникає з навмисного бажання тих чи інших амбітних лідерів і груп відреагувати силовим шляхом на широке коло соціальних, економічних і політичних проблем, які хоча й створюю-

ють середовище для конфліктів, але самі по собі не породжують насильства».

Конфлікт в Косово являє собою небезпеку реальної дестабілізації стану на Балканах. Край знаходиться між Сербією, Македонією, Албанією та Чорногорією, кожна з яких має певну частину своїх національних інтересів, пов'язану з Косово.

Македонія має внутрішню проблему, яку становлять західні райони, населені на більш як 60% албанцями. Загалом, албанці становлять близько 40% населення Македонії. Як і на інших територіях колишньої Югославії, албанці тут політично активні та вимагають надання їм автономії у складі Македонії. Слід зазначити, що відносини косовських албанців завжди були щільніші з македонськими албанцями, ніж з албанськими. Македонське керівництво дуже стурбоване посиленою активністю албанського населення в республіці й значною перевагою демографічного приросту албанського населення над македонським. Македонці в західних районах Македонії починають становити етнічну меншину й дедалі частіше висловлюють своє незадоволення співіснуванням з албанцями. Більшість македонських албанців підтримує ідею про незалежність Косова та активно допомагає в досягненні цієї мети. Представники македонських албанців входять до парламенту та уряду Македонії, але більшість радикальних албанських кіл Македонії спираються на тезу про дискримінаційну діяльність македонського керівництва.

НАТО почав розробку програми військової допомоги країнам регіону у випадку ескалації косовського конфлікту на початку 1998 р. Представник держсекретаря США С.Телбот упродовж березня 1998 р. відвідав Албанію, Словенію, Болгарію,

Румунію та Македонію, де провів низку переговорів із приводу подій в Косово. Для встановлення діалогу між косовською опозицією та офіційним Белградом Президент США призначив свого спеціального представника на Балканах Роберта Гелбарда. За заявою Р.Гелбарда, США та західні країни більше не бажають поновлення ситуації 1991–1992 рр., коли їх надто тривале вагання з діями призвело до початку міжетнічної різанини в Боснії та Герцеговині.

У РБ ООН не було єдності стосовно косовської проблеми. Якщо представник США висловлювався за рішучі дії світового співтовариства проти СРЮ, представники РФ та КНР виступали за те, щоб визнати косовську проблему внутрішньою проблемою СРЮ.

Восени 1998 року збройна конфронтація в Косово ще більше загострилася. Через кожні кілька днів приходили повідомлення про те, що ще один етнічний албанець вбитий сербськими силами безпеки. Визвольна Армія Косова (ВАК), в свою чергу, також нападала і вбивала сербських поліцейських. 18 жовтня були викрадені два сербських журналісти, а 19 листопада був узятий у заручники інспектор сербської поліції. Всі вони пізніше були звільнені. З 24 по 28 грудня відбувалися збройні сутички неподалік від м.Подуєво. У цей період Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) закликала обидві сторони – сербські сили та ВАК – припинити збройні акції, звинувачуючи в кровопролитті обидві сторони.

Жорстоке вбивство 45 мирних жителів у південному селі Рачак, що сталося 15 січня 1999 року, підштовхнуло НАТО втрутитися в конфлікт на стороні етнічних албанців Косово. 17 січня Вільям Уолкер, глава місії ОБСЄ в Косово, повідо-

мив, що в Рачаку сербськими силами були вбиті принаймні 40 мирних жителів-албанців. Президент Республіки Сербії Мілан Мілутинович звинуватив В.Уолкера в упередженості та перевищенні своїх повноважень, і 17 січня федеральний уряд наказав В.Уолкеру впродовж 48 годин залишити країну. На терміново скликаному надзвичайному засіданні в Брюсселі, Рада НАТО зажадала, щоб С.Мілошевич з'ясував імена тих, хто віддав наказ про операцію в Рачаку, і притягнув їх до суду. С.Мілошевича також закликали до співробітництва з Міжнародним трибуналом по колишній Югославії та зажадали надати представникам Трибуналу можливість розслідувати масове вбивство в Рачаку. Головний обвинувач Трибуналу Луїз Арбор оголосила,

що сама відправляється в Косово, щоб особисто очолити розслідування різанини в Рачаку. Однак групу слідчих на чолі з нею затримали на югославсько-македонському кордоні й заборонили в'їзд у країну. 19 січня представники командування НАТО Веслі Кларк і Клаус Номанн направили С.Мілошевичу «останнє» суворе попередження, яке включало такі пункти: скасувати рішення про висилку В.Уолкера, дозволити групі слідчих трибуналу розслідувати масове убивство в Рачаку, вжити заходів зі з'ясування імен та притягнення до суду тих, хто відповідає за різанину в Рачаку, припинити порушення сербськими силами безпеки в Косово угоди про припинення вогню, досягнуте в жовтні 1998 р. Після візиту в Белград голови ОБСЄ

Кнута Волебека 22 січня югославський федеральний уряд «призупинив» виконання рішення про висилку Уолкера.

У середині січня представники країн Контактної групи на основі «плану Хілла» працювали над новим планом для проведення негайних переговорів між сербами та етнічними албанцями. Контактна група була створена в 1994 році з метою координації міжнародних дій у зв'язку з війною в Боснії. Вона включила представників Англії, Франції, Німеччини, Італії, Росії і США. «План Хілла», що отримав свою назву по імені посла США в Македонії Кристофера Хілла, який був представником американської сторони на переговорах з приводу кризи в Косово,

запропонував умови надання автономії Косово, не передбачаючи повної незалежності даного регіону. Контактна група дала плану нову назву «Десять принципів» і виробила додаток, який передбачав розміщення міжнародних миротворчих сил на території Косово. Незабаром після цього Рада НАТО висунула ультиматум сербам і косовським албанцям, вимагаючи, щоб переговори за планом «Десять принципів» розпочалися негайно. Міжнародна конференція з мирного врегулювання в Косово почалася 6 лютого в Шато Рамбуйє, неподалік від Парижа і, за розрахунками, мала б завершитися угодою між сторонами до кінця місяця.

Сербський парламент схвалив пропозицію серб-

ського уряду про участь у мирних переговорах. З 250 делегатів 227 проголосували «за», 3 – «проти» і 3 утрималися. Дане рішення виходило від сербського, а не від федерального парламенту, що відображало головну позицію Мілошевича: конфлікт у Косово є внутрішньою справою Сербії. Проти участі в переговорах виступав, головним чином, Воїслав Шешель. Сербську делегацію очолював Ратко Маркович (член СПС і глава делегації на переговорах), до якого приєдналися заступники федерального прем'єр-міністра і помічники Мілошевича Никола Сіанович і Владан Кутлесич. До складу делегації також увійшли Володимир Стамбук, заступник голови сербського парламенту, і Воїслав Живкович, керівник регіональної організації СПС у Косово. До складу делегації косовських албанців входили Хашим Тачі, Р.Чос'я, І.Ругова і в середині вона не відрізнялася єдністю поглядів. Очолював делегацію Ібрагім Ругова.

Посередники ознайомили спочатку одну, а потім іншу сторону з планом «Десять принципів» і додатками до нього, що стосувалися військових питань. Після оптимістичного початку переговорів зайшли в безвихідь. 13 лютого М. Мілутинович прибув до Рамбуйє нібито для того, щоб наполягати на підписанні обома сторонами плану мирного врегулювання. Однак він звинуватив посередників і делегацію косовських албанців у тому, що вони утруднюють переговорний процес, не допускаючи прямих переговорів між двома делегаціями. Проте посередники незабаром зрозуміли, що метою прибуття М. Мілутиновича до Рамбуйє було блокування планів НАТО, пов'язаних з можливістю використання своїх наземних військ як миротворчих сил у Косово. Після зустрічі з М. Мілу-

тиновичем 22 лютого держсекретар США Мадлен Олбрайт попередила сербів, що, якщо вони спровокують зрив переговорів, то по СРЮ будуть нанесені повітряні удари. Однак М. Мілутинович твердо дотримувався позиції, яка не припускала введення наземних сил НАТО на територію Косово, навіть якщо російська сторона погодиться з цим положенням. Незабаром сербська сторона стала заперечувати те, що раніше була готова прийняти умови Контактної групи. Зі свого боку, ВАРК наполягала на тому, що тільки війська НАТО можуть захистити етнічних албанців від сербської агресії. Делегація албанців стала вимагати внесення до угоди положень, які передбачають вихід Косова зі складу Сербії та Союзнаї Республіки Югославії.

Термін підписання угоди минув опівдні 20 лютого, проте він був продовжений до 23 лютого з тим, щоб дати сторонам можливість дійти згоди по додатку, що визначав статус і склад миротворчих сил. Хоча цивільні аспекти плану мирного врегулювання в Косово були прийняті обома сторонами, два питання залишалися невирішеними: косовські албанці наполягали на проведенні референдуму по питанню про незалежність Косова після закінчення трирічного перехідного періоду, у той час як представники сербської сторони категорично відхиляли введення на територію Косово іноземних військ, особливо військ НАТО, як миротворчих сил. Сербі також підкреслювали, що висунута албанцями вимога про проведення референдуму по питанню про незалежність Косово підтверджує законність військових акцій Сербії, спрямованих на захист цілісності єдиної держави.

Після невдалих спроб досягти угоди в переговорах була оголошена перерва і

сторонам було запропоновано протягом двох тижнів обміркувати план мирного врегулювання й передати його на розгляд глав сторін у Белграді і Приштині. Нарешті, 15 березня Ругова оголосив, що делегація етнічних албанців готова підписати «Десять принципів» контактної групи. Проте серби так і не висловили свого рішення. У відповідь на це 24 березня 1999 р. НАТО почало бомбардування території СРЮ.

Збройні сили НАТО почали нанесення масованих авіаційних ударів по різних об'єктах на території Югославії. Згоду ООН на такі дії на момент початку операції

ню участь в операції шляхом надання збройних сил або території для їх розгортання прийняли 14 держав: Бельгія, Великобританія, Угорщина, Німеччина, Данія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Туреччина, Франція. Повітряний простір чи територію для розгортання підрозділів НАТО надали нейтральні держави: Албанія, Болгарія, Македонія, Румунія.

За даними міністерства оборони СРЮ, по території країни було нанесено 2300 повітряних ударів по 995 об'єктах. Випущено більш як 1000 крилатих ракет, скинуто близько 3000 бомб. За

не було отримано. Проте 26 березня 12 з 15 членів РБ ООН висловилися за схвалення дій альянсу. Проти виступили Росія, Китай та Нігерія. Росія виступила з пропозицією засудити дії НАТО проти СРЮ, як агресію. Акція НАТО, яка тривала з 24 березня 1999 р. по 10 червня 1999 р., не була офіційно кваліфікована з боку Організації Об'єднаних Націй як агресія.

Дії НАТО носили безкомпромісний характер. Від СРЮ беззастережно вимагалось вивести свої війська та поліцію з краю та прийняти мирний план врегулювання на основі визнання автономії краю. Безпосеред-

інформацією Пентагона, використано 23 тис. бомб і ракет.

У результаті операції втрати серед цивільного населення СРЮ становили 1,2 тис. убитих, 5 тис. поранених.

Шляхом проведення повітряної операції альянс домігся капітуляції СРЮ в Косово на умовах, висунених альянсом до війни. Війська СРЮ було виведено з Косово. Можна розглянути гуманітарні наслідки дій альянсу. За 1998 – початок 1999 рр. з території Косово виїхало 350–400 тис. албанців. До 150 тис. албанців за цей період були переміщені сербськими силами безпеки всередині краю. Удари НАТО

викликали виїзд з території краю ще до 150 тис. албанців та до 50 тис. сербів. Після завершення операції до 500 тис. албанців повернулося до краю, а серби продовжували його залишили.

З метою закріпити результати повітряної кампанії, повернути албанських біженців, а також вивести Косово з-під влади уряду СРЮ, НАТО ініціювало миротворчу операцію в провінції, що проводиться за резолюцією Ради Безпеки ООН №1244. У цій операції бере участь близько 50 тис. військовослужбовців. Контингенти з США, Великобританії, Німеччини, Франції, Італії та ряду інших держав

діють під керівництвом НАТО. Росія представлена військовослужбовцями, які діють під національним контролем. Ці сили з підтримання миру отримали назву KFOR. До їх складу також входять близько 3 тисяч поліцейських із різних країн, які підтримують порядок в краї за умови формування власних албанських сил правопорядку. Сили розподілені в краї по п'ятих секторах – американському, британському, німецькому, італійському та французькому.

Юридичний аспект косовської проблематики завершить публікацію статті у „З.С.” № 8.

Democracy and Globalization

Complaints about the consequences of globalization have been widespread for some time. The various levels of human activity at which globalization applies itself determine to some extent what the nature of the complaint is going to be and the range is therefore broad, particularly in that some complaints are very precise – over matters of culture for example. Sometimes the objection is so generalized as to be almost impossible to grasp, as in the brief plea to “stop globalization”. Nonetheless there is a shared element. Lying behind most of the chorus is a fundamental feeling that dealing with the processes of globalization is beyond the ability of human institutions to achieve, which is certainly true, and, more significantly, that dealing with its consequences has also been shown to be unmanageable. Awkward as such a situation may be, it is nevertheless not a new problem except in its presentation; it has predecessors littered through the detritus of human political history.

This is a problem about making the exercise of power over human activities acceptable to human societies; put another way it is a rerun of

the familiar processes by which the existence of government has acquired, and sometimes lost, legitimacy – legitimacy is the permission of populations for government to exist because the necessity of government has been accepted, as it generally is except by anarchists, and to exist in the particular form that at a particular time has, so to speak, been licensed. What is it that confers such a licence? The answer to this crucial question lies in the effectiveness of the means whereby the exercise of executive power is modulated and limited by custom or by constitution. There can be quite long periods in the government of a society when dictatorship and tyranny flourish, but they always have to be supported by force and they do not last. Eventually breakdown occurs because legitimacy has not been granted. There have been several ways in which this modulation has developed in the past but what is of most contemporary interest is its evolution during the period in which human societies have broadly speaking known only one form of governance – that of the state. The results of that evolution are still hard wired into the way people think about their expectations of legitimate governance and therefore they compare the situation induced by globalization with it.

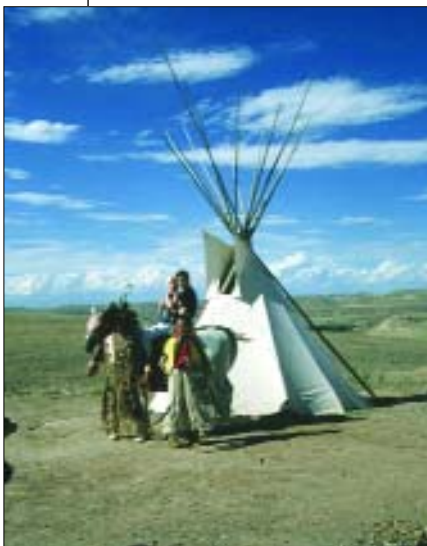
It is this progression that leads to the widely heard assessment that there is a global “democratic deficit” caused by globalization. The phrase is borrowed from discussions of the governance problems of the European Union where there is indeed a “democratic deficit”, but in the case of the EU, it is a curable one because the EU is capable of being turned into a state and inheriting precisely the modulated

Професор Ричард Ленгхорн, завідувач кафедри глобальних відносин Рутгерського університету (Нью-Джерсі, США) – відомий у світі історик. Англійський вчений є автором цілої низки книжок, присвячених становленню і розвитку європейської дипломатії у XIX – XX століттях. У сфері його наукових розвідок також процеси глобалізації, її можливі темпи і ймовірні наслідки. У своїй статті „Демократія і глобалізація”, написаної спеціально для „З.С.”, професор Ричард Ленгхорн висловлює доволі дискусійну думку про те, що саме глобалізація і її вплив на державність призвела до так званого „демократичного дефіциту”. Автор знаходить численні аргументи на користь того, що відновлення легітимності влади не залежить в умовах глобалізації від державних структур.

exercise of power that states have evolved. So if the EU could be cured, why not the world, too?

Here is the nub of the difficulty. What states generally have evolved as a preferred method of acquiring legitimacy has been representative democracy, wherein will lie, mutatis mutandis, the machinery which will enable popular reaction to the exercise or proposed exercise of executive power to be expressed and

made effective. The device worked because it reflects the most important aspect of a state: that it is territorial. All the appurtenances of a state are designed one way or another to govern a physical area and to do so by dividing the business of the state into single subject areas which are administered through line departments of state or ministries, suitably named – interior, foreign, finance, environment, justice, social security – etc.

The totality of the administrative structure is pyramidal in shape, beginning with representative local government, passing through a national parliament and ending with a head of government presiding over a cabinet under a head of state. Each of these stages is equipped with some kind of legislative body whose members are elected on a territorial basis and at the apex is the figure who represents the state among other states similarly pyramidally constructed. In a world where the business of human societies was suitably territorial and adequate power existed within a territory to govern it effectively with the consent, if sometimes grudging, of the po-

pulation, this worked. And it worked because the population could feel that their input was sufficient, when necessary, to bring about modulations in the behaviour of the executive.

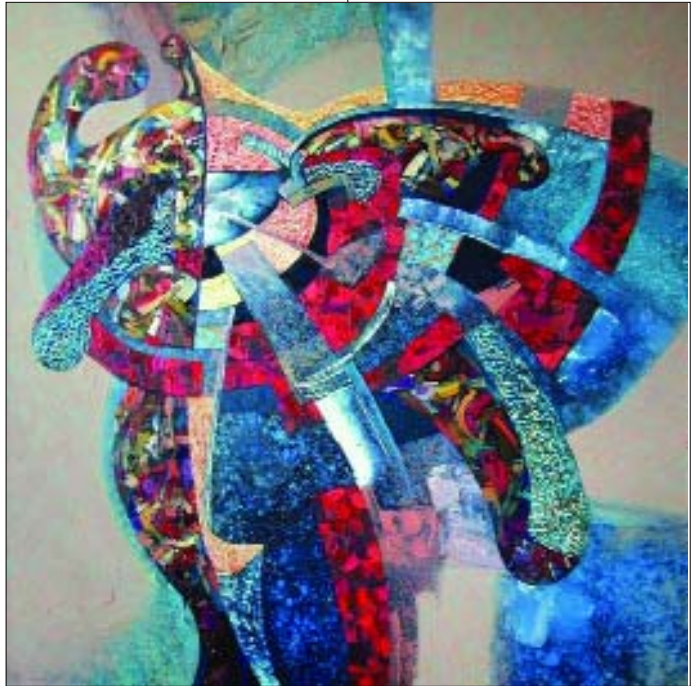
But what happens if the vertical shape of political power ceases to reflect the reality? The kind of power that comes under discussion when globalization's defects or virtue come up is not territorial, not vertical in shape, but horizontal and is not amenable either to the existing structures or existing ways of thinking about these things. Most difficult of all is the issue of making the exercise of power acceptable. Where it flows in a horizontal pattern, there is no familiar mechanism which could be further evolved and used to create a popular input for modulating its exercise – if indeed it is exercised in any traditional way at all. The reason lies in the strictly territorial origins of the idea of representative democracy. Its development paralleled and served the development of complex administration in territorial states. To ask it to work similarly in an almost entirely reversed environment is like asking a bicyclist to pedal across water. The democratic deficit is real enough in the sense that human beings do not have the kind of input into the exercise of global power that they generally

have domestically. Moreover they sense that even this input is only as effective as the state structure that it serves and that this is a diminishing asset.

For all these reasons, it is plain that to go on trying to adapt the institutions of rep-

man societies have always generated ways of controlling their governments however intermittently and while global power is differently shaped from anything before seen, the human reaction to it is not proving to be different. Democracy, however, in the

representative democracy, or to think that somebody somewhere should do so, is walking up a blind alley. In the end it is going to be some completely different method that emerges. It is impossible to tell now what it will be – worldwide blogs given some responsibilities maybe – but what is quite certain is that something will happen. Hu-

form that the world has it now is not going to work on a de-territorialized basis and that is the real deficit with which it is time to come to terms.

Richard LANGHORNE,
*Director, Division
of Global Affairs,
Rutgers University,
USA*

The Subprime Crisis and Potential Challenges for Ukraine's Economy

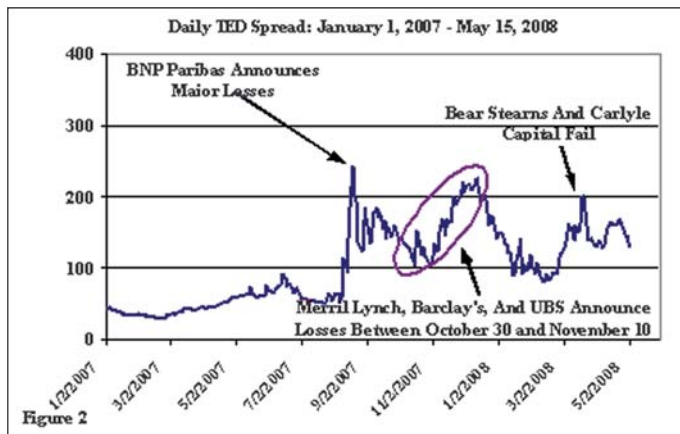
On August 9, 2007, the TED spread, a measure of short-term interbank lending risk, rose to 83 basis points. This was over 45% from the previous day's level. The critical factor causing the sudden increase was the unexpected news of French bank BNP Paribas announcing the suspension of three investment funds worth a total of \$2 billion (\$2.75 billion). The investment funds were composed primarily of securities collateralized by U.S. subprime mortgages. The French bank cited that it could not value the three funds' assets because the market for the funds' securities had lost considerable liquidity.

In response, major central banks in the European Union, Japan, and the United States attempted to remedy the situation by releasing large amounts of credit to major wholesale banks, thereby hoping to ease constraints in short-term credit markets. The European Central Bank (ECB) alone disbursed \$95 billion (\$130 billion) to Eurozone banks following the BNP Paribas announcement.

Nevertheless, the TED spread continued to rise during the next several days, reacting to more adverse news and peaking at 241 basis points on August 20, 2007. The news included the sudden tightening of subprime lending standards in the United Kingdom, the exhaustion of \$11.5 billion (\$8.6 billion) in credit lines by Countrywide Financial, a major U.S. mortgage lender, because of a lack of liquidity, and the bankruptcy of Aegis Mortgage, another large U.S. mortgage lender.

Since August 2007, the TED spread has exhibited somewhat less extreme behavior. However, it has not yet reverted to levels prior to the BNP Paribas news because similar announcements have continued to occur. The crisis that started in the middle of August 2007 turned out not to be one that is isolated and specific to a few banks and countries. Rather, it is one that is affecting central bank systems in most developed countries. Furthermore, it has raised concerns that developed countries could experience not just a slowdown in economic growth but a recession because of the stress it has placed on global credit, financial, and real estate markets. If the recession potentially becomes an extensive one, lasting up to 18 months, it could extend worldwide, impairing export-driven economies of developing countries such as China, India, and Ukraine.

Using the graph of the TED spread (in Figure 2), it is easy to see how adverse news caused spikes in the TED Spread. Between

Незалежний американський консультант у сфері продуктів споживання та фінансових ризиків, українець за походженням Максим ПіЗЮР продовжує співпрацю з нашим виданням. У чому причини фінансової кризи у Сполучених Штатах? До якої межі може впасти американський долар? Як це позначиться на економіці США? Як відреагують на ці болісні процеси народне господарство та банківська система країн, що розвиваються? Які наслідки матиме падіння курсу долара для України? У цьому та наступному числі „З.С.” ми публікуватимемо ексклюзивні дослідження цих важливих проблем відомого американського вченого Макса ПіЗюра.

October 30, 2007 and November 10, 2007, banks in Germany, Japan, the United States, the United Kingdom, and Switzerland made a series of announcements of major losses stemming from the crisis. In the middle of March 2008, two major announcements were made. On March 14, Carlyle Capital, an investment fund of the world-renowned private-equity firm Carlyle Group, was forced to liquidate because it defaulted on over 75% of its \$21.7 billion in assets, all of which was subprime. Facing similar circumstances, U.S. investment bank Bear Stearns was sold to competitor JP Morgan Chase for \$240 million, backed by \$30 billion in loans from the FRB. Bear Stearns had been struggling to stay solvent for the prior six months, after it became confronted by large losses relating to its exposure to subprime-related debt.

While policy actions have been reactive rather than pre-emptive, they have nevertheless been quick. Not only have the major central banks been true to their usual role of lenders of last resort, they have also had to take on a less used role, being market-makers of last resort by using much of the distressed subprime-related securities as collateral.

First, those emerging market economies with greater exposure to the need for external financing from advanced economies could be adversely affected. Credit has tightened. While central banks are keeping the cost of money down, loan-originators are making lending standards more restrictive, requiring more collateral, better credit histories, and more transparency.

One FSU country that is challenged by this type of situation is Kazakhstan. It has relied considerably on external bond and loan financing. From 2005 to 2007, Kazakhstan's use of external financing increased by 61.5% per year to \$17.3 billion, or 16.9% of its GDP. It is now experiencing resultant difficulties because of heightened concerns regarding its potential credit

risks and opaque disclosure practices. Ukraine has also substantially increased the use of external financing during this same period at a rate of 53.1% to \$7.5 billion. However, Ukraine's exposure is 5.6% of GDP, considerably less than that of Kazakhstan. While Ukraine is dependent on external financing, the country is considerably less vulnerable to the potential contraction of external funding than some of the country's emerging market peers.

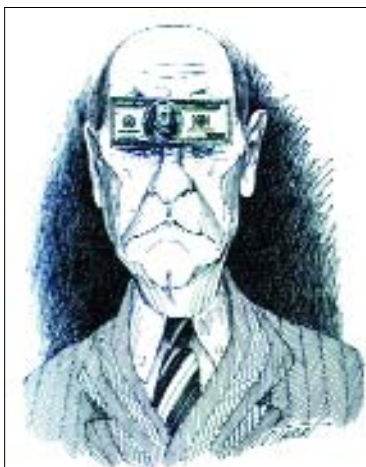
Second, real risks exist through trade linkages. Those developing countries such as China and India whose economies strongly rely on exports and have direct trade relations with the United States, the United Kingdom, and other affected countries are expected to see significant contractions in their trade during the next two years. Countries that have minimal direct trade relations with affected countries, such as Ukraine, are expected to be less affected.

Ukraine's economy is strongly reliant on foreign trade, with exports accounting for 44.2% of Ukraine's GDP. Of this, over 40% of Ukraine's exports are steel-related. Demand for steel is primarily driven by construction, which is expected to continue growing despite downturns in the world's major economies, driven by emerging market economies. World steel prices have risen considerably in the last several years and are expected to stay at high levels throughout 2008 and 2009. Ukraine was the eighth largest global steel producer in 2007, producing 42.8 million tons of steel, an increase of 4.7% from 2006.

The European Union is Ukraine's largest market for its exports, with Ukraine's steel exports accounting for 8.7% of the EU's steel imports. Of the EU member countries, Ukraine's primary trading partner is Germany, a country whose economy is expected to be less affected by the current global credit and financial stress.

However, in terms of single countries, Ukraine's largest trading partner is Russia, taking in 25.7% of Ukraine's 2007 exports. Russia's economy is highly reliant on its energy exports. While global energy demand is reaching a plateau, energy prices are not. Because of this, Russia's economy is set to grow 6.8% and 6.3% in 2008 and 2009, respectively, according to IMF estimates. Consequently, little slack in Russian demand is foreseen for all Ukraine's exports, not just those that are steel-related.

Ukraine's Economy Less Exposed

Мал. Марата Валіасметова
(Росія) з полтавського
фестивалю "Карлюка"

The economic consequences of the financial and credit contraction in advanced economies is expected to have a muted effect on emerging and developing economies. Domestic demand is expected to support growth during this period. However, those developing economies that are highly reliant on either exports or external funding could experience difficulties, especially if the slowdown is more protracted than expected. As has been cited before, Ukraine's economy is less exposed than other emerging market countries to the current global credit

and financial challenges, given the nature of its trading partners and Ukraine's comparatively lower needs for external funding.

In addition, two other events should be supportive for Ukraine's economy during the next two years. First, on February 11, 2008, Ukraine was approved to become a member of the World Trade Organization (WTO). Pending the ratification of WTO membership by Ukraine in July, this could boost economic growth by 1% per year, according to economists such as Anders Aslund. Second, on May 22, 2008, the National Bank of Ukraine formally revised its much-anticipated exchange rate targeting with the U.S. dollar. This should offer considerable relief from the high inflation the country has been experiencing recently by making the Ukrainian hryvnia stronger by making U.S. dollar-denominated imports less expensive.

Max PYZIUR,
the lead Energy Analyst at CPM Group
(New York City)

To be continued

Ukraine's Nation Brand— Why It Matters

Robert A. Saunders, PhD, is Assistant Professor in the Department of History, Economics & Politics at the State University of New York-Farmingdale

Молодий американський вчений Роберт А.Сандерс спеціалізується на дослідженні політичних процесів у країнах Східної Європи та колишнього Радянського Союзу. У сфері його професійних інтересів – взаємовпливи національних особливостей, ментальності народів, внутрішня політика держав і глобальні світові трансформації.

У своїй статті, написаній спеціально для „З.С.“, Роберт А.Сандерс аргументовано доводить, що за всі майже 17 років своєї незалежності Україні не вдалося створити власний „національний бренд“. На думку американського науковця, саме створення виразної загальноукраїнської добре знаної у світі „торгової марки“ матиме позитивні впливи як на зовнішні відносини України взагалі, так і на взаємини з Європейським Союзом, зокрема.

National image has long been recognized for its impact on relations between countries. Likewise, a state's reputation is a vital tool for achieving foreign policy goals. In international politics, the practices of policymakers are girded by their own national self-image and how other nations or cultures perceive their country. A country's image is the result of a plethora of interdependent variables, including its geography, culture, history, art, music, and famous citizens. A positive national image provides the ability to entice and attract other countries; such attraction often leads to acquiescence or imitation. On the domestic front, world opinion of a state's reputation is integral to that country's negotiation of its own national identity. The importance of a nation's "brand" is especially heightened in the current global information age of CNN, YouTube, and the blogosphere.

While older countries enjoy well-established national images at home and abroad, the past century has seen the emergence of more than 100 new nations that face a doubt-

le challenge. First, they are charged with cementing a coherent national image in the domestic realm, and, secondly, with transmitting a positive image to the world community. Ukraine falls into this category, being part of what might be called the "Third Wave" of states which gained independence during the twentieth century. The breakup of the Romanov, Habsburg, and Ottoman empires at end of the Great War launched a first wave of new nations onto the world stage, including Iraq, Czechoslovakia, and Latvia. (Ukraine briefly enjoyed status as one of these newcomers, before being reabsorbed into Russia and then becoming a constituent part of the USSR in 1922.) After World War II, decolonization's second wave nearly doubled the number of internationally-recognized states, adding Ghana, Algeria, and Indonesia, among others. Most recently, the abatement of the Marxist-Leninist one-party state at the end of the Cold War produced twenty-four new countries from Slovenia to Tajikistan.

Among these was a sove-

reign Ukraine, a country which had long been viewed through the overly simplistic and constricting optic of "Little Russia." With independence came the opportunity for Ukraine to step out from its powerful northern neighbor's shadow. However, this was accompanied by the challenge of differentiating itself from more than a dozen other former Soviet republics, as well as other post-communist states birthed by the breakup of Yugoslavia and Czechoslovakia. According to Vladimir Lebedenko of Russia's Ministry of Public Affairs, "most of these newly independent states were faced with the need for self-identification and assertion of their image in the international arena." With so many new states contending for global resonance, it was inevitable that brand confusion would emerge as a problem.

The Importance of Brand on the World Stage

The spread of information and communication technologies (ICTs), the deepening of complex economic interdependence, and increasing transnational cultural hybri-

dity have made governments ever more attentive to their national images. Given such changes in the world system, the community of nations has come to function as a marketplace where states must define and differentiate themselves in order to attract foreign direct investment, promote tourism, and develop their diplomatic and strategic alliances. Reflecting this new milieu, political elites have integrated the tools of public relations, advertising, and branding into twenty-first century statecraft. In nearly every corner of the globe, national governments are actively engaged in the building, maintenance, and protection of their state's brands.

Public diplomacy consultant Simon Anholt, who coined the term "nation branding" over a decade ago, suggests that country brands are gradually becoming "the dominant channel of communication for national identity." Nation branding includes not only the activities of a given state's government actors, but also its celebrities, multinational corporations, and non-governmental organizations.

In the current era of global commerce, individual corporate brands such as Coca-Cola (USA), Toyota (Japan), and Nokia (Finland) also have a significant role to play. Likewise, sports teams like Manchester United (England), international celebrities such as Shilpa Shetty and Aishwarya Rai (India), and media products like Al-Jazeera (Qatar) are integral to the promotion of nation brands beyond their borders.

State branding is particularly important for reinforcing positive images and blunting or negating unflattering ones. Effective branding depends on the content, resonance, and reception of a country's image abroad. Like any product, a country's image carries factual and affective information; however, while a corporate brand evokes the quality or utility of a product, a nation brand tells the world about that country's power, culture, and productive capacity. For nations, brand plays a pivotal role in the decision-making process for those governments, firms, or individuals interested in doing business in a particular country. However, unlike brands in the corporate world where imitation is the norm, nation brands are unique properties: no two nations are exactly alike. Furthermore, national brands must reflect reality and avoid contradictions in messaging; failure to do so leaves the state open to charges of cynicism or hypocrisy, and may result in severe damage to its reputation.

Ukraine's Brand: Past, Present and Future

As political scientist Taras Kuzio has pointed out, Ukraine suffers from a double-edged legacy of nation-building and nation-destroying. On one end of the spectrum, the country has engaged in voluntary conflation of its identity with its Slavic Orthodox brethren; on the other end, Ukraine proudly asserts its

"European" heritage in opposition to Eurasian—or even Asiatic—Russia. Since independence, Ukrainian elites have vacillated between these positions, effectively stifling the emergence of a discernible post-Soviet brand for the nation, at least on the world stage. These same vexations have produced problems at home, with the growing rift between the "western/Europhile" and "eastern/Russophile" identity trajectories precluding the development of a cogent national identity among Ukrainians.

Paradoxically, the Orange Revolution in the winter of 2004-2005 crystallized Ukraine's brand abroad, while exacerbating the country's fractured internal image of itself. Overnight, Ukraine earned worldwide acclaim for its youthful activism and its political "rock stars": the nobly scarred Viktor Yushchenko and dramatically coiffed Yulia Tymoshenko. In the words of venerable historian Richard Pipes, "Never before have events in Ukraine attracted so much attention abroad, and rightly so." The ubiquity of Our Ukraine's paraphernalia in the streets of Kiev even rebranded the color orange for a period of time, a truly remarkable feat of international marketing. While the bloom soon faded amid internecine battles for power, Ukraine's export of its "people power" methodologies for promoting democratic change in post-Soviet "managed democracies" continues to positively distinguish its international brand.

Since 2005, Ukraine's steadfast allegiance to the United States' withering "coalition of the willing" in Iraq and its battles with Gazprom over the supply of natural gas have colored the country's global brand. These attributes seem to have cut both ways vis-à-vis Ukraine's brand in Europe: the view of Ukraine as too pro-American and overly prone to conflict with Moscow may have led to France and

Germany's obdurate opposition to NATO accession. While the situation is far from dire, Ukraine is currently afflicted with a mild case of "brand drift," i.e., an unintended change of brand positioning, which policymakers should attempt to counteract. In order to buttress Ukraine's national image abroad, foreign policy elites (operating in conjunction with domestic politicians and key non-governmental actors) should consider adopting a formal nation branding strategy. For such a program, the following inputs are indispensable: 1) law abiding elites and good governance; 2) positive attitudes and orientation of the people; 3) suitability for foreign direct investment; 4) personal safety and security of property; 5) reliability and desirability of export products; 6) unique cultural heritage; 7) attractive geography; 8) significant national treasures and tourism sites; 9) environmental and natural resource protection; and 10) adaptability to globalization. By focusing on these factors, Ukraine can begin to grow its brand, especially in the all-important European capitals of Berlin, Paris, and London.

In addition to reaching the foreign policy cognoscenti, countries must pay attention to how their brand is received at the popular level. Abandoning the visa requirement for EU and North American citizens in 2005 has been a boon to the country's reputation, as each new visitor is transformed into a potential ambassador for Ukraine. Such openness also allows Ukraine to distance itself from the post-Soviet paranoia which characterizes Belarus, Russia, and the Central Asian republics. Generally speaking, however, Ukraine has failed to convey its brand to the hoi polloi. When compared to its post-Soviet

counterparts, Ukraine falls somewhere in the middle of the scale. In terms of brand recognition, Ukraine trails the Baltic Tigers which command strong tourism and economic brands in Europe, Kazakhstan which thanks to British comedian Sacha Baron Cohen's Borat parody is now globally known (if not understood), and Russia which is riding high on the questionable merits of "Brand Putin." The good news is that Ukraine is better known than Belarus, Moldova, the Caucasian republics, and the southern "Stans. Moving forward, sport and tourism are natural areas for expansion, but Ukraine's growing pop music culture can also contribute to the nation's brand (especially in tandem with the growing fame of Ukrainian-American punk singer and actor Eugene Hutz).

While Ukraine still has work ahead, the country's well-situated diaspora, economic dynamism, and important geopolitical location bode well for mastering its national image in the coming decade. The greatest challenge, however, remains breaking out of the "Little Russia" mold, and communicating a concise, comprehensible brand to the elites and masses alike.

Балабан Флорін, Люксембург
(конкурс карикатури у Полтаві
"Карлюка")

“Тибетське питання”:

деякі історичні та політологічні аспекти проблеми

Олексій КОВАЛЬ
журналіст-міжнародник,
член Української
асоціації китаєзнавців

Петро ЛЕНСЬКИЙ,
здобувач Інституту
світової економіки та
міжнародних відносин НАНУ

The riots in Lhasa, the capital of the Tibetan autonomous region of the People's Republic of China, which took place on March 14, 2008, and the subsequent protests that occurred in other cities, concentrated attention of the international community to the so-called “Tibetan question” and generally elicited a discussion about how the People's Republic of China deals with the existence of national-cultural autonomies, and to what extent are the political, cultural and religious needs of the national minorities guaranteed. Oleksa Koval, a journalist a member of the Ukrainian Association of China Scholars, and Petro Lensky, of the Institute of Global Economics and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine, offer their points of view on the historical roots of the Tibetan situation and its place in international relations, especially Ukrainian-Chinese affairs.

Заворушення у столиці Тибетського автономного району КНР (ТАР) місті Лхаса, які сталися 14 березня 2008 року, та протести, що мали місце в наступні дні в деяких інших містах ТАР та сусідніх із ними, населених тибетцями регіонах у провінціях Цинхай, Ганьсу, Сичуань та Юньнань, значно пожвавили увагу міжнародної спільноти та світових ЗМІ до так званого „тибетського питання” та загалом викликали дискусію про те, як у КНР вирішуються питання існування національно-культурних автономій, наскільки є забезпеченими політичні, культурні та релігійні потреби національних меншин.

Більшість країн світу офіційно визнають, що Тибет є невід'ємною частиною Китаю і ніхто не вимагає від КНР розгляду питання самовизначення цієї території. Натомість поза Китаєм існує величезна тибетська ді-

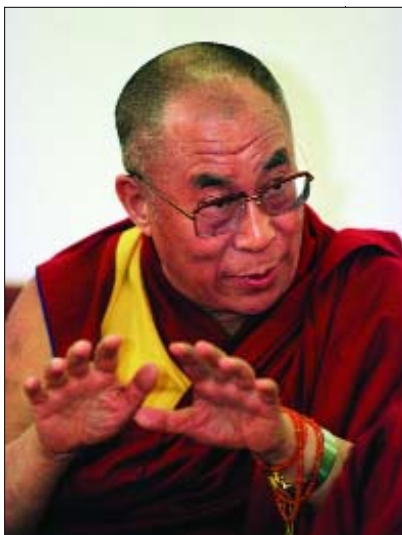
аспора, під проводом тибетського емігрантського уряду та духовного лідера тибетців Далай-лами 14-го, яка домагається автономії та навіть незалежності Тибету, а між тим звинувачує Пекін у національному гнобленні тибетців. У свою чергу китайці переконують, що заворушення в Лхасі та інших містах Китаю були інспіровані прибічниками незалежності Тибету з-за кордону так званою „клікою Далай-лами”, і мали на меті політичну дестабілізацію ситуації в регіоні та нанесення шкоди міжнародному іміджу країни. Невипадково чергове загострення „тибетського питання” співпало з часом проведення китайським урядом низки міжнародних акцій у рамках підготовки до Олімпійських ігор у Пекіні.

Антиолімпійська кампанія, що сьогодні розгорнута в США та інших західних країнах, змусила пригадати

часи середини 90-х рр. минулого століття, коли олімпійський рух став заручником боротьби двох світових систем. Сьогодні також спостерігаються спроби скомпрометувати проведення літньої Олімпіади-2008 у Китаї, який розглядається Вашингтоном одним з головних конкурентів у боротьбі за глобальне політичне, економічне та військове лідерство у XXI столітті. У цьому контексті низка відомих політиків і експертів навіть проводять паралель між тибетськими подіями та нещодавнім самопроголошенням незалежності сербського краю Косово, а також прямо звинувачують США у подвійних стандартах до розгляду проблем сепаратизму і самовизнання націй, у безпосередній підготовці та організації заворушень у Лхасі та інших містах Тибету.

На нашу думку, було б досить спрощено пов'язувати антикитайську істерію, яка

розгорнута в даний час навколо тибетської проблеми, лише з підступами Заходу. Водночас, було б також невірно заперечувати наявність давніх суперечок між китайцями і тибетцями та відносити проблему Тибету лише до діяльності окремих сепаратистських і розкольніцьких сил, як намагаються представити у Пекіні. На відміну від інших подібних гострих осередків міжнародної напруги (Косово, Абхазія, Придністров'я та ін.), що торкаються проблеми сепаратизму і мають серйозні загрози національній безпеці окремих багатонаціональних країн, тибетське питання є найскладнішим. Тибет є не тільки місцем компактного проживання „національної меншини” з певними особливостями патріархального устрою та релігійного віросповідання. Інтерес до Тибету з боку світової спільноти викликаний, насамперед, тим, що він має

Далай-лама XIV

глибокі, лише йому властиві культурні, історичні та цивілізаційні цінності, що може свідчити про унікальний та самодостатній характер цієї території та її населення.

Так у чому ж суть тибетської проблеми? Наскільки реальна загроза регіональній і міжнародній безпеці? Шукати історичну правоту – справа невдячна. Кожна зі сторін, яка втручається у спір, має власну правду та відповідний набір вагомих аргументів на її захист. Тому метою даної статті є не пошук історичної правди, а намір ознайомити читачів з проблемою Тибету, не претендуючи при цьому на повноту і вичерпний аналіз, а також визначити місце зазначеної проблеми у загальній системі міжнародних відносин, у т.ч., в українсько-китайських взаєминах.

Тибет: історія та сучасність

Тибетці становлять одну з найчисельніших меншин Китаю, їх культурна та етнічна окремішність не піддається сумніву в Китаї, де тибетську культуру вважають унікальною, хоча й простежуються спроби довести, що вплив Китаю на розвиток Тибету був від початку історії досить значним. Насправді про Тибет доісторичних часів та про

етногенез самих тибетців в наукових колах досі точаться великі суперечки. Найпоширенішою є думка, що тибетський етнос склався з кількох давніх племен, деякі з них походили з різних місцевостей, що оточували Тибет і цим зумовлені, зокрема, відмінності у тибетській культурі в різних куточках Гімалаїв. Натомість із часів об'єднання Тибету у велику імперію у VII–VIII ст. тибетці з китайцями мали досить складні та не завжди дружні стосунки. На певний час

Тибет навіть був могутнішим за славетну китайську династію Тан (у 763 році тибетці навіть захопили столицю імперії, місто Чанань), яка лише згодом здолала тибетську гегемонію в Центральній Азії. Так чи інакше, відносини Китаю з Тибетом сягають сивої давнини.

Уже від XIII століття Китай доводить своє право на цю територію, посилаючись на те, що Тибет у 1247 році фактично без опору скорився монголам, які 1271 року заснували нову династію Юань. Сучасна китайська історіографія не визнає жодної концепції, яка ставила б під сумнів те, що контроль Китаю над Тибетом від того часу набув характеру політичних відносин між центром і метрополією (провінцією), де саме імператор в Пекіні визначав, кому бути чиновником, встановлював межі районування та рівень податків, приймав рішення про розквартирування військ. Натомість монголи не змінили традиційно встановлений у Тибеті лад і зберегли традицій-

ну ієрархію тогочасного тибетського суспільства, на чолі якого стояли буддійські ченці, духовні особи.

Саме через це історики з тибетських емігрантів і західних країн наголошують, що власне на час створення династії Юань, яка до того ж була етнічно монгольською, а не китайською, відносини між монгольськими ханами та духовними лідерами Тибету, зокрема школи Сак'я, носили радше духовний характер стосунків вчителів-учнів. Себто були відносинами не політичного, а суто релігійного характеру, за умов якого тибетські буддійські ієрархи стали духовними вчителями та наставниками монгольських правителів підкореного ними Китаю. І власне за це одержали повноваження керувати Тибетом ще 1254 року, а також відігравали провідну роль у релігійному житті самого Китаю. Саме від цього часу політична та релігійна влада в Тибеті поступово починають зливатися. Так само, як це було прийнято в усіх завойованих монголами землях (в тому числі і в Золотій Орді,

на Русі) завойовники лише здійснювали контроль над підкореними народами, шляхом призначення над ними начальників з числа місцевої лояльної аристократії. У 1350 році внаслідок діяльності царя Чжангчуба Гьялцена (роки правління – 1350–1364), який силоміць відібрав владу у лам Сак'я, Тибет звільнився з під влади монголів. Він ввів новий лад і нову систему законів. Тибетці переконують – в наступні 300 років світська влада в Тибеті жодним чином не корилася Китаю, хоча деякі царі діставали від імператора підтвердження своїх титулів, або навіть посади відповідно до системи імператорських титулів, взамін на визнання “васальної” залежності. Китайці наполягають саме на цих фактах, як на свідченні залежності Тибету.

Утім, за часів Мінської династії від 1368 року, Китай здійснював зносини з Тибетом шляхом збереження системи часів Юанської династії (за винятком того, що Мінська імперія не надсилала в Тибет війська) через призначення чиновни-

Пікет на підтримку незалежності Тибету в Нюрнбергу. Подібні сцени донедавна можна було спостерігати в усьому світі

ків (підтвердження титулів) та збір данини. Саме в цей час в Тибетському буддизмі панівне становище посіла школа Гелуг-па та її духовні лідери Далай-лами, хоча династія Мін традиційно підтримувала секту Сак'я, яка втрачала свій вплив. Першим таким поважним титулом був названий Живий Будда Сонам-гьяцо у 1578 році, а вже 1587 року він – Далай-лама III (адже Сонам одразу став третім Далай-ламою, а його попередники – Гедундуб (1391–1474), учень Цонкапи, і Гедун Гьяцо (1475–1542) – були проголошені посмертно відповідно Далай-ламами 1-м і 2-м) одержав від імператора Мін титул “дорчжичан” (цей титул навіть був вищий за “наставника імператора”) і дістав право робити подарунки

мінському імператорському двору.

Нова маньчжурська династія Цин від 1644 року ще більш посилила вплив на Тибет, натомість, відносини далай-лам та імператорів в цей час носили ще багато елементів духовності, про що свідчать послання китайських імператорів далай-ламам в дусі звернень учня до духовного вчителя. В самому Тибеті головною військовою силою були монгольські племена, ватажки яких також діставали титули князів від китайського імператора й служили йому, хоча подекуди такої покірності Китаю вдавалося досягти лише силою. При цьому в своїх посланнях до підкорених племен цинський двір наполягав на збереженні лояльності як запоруки добрих відносин і процві-

тання.

Слід зазначити, що у китайській політичній традиції імператор вважався володарем всіх земель Піднебесної, і тоді в Китаї при імператорському дворі не могли уявити, що хтось у відомому їм світі може володарювати без дозволу з Пекіну, на свій розсуд. (Добре відомий курйозний випадок, коли китайський імператор Шуньчжи в 1655 році писав російському цареві Олексію Михайловичу в грамоті “навічно будьте віддані та покірні”, і це, за збігом обставин, відбувалося саме в той час, як росіяни громили маньчжурську армію на Амурі.) Такою була тоді китайська дипломатія, яка всі країни і всіх правителів вважала “васалами” богдыхану. Тибет не був винятком. Можна погодитися з китайськими істориками, що підтримка цинського двору, як вважається, з іншого боку сприяла піднесенню статусу далай-лам і деяких монгольських князів серед місцевого духовництва та аристократії. Китайські дослідники наполягають, що саме пожагування титулів і символи влади, одержані з Пекіну (головним чином золота печатка), були ознакою легітимності влади далай-лам і світських князів над Тибетом. Хоча слід зазначити, що в цей час безпосередньо китайські чиновники не втручалися в справи управління регіоном, не мали тут свого постійного представництва. Тибетські історики, натомість, переконані, що від Далай-лами V – як його називають “П'ятого Великого” від 1642 року, та після нього, особливо в 1670–1685 рр. завершилося становлення титулу Далай-лами як духовного і світського правителя Тибету. Ця територія стала цілком самоврядною в тогочасному розумінні. Далай-лама керував монахами, призначав світських чиновників, монгольські князі були при ньому

політичною та військовою аристократією.

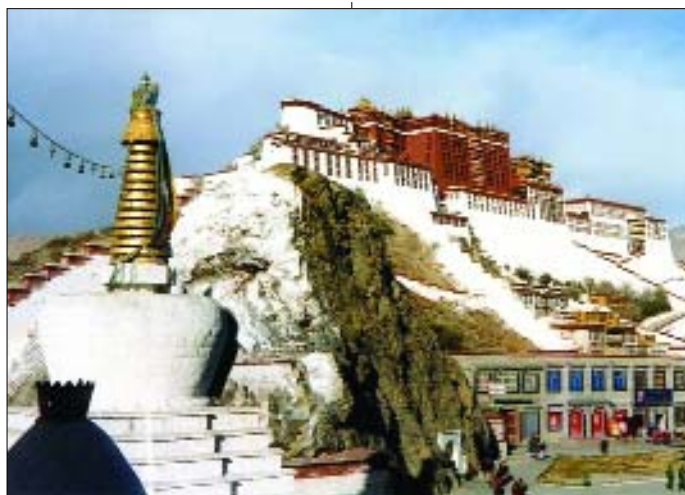
Новим здобутком у період правління Цинської династії стали реформи владної системи Тибету, які стали можливими в час втручання маньчжурів у міжкланову боротьбу монгольських племен і князів. До влади в Тибеті прийшли проманьчжурські сили. Саме в цинську добу в 1727 році прийнято рішення про постійне перебування у Лхасі резидентів імператорського двору – амбаней, а після 1724 року імператорський двір провів перерозподіл тибетських земель, звуживши вотчину далай-лам (щоб вони відповідали розмірам сучасного ТАР), а інші землі передав у власність імператорського двору. Саме від цього часу можна говорити про зростання маньчжурського впливу в Тибеті. У 1792 році китайська армія вперше прийшла на допомогу тибетцям, і діяла з ними спільно у війні проти Непалу, проте ще раніше імператорська армія захистила Тибет від загрози з боку джунгарських племен, а згодом охороняла Далай-ламу під час громадянської війни 1750 року. До фінальної чверті XVII століття відносяться спроби нав'язати тісніші контакти з Тибетом з боку європейців, головним чином англійців. На початку XIX століття маньчжури закривають Тибет для іноземців, фактично законсервували існуючий там лад на понад ніж півтора століття.

Однак, знадобилося ще кілька десятиліть, щоб система виборів далай-лам та підтвердження їх повноважень китайським імператором набула свого доконаного вигляду; тибетці подекуди її ігнорували. Натомість, в багатьох питаннях місцевого самоврядування тибетська влада була самостійна, адже жорсткого контролю над Тибетом китайські правителі не могли забезпечи-

ти, і покладалися, головним чином, на лояльність тибетців та їх очільників. Вона, натомість, не була постійною, відколи Тибетом зацікавився навколишній світ.

Ідея незалежності Тибету з'явилася наприкінці XIX століття, і, як вважають китайські дослідники, була привнесена іноземцями. В цей час Тибет став тим регіоном, де перетнулися протиріччя Росії, Великої Британії та імператорського Китаю, який натомість став занепадати. Англійці вважали, що шляхом відокремлення Тибету від Китаю їм простіше буде протистояти експансії росіян і посилити свої позиції в Індії. Кількарічні зусилля використання витонченої дипломатії та від часу брутальної сили – адже дійшло до вторгнень британських військ в Тибет – призвели до того, що у тибетській правлячій верхівці з'явилися сили, які прагнули до незалежності Тибету. В 1904 р. англійці захопили частину Тибету та нав'язали місцевому керівництву Лхаський договір, за яким “Тибет відходить до сфери впливу Англії”. Цинська імперія занепадала. У 1906 р. “Пекінським договором” з імператорським двором положення Лхаського договору були підтверджені. Англія одержала права вільно поширювати свій вплив на Тибет, а подальші дії цинської імперії та її представників у Тибеті, зокрема, з підвищення прав китайських резидентів і чиновників-амбаней, призвели до подальшого загострення відносин між Лхасою та Пекіном. Візит Далай-лами XIII до імператора не вирішив всіх проблем, натомість, китайці ще активніше стали проводити в Тибеті політику асиміляції та новий адміністративний перерозподіл. У 1909 році китайська імператорська армія з Сичуані входить до Тибету і прямує до Лхаси, знищуючи все на своєму

шляху. Імперія вперше прагне підкорити Тибет силою. Далай-лама XIII біжить до Індії, і звертається по допомогу до Англії. Цинський уряд проголошує, що Далай-лама XIII позбувається сану, та призначає перевибори. З падінням цинської імперії в 1911 році китайський республіканський уряд проголошує Тибет частиною Китаю і відновлює повноваження Далай-лами. Натомість, духовний ієрарх не погоджується повернутися до Лхаси, доки китайські війська не залишать місто. Коли про це було домовлено, разом із сичуанською армією Тибет залишають усі представники центрального імператорського уряду. Емігрантські дослідники пишуть: з 1912 року Тибет став де-факто незалежним, зокрема, від Китаю. Кульмінацією зусиль Англії по оформленню незалежного Тибету де-юре стала Сімласька конференція та підписаний 3 липня 1914 року там договір між представниками Тибету та Англії про те, що Китай хоча й зберігає сюзеренітет над Тибетом, але не має права втручатися в його справу і змінювати його статус. Китай одразу ж проголосив, що цей договір не має для нього жодної сили. Однак Англія ще кілька разів вимагала від Китаю визнання автономного статусу Тибету, на що республіканські уряди не погоджувалися. У міжчасі між Тибетом та сусідніми китайськими провінціями відбувалися збройні сутички. Англія в цей час була досить сильною, щоб завадити Китаю здійснювати безпосереднє керівництво Тибетом. Після смерті Далай-лами XIII 17 грудня 1933 року, влітку 1935 року вперше з 1911 року відбувся візит китайської делегації до Лхаси. Натомість, перемовини про статус Тибету в цей час виявилися безрезультатними, китайці, проте, залишили у

Столиця Тибету м. Лхаса

Лхасі своїх представників, яких тибетці трактували лише як послів сусідньої держави. В цей час значного впливу набувають в Тибеті англійські представники, які навіть беруть участь у засіданнях тибетського уряду. Однак цікавий факт – саме китайський уряд профінансував пошуки, і, як того вимагала традиція, підтвердив легітимність обрання нового Далай-лами XIV у 1938 році. Натомість, тибетці відкидають і це твердження кажучи, що вибір Далай був зроблений ще до прибуття китайського представника, і той лише підтвердив висновки комісії. Китайська делегація відвідала Тибет у січні-лютому 1940 року для участі в церемонії інтронізації Далай-лами XIV. Уже в 1941 році влада у Тибеті знову переходить до проанглійських чиновників, які створюють у липні 1942 року в тибетському уряді “управління закордонних справ”. У березні 1947 року тибетська делегація прибуває в Делі на Паназійську конференцію, де вперше демонструє свій прапор – зі сніговими левами на тлі сонця, яке сходить з-за гори. Цей прапор використовувався в Тибеті як військовий, проте, за наполяганням британського представника у Лхасі Річардсона, був затвер-

джений як державний саме напередодні візиту делегації в Делі, де Тибет був представлений як “держави”. На мапі, що висіла в залі конференції, Тибет був намальований іншим кольором ніж Китайська республіка. Китайці домоглися від організаторів конференції виправити помилку, хоча ще в 1947 році Індія визнала себе правонаступницею договорів Британії, зокрема, щодо Тибету.

Всі інші нечисленні зовнішні ініціативи тибетського уряду не досягали цілей через протидію Китаю. Натомість, 8 липня 1949 року тибетська влада, як кажуть, за змовою з англійцями, прийняла неочікуване рішення про видворення з Лхаси всіх китайських представників, прагнучи зберегти з центром лише відносини релігійного характеру, але не політичні. За кілька місяців до повалення гомінданівського режиму та Китайської республіки правителі Тибету намагалися затвердити незалежність шляхом прийняття відповідної декларації та навіть намагалися за допомогою деяких країн наприкінці 1949 року затвердити її також відповідною резолюцією ООН. Китайські дипломати звели цю спробу нанівець.

Руанда: релігія і політика

Олена КОППЕЛЬ,
доктор історичних наук,
професор кафедри
міжнародних відносин і
зовнішньої політики
Інституту міжнародних
відносин КНУ
ім. Тараса Шевченка

Людина віруюча чи атеїст, напевне скаже, що основним покликанням у житті є пошук істини, котра, однак, для багатьох є різною. Єдиним спільним критерієм її прояву можна вважати хіба що релігію – силу, яка найвірогідніше визначає абсолютизм таких понять, як правда й неправда, користь і шкода, життя і смерть. Саме релігія перетворює суспільні общини на виключні релігійні категорії, проводячи між ними нічим нездоланну межу, акумулюючи звичаї, традиції, політичні та корпоративні інтереси в рамках обмежених угруповань. Африканські держави чи не найгостріше переживали це “релігійне розшарування”, адже з часу колоніальної експансії Середньовіччя мусили відходити від традиційних племінних вірувань, підкоряючись культам своїх метрополій. Подібна доля не обійшла стороною й Руанду – невеличку державу

африканського Сходу з 9,5 млн. населення й територією у 26,338 км², яка до сьогодні потерпає від релігійних та етнічних негараздів. Розбіжності на етнічному ґрунті, викликані суперечностями між трьома основними народностями країни, – хуту (85% населення), тутсі (14%) і тва (1%), – з приходом європейців доповнилися релігійними чварами. До того, коли ареал проживання пігмев тва у I столітті нашої ери почали заповнювати хуту, а останні були підкорені тутсі під час їхнього переселення до району Великих Озер у XV столітті, ці народи проживали у злагоді, вільно сповідуючи місцеві релігії. 1895 року Руанда, за рішенням Брюссельської конференції (1890 р.), стає частиною Німецької Східної Африки разом з Бурунді та Танганьїкою [1]. 1899 року королі тутсі визнали владу німецького кайзера, відтак зберігши за собою певну автономію у веденні внутрішньої політики. Утім, це не стосувалося релігійного боку розвитку суспільства: вже 1900 року король Мусінга змушений прийняти першу групу європейських католицьких місіонерів, відомих як “Білі брати” [2].

Під час Першої світової війни територією країни повністю оволодівають бельгійські війська. 1919 року Бельгія, згідно з рішенням Паризької мирної конференції, отримує мандат на територію Руанди, перетворюючи її на свій протекторат. Номінальна влада короля збереглася, на противагу цьому зросла роль като-

лицької церкви. Колоніальна влада штучно здійснює поділ населення за кількістю голів великої рогатої худоби, якою воно володіє. Власників понад 10 особин автоматично відносять до тутсі, які займають пануючу роль у суспільстві та стають провідниками католицизму; інших – до хуту, зовсім бідних вважають за пігмев тва. 1943 року король Рудахігва проголошується першим християнізованим руандійським монархом. Коли ж 1954 року він вимагає для своєї країни повної незалежності від Бельгії, уряд останньої відповідає спільним з Ватиканом призначенням швейцарця Андре Перраудіна головою римокатолицької церкви в Руанді. На той час вже хуту перетворюються у провідників церковної політики в Руанді, адже тутсі, прагнучи незалежності, втрачають прихильність бельгійського уряду. 1957 року Перраудін публікує “Маніфест хуту”, основною вимогою якого є надання політичних прав панівній народності незалежно від майнової ознаки. За сприяння католицької церкви Бельгії на території африканського королівства утворюється ряд політичних партій: АПРОСОМА (Асоціація просування соціалізму в маси) та РАДЕР (Демократичне об’єднання Руанди). 1959 року відносини між метрополією та руандійським королем стають украй напруженими: під егідою останнього формується Національний союз Руанди (УНАР), який пропагує негайний вихід з-під влади метрополії. Католицька цер-

Юлія ЦИРФА,
студентка IV курсу
відділення “Міжнародні
відносини”
Інституту міжнародних
відносин КНУ
ім. Тараса Шевченка

ква очолює рух, спрямований проти керівної суспільної ролі тутсі. Задля цього утворюється Партія руху за звільнення хуту – Пармехуту. Ця політична сила стає провідником повстання проти короля тутсі 1959 року, в основі чого було масове винищення його народності. Десятки тисяч тутсі вимушені шукати притулку в сусідніх країнах. Пармехуту ж встановлює в Руанді однопартійний авторитарний режим, який більш-менш стабільно панував у країні аж до 1990 років. 1 липня 1962 р. Бельгія, не без втручання ООН, надає Руанді цілковиту незалежність. Лідер Пармехуту – Грегуар Каїбанда – стає першим президентом новоутвореної республіки. Відтоді панівний етнос хуту здійснює політику повної дискримінації тутсі, що заохочується Бельгією і Францією, з якими Руанда має найбільш тісні зовнішньополітичні зв’язки.

Це триває до 1990 року за

активної підтримки бельгійської католицької церкви. На 1991 рік 90% населення Руанди було християнським: 63% – католики, 19% – протестанти й 8% – адвентисти Сьомого дня. Втім, кардинальні зміни у системі міжнародних відносин наприкінці ХХ ст. не могли не зачепити Африканський континент: у 1988–1990 рр. у Руанді розпочинається своєрідна “перебудова” суспільно-політичних процесів – демонтується однопартійна система, виникають громадсько-політичні рухи. Однак, передовсім, такий хід подій стає каталізатором політичної активності населення Руанди “в екзилі”. 1990 року емігранти-тутсі на території Уганди об’єднуються в повстанське угруповання Руандійський патріотичний фронт (РПФ), котрий у своїй зовнішній політиці орієнтується на Великобританію і США [3]. Відчуваючи за спиною їхню підтримку, збройні загони РПФ 1 жовтня 1990 року розпочинають військові дії на території Руанди, які тривають аж до 1994 року. Тоді хуту вчиняють масову розправу над представниками меншості – під час кривавої різанини, названої пізніше “геноцидом у Руанді”, було винищено 937 тис. тутсі. Це не могло не привернути уваги світової громадськості. Втручання ООН, НАТО, безпосередньо США, Великобританії, Франції та Бельгії сприяло встановленню в країні демократичного режиму (створено тимчасовий парламент, обрано Президентом представника народності хуту Пастера Бізімунги). Хоча збройна боротьба радикально налаштованих хуту й продовжувалася на північному заході Руанди аж до 2005 року, ряд демократичних реформ зробив можливим прогресивний розвиток республіки та її абсорбцію до глобального співтовариства.

Після прийняття 26 трав-

ня 2003 року нової Конституції, стали можливими перші в її історії вільні вибори. Президентом Руанди обраний представник тутсі Поль Кагаме – ера панування хуту остаточно завершилася. Сьогодні вже не актуально говорити про приналежність населення до котроїсь з народностей хоча б на офіційному рівні. Нова Конституція проголосила абсолютну рівність усіх громадян у політичних, соціальних та культурних правах, додаючи сюди ж і релігійну приналежність. У державі оголошено вільне віросповідання й невизнання будь-якої релігії як державної. Ситуація в Руанді кардинально змінилася, що сприяє зовнішньополітичній переорієнтації країни. Замість підтримки традиційних зв’язків з Францією та Бельгією вектори міжнародної діяльності спрямовуються у бік США, Росії, мусульманських країн та держав-сусідів. З колишньою метрополією Руанда має виключно комерційні відносини. З Францією ж узагалі розриває дипломатичні відносини восени 2006 року через звинувачення зі сторони останньої в причетності високих посадовців країни до загибелі в авіакатастрофі 1994 року колишнього Президента хуту Хабіарімана.

Далеко не останню роль у зовнішньополітичній переорієнтації Руанди відіграє релігійний чинник. На початок нового тисячоліття релігійна ситуація у країні кардинально змінилася. За даними Держдепартаменту США, на 2006 рік 56,5% населення Руанди є римо-католиками, 26% – протестантами, 11,1% належать до адвентистів Сьомого дня, 4,6% сповідають іслам, 1,7% – не пов’язують себе з жодною релігією, а 0,1% – все ще є прибічниками традиційних місцевих вірувань. Крім того, досить поширеним стає культ Свідків Іегови: його в Руанді дотримуються 14 ти-

сяч громадян. Ці релігії не лише активно пропагують у суспільстві свої принципи, а й утворюють громадські товариства, спілки та об’єднання, що мають неабиякий вплив на рядових жителів і посадовців. У зв’язку з цим, Конституція 2003 року заборонила діяльність у державі політичних партій, котрі спираються на расовий, етнічний чи релігійний чинники. Так, парламентська коаліція з восьми партій – Демократична Ісламська Партія (ДІП), заснована виключно на релігійному компоненті, змушена була трансформуватися в Ідеалістичну Демократичну Партію (ІДП). Наразі ж ІДП заявляє про відсутність у її лавах релігійно упереджених членів й використання положень котроїсь з релігій як програмних засад. Іншим прикладом вдосконалення законодавства Руанди є рішення Парламенту від 2001 року про надання переваги у суспільстві над “релігійно спрямованими неурядовими організаціями” (РНУО), котрі з кож-

ним днем набирають обертів у своєму розвитку й збільшують вплив у державі. Діяльність таких особливо радикальних РНУО, як Об’єднана Церква Методистів Руанди під проводом Юпи Каберуки, було призупинено. Через свої програмні документи дані товариства не змогли пройти державної реєстрації, запровадженої для РНУО Міністерством Юстиції, починаючи з 2003 року. Успішним таке тестування виявилось лише для 11 релігійних організацій, більшість із яких отримують допомогу з-за кордону. До найвпливовіших можна віднести Світову Лютеранську Федерацію, Прямую Допомогу (колишня Африканська Ісламська Агенція), Християнську Допомогу, Світову Мрію та Африканське Об’єднання Євангелістів (АОЄ) [4]. Ці РНУО не лише мають вагу всередині країни. Насамперед, вони прагнуть вплинути на зовнішню політику Руанди. Для цього схилиють її до відносин з країнами, в яких мають найбільші осередки.

Показовою з цієї точки зору є діяльність Африканського Об'єднання Євангелістів. Будучи присутньою в країні лише з 1994 року, організація домоглася реального налагодження відносин зі США та надання останніми значної гуманітарної й економічної допомоги Руанді. Взагалі, з початком “геноциду” 1994 року США ставили Руанду в один ряд з “країнами-ізгоями”, в яких панує хаос і неможливе встановлення демократичного стабільного суспільства. Вашингтон навіть допускав наявність так званих “трайбалістських відносин” – міжплемінних чвар – всередині руандійського суспільства, через що вважав його “нецікавим” для США з точки зору поширення впливу в регіоні. Проте потужне євангелістське лобі в американському Конгресі поступово просуває можливість надання Руанді гуманітарної допомоги, а потім – і встановлення з нею офіційних відносин, особливо, наприкінці 1990 років. На території Руанди виник своєрідний “вакуум впливу”, який мала заповнити певна

зовнішня сила. І Сполучені Штати взялися до справи. 1998 року Білл Клінтон проводить у Конгресі “Міжнародний акт релігійної свободи”, що надає США право на визначення країн, котрі потребують вирішення релігійних незгод й, відповідно, усунення останніх. Спираючись на цей документ, поруч з підтримкою АОЄ, влада США розпочинає свою діяльність в Руанді. Збільшує гуманітарну допомогу, пізніше – двосторонню економічну та політичну взаємодію. Відповідно до звіту Агентства з міжнародного розвитку (ЮСАІД), з котрим на даний момент Міністерство фінансів та економічного планування Руанди має домовленість про міжнародне гуманітарне сприяння на 2005–2009 рр., 2007 року Руанда отримала 167 млн. дол. гуманітарної допомоги від США (на 40% більше, ніж у 2006 р.). У червні 2006 р. підписано Рамкову угоду про торгівлю та інвестиції (ТІФА), що створила більш-менш стабільне підґрунтя для американських інвесторів у Руанді. Та особливим успіхом АОЄ можна вважати призначення євангеліста Майкла Гертсона на посаду першого радника Джорджа Буша. З цього часу американська гуманітарна допомога Руанді збільшилася на 67%. Даний факт відчутно зближив Сполучені Штати та Руанду. Під час щорічного турне Дж. Буша країнами Африки, він зустрівся з Президентом Руанди П. Кагаме, чим продемонстрував твердий намір на ведення “філантропічної діяльності” США в цій країні. Кагаме ж, у свою чергу, запевнив у відданості його народу політиці США й неабиякій вдячності за надані на відновлення країни кошти. Це, передовсім, передача до Руанди

впродовж останніх п'яти років 30 млрд. дол. на боротьбу з ВІЛ/СНІДом).

Досить цікавою з точки зору гуманітарної взаємодії є співпраця Руанди з Російською Федерацією. Дипломатичні відносини, які фактично існують з 1963 року (після їх встановлення між Руандою й СРСР), почали активно розвиватися лише всередині 1990 років, коли на території Руанди виник “вакуум впливу”. І хоча, розпочавши просування своїх ідей через проголошення церковнослужителями принципів миру й терпимості, російське православ'я не закріпилося на території Руанди, воно дало можливість налагодити тісніші відносини Росії з Руандою, які до цього були досить прохолодними:

1) у 1997 р. за сприяння МНС РФ створено політехнічний центр у м. Кавуму в рамках тристороннього проєкту ПРООН–Росія–Руанда;

2) розпочато реалізацію ряду об'єктів в галузі інфраструктури, включно зі спорудженням залізничної лінії Ісака–Кігалі, будівництвом гідровузла у м. Русумо, забезпеченням вантажно-пасажирських перевезень водним шляхом по озерах Вікторія та Ківу;

3) розвивається співробітництво у військовій та оборонній сферах (РФ постачає в Руанду вертольоти МІ-17 та забезпечує підготовку льотного складу; контракти у військово-технічній сфері має з Руандою й російський “Рособоронекспорт”).

Також РФ фінансує програми боротьби на території Руанди з ВІЛ/СНІДом і бідністю, із захисту прав людини, а що найголовніше – співпрацює з цією африканською країною в ООН.

Щодо впливу релігійного фактору на руандійську політику, варта уваги її взаємодія з державами Африканського континенту. Зок-

рема, на території сусідніх Уганди та Бурунді проживає значна “діаспора” руандійських тутсі. За рахунок сповідання всіма тутсі католицизму, відносини між країнами їхнього проживання мають досить різнобічний характер, коливаючись у діапазоні від транскордонного співробітництва й туризму до створення спільних миротворчих місій. Так, у серпні 2004 р. руандійські війська (близько 2000 чол.) разом з ще 12 країнами приєдналися до колективної миротворчої бригади в Дарфурі (Судан); у січні того самого року Руанда стала повноправним членом зони вільної торгівлі КОМЕСА (Спільний ринок Східної та Південної Африки), що відкрило для її товарів вільний вихід на ринки з населенням більш як 385 млн. осіб [5]; крім того, з метою створення спільного митного союзу, Руанда вступила до Західноафриканського економічного й валютного союзу (ВАЕМУ) та Економічної спільноти західноафриканських держав (ЕКОВАС).

Тож найбільший вплив й міцне утримання влади в руандійському суспільстві мають католики. Однак, у нього є конкурент. Він дедалі швидше утверджує в суспільстві нові закони й каноли, привносячи до його життя елемент східного духу, роблячи Руанду членом одного з найбільших світових релігійних таборів – мусульманського. Іслам поширює ареал свого впливу в Руанді чи не щодня. Нині кількість населення, котре сповідує мусульманство в країні, сягає 14% (за даними газети “The Washington Post”) – на противагу тим 7%, котрі сповідували іслам до геноциду 1994 року. Та ж “The Washington Post” наводить причини різкої зміни релігійної орієнтації населення Руанди: під час різанини 1994 року саме мусульмани (не зважаючи на свою приналежність до кот-

роїсь з народностей) виступили як “посередники” між хуту й тутсі, переховуючи та рятуючи життя останніх. Тож жертви геноциду, вбачаючи в ісламістах своїх рятівників, починають масово переходити до їхньої віри. Звертаються до неї й хуту, аби назавжди стерти з суспільної пам’яті характеристики вбивць. На початку нового тисячоліття, коли іслам набирає дедалі більшого розповсюдження, а процеси глобалізації все частіше спираються на релігійний чинник, Руанда просто не може залишитись осторонь цих процесів. Будівництво руандійських мечетей спонсорує Саудівська Аравія, програми гуманітарної допомоги для провінцій країни створюють мусульманська, протестантська і євангелістська церкви (зокрема, таку програму для 10 з 12 областей Руанди було розроблено 2003 р. задля підтримки жертв геноциду та їхніх сімей).

У листопаді 2004 року Верховний муфті Руанди, голова її Мусульманської общини Салех Хабімана взяв участь у Міжнародній конференції Парламентів світових релігій; у січні 2005 року він відвідав у Брюсселі “Перший Світовий конгрес імамів та раввинів на благо миру” під егідою французької релігійної організації “Людина слова”. Тож, будучи визнаними на міжнародному рівні, руандійські прибічники ісламу справляють на політику країни неабиякий вплив. У внутрішньому житті найпоказовішим є введення до рангу державного свята (поряд з Різдом, Днем усіх святих та Успінням) значимого для мусульман дня закінчення священного місяця Рамадана – Ейд аль-Фетр. Що ж до політики зовнішньої, відповідаючи на закиди США щодо участі всіх мусульман планети в екстремістському русі, виконавчий секретар Мусульманської асоціації Руанди

Рамадані Ругема заявив: “Ще нікого не було вбито у мечеті. Жоден мусульманин не бажає, щоб було знищено іншого мусульманина. Ми не беремо участі в бойових діях. І ми допомогли багатьом іншим людям відмовитись від цього”. Після початку бойових дій США у так званій “війні зі світовим тероризмом”, Руанда виступає проти їх ведення й не бажає визнавати, що її жителі втягнуті у мережу ісламської терористичної взаємодії. “Найголовніша мета для нас – це власна країна. Мусульмани інших держав також мають багато труднощів, проте ми схильні більше зосередитися на своїх проблемах, аніж на тих, що існують в Іраку чи Афганістані. У Руанді не діє Аль-Каїда. Перед нами стоїть достатньо питань, які потрібно вирішувати... А поєднати вбивства й релігію – ні, я не вірю в це”.

Висловившись за підтримку Сполучених Штатів у їхній боротьбі з тероризмом, ісламісти в Руанді відмовилися підтримувати сві-

тову мусульманську спільноту в питанні ведення “священної війни” проти невірних, наголошуючи на єднанні та примиренні усіх народів незалежно від релігійної спрямованості: “Ми маємо свій власний джихад, і він – це наша війна проти ненависті між хуту і тутсі. Це наша боротьба за відновлення. Наш джихад – це намагання поважати один одного, живучи і як руандійці, і як мусульмани”, – заявив Верховний муфті Руанди Салех Хабімана.

Тож процес релігійної диференціації руандійського суспільства триває. Чи тут досі існує власна африканська цивілізація, чи вона вже давно трансформувалася у християнську, а можливо, поступово переходить у мусульманську? Протиставлення власного бачення проблем основному “меценату” країни – Сполученим Штатам – є досить рішучим кроком. Проте політична влада перебуває, в основному, в руках католиків, тому в тенденційному вимірі політика ісламістів не завдасть

шкоди Руанді. Важливість її геостратегічного положення є надто вже значимою для утвердження США у Східноафриканському регіоні, а збільшення впливу ісламу в подальшому потягне за собою не лише притік гуманітарного капіталу, а й збільшення іноземних інвестицій на території країни. Тож, можливо, “релігійне різноманіття” Руанди йтимете їй на користь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
2. <http://www.gov.rw/government/historyf.html>
3. Сехен Бенджамін. Руанда: гуртова амнезія. / Кур’єр ЮНЕСКО, 2000. – Лютий-березень. – С. 25–26.
4. Rwanda. International religious freedom report 2007. Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2007/90115.htm>
5. Дульян А. Політика, економіка. Руанда – открытое окно возможностей./ <http://studlib.ru/article/a-341.html>

Бенуа Жіземберг (Швейцарія), фотокореспондент “Парі-Матч”. Серія знімків “Руанда” – біженці африканського племені, яке зазнало один з найбільших геноцидів ХХ ст. (“Фотобієнале–2005”, розділ “Мир і війна”)

Терра інкогніта

Участь громадянського суспільства у формуванні екологічної політики в Україні

Тетяна ПЕРГА,
кандидат історичних наук,
старший науковий
співробітник ISEMB
НАН України

19 травня Європейський банк реконструкції та розвитку вирішив виділити 135 млн. євро на безоплатній основі для нормалізації ситуації на території Чорнобильської атомної електростанції. Президент ЄБРР Жан Лем'єр, який разом із Міністром з питань надзвичайних ситуацій Володимиром Шандрою наступного дня побував на ЧАЕС, зазначив, що цей грант стане додатковою допомогою для вирішення чорнобильських питань

В Україні сьогодні тільки закладаються основи механізму законодавчо оформленої системи представництва інтересів усіх груп населення, в результаті чого громадянське суспільство отримує суттєві важелі впливу на державну політику в різних сферах. Серед чинників, які гальмують становлення громадянського суспільства і перетворення держави на правову – специфічне накладання процесів стихійної соціальної диференціації, посилення соціально-економічної напруженості та політичних протиріч щодо загострення національних і регіональних проблем, активізація корпоративних і кримінальних інтересів й глибоко укорінених серед владних структур номенклатурних традицій в управлінні країною. [1]

Слабкість громадянського суспільства суттєво знижує ефективність діяльності держави в ряді сфер, яскравим прикладом чого є екологічна політика України. Тому метою нашого дослідження є вивчення потенціалу громадянського суспільства та механізмів його впливу на національну політику в сфері захисту довкілля.

Зроблені фондом „Європа XXI” та організацією NED кілька років тому соціологічні дослідження свідчать: суть громадянського суспільства більшість із опитаних респондентів вбачають у впливі громадськості на формування та реалізацію владних рішень (57%) та у здійсненні контролю за владою (23%). Відповідаючи, чи готові владні структури сприймати організації гро-

A weak civic society significantly lowers government effectiveness in a variety of endeavors, the most glaring example of which is Ukraine's ecological policies. In order to have a better understanding of the reasons for this, it is worthwhile to study the potential of a civic society and the mechanisms of its influence over national policies in safeguarding the environment. The increase in occurrences of local problems (natural catastrophes, technological accidents, aftereffects of negligent management) demand stimulating common citizens' activity at all levels of government and taking advantage of civic society's potential in standing up for its interests. Tetiana Perha, a senior research associate with the Institute of Global Economics and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine, discusses these and other relevant issues in her article.

мадянського суспільства як рівних партнерів, учасники опитування засвідчили: готові лише на вищому рівні виконавчої влади – 3%, законодавчої влади – 1%, на місцевому рівні – 9%, готовність залежить від особистих контактів і особистостей з обох боків – 68%, не готові за жодних обставин – 15%.

Характерно, що на запитання: „Чи достатньо поінформоване широке коло громадян про доцільність організацій громадського суспільства?”, всі респонденти одноставно відповіли: „Ні”. Це вказує на інформаційний вакуум в Україні щодо діяльності об'єктів громадянського суспільства.

У відповідях про головні джерела інформованості щодо діяльності громадянського суспільства загалом громадяни відображають структуру медійного прос-

тору в Україні: ЗМІ (засоби масової інформації) – 31%, НЕУ (неурядові організації) – 21%, Інтернет – 18%, сусіди, знайомі – 14%, спеціальна література – 10%, бібліотека – 2%, органи влади – 2%.

Відповідаючи на запитання: „Чи достатньо громадяни знають про можливість впливу на владу через НЕУ?” – респонденти також майже одноставно відповіли: „Ні”, – 97%, що свідчить про низьку обізнаність із правовими та законодавчими нормами.

Досить цікавою була відповідь стосовно найвагоміших для влади організацій громадянського суспільства: політичні партії – 28%, правозахисні організації – 24%, ЗМІ – 24%, профспілки – 16%, НЕУ аналітичного типу – 15%, молодіжні (студентські) та дитячі ор-

ганізації – 5%. Поруч із цим, найвагомішими для громадян, за результатами цього опитування, було визнано ЗМІ – 22%, правозахисні організації – 18%, профспілки – 16%, політичні партії – 14%, НЕУ аналітичного типу – 9%, клуби за інтересами – 7%.

Як бачимо, тим, кому бракує інформації про ситуацію в українському суспільстві, вважають найбільш впливовою складовою та джерелом отримання інформації саме ЗМІ. Традиційним є і досить високий рівень ролі профспілок і політичних партій, а от невисоку роль НЕУ можна пояснити, по-перше, незначним залученням їх до механізмів впливу громадянського суспільства на процес прийняття рішень і тією ж таки низькою поінформованістю населення щодо їхньої діяльності.

Очікування українців щодо неурядових організацій, відображають відповіді на запитання: „Що можуть НЕУ запропонувати суспільству?” Це: широка та об’єктивна інформація про соціально-політичні та економічні процеси в Україні – 17%, статистична та аналітична інформація, яка пара-

лельно з державною створює в тому числі умови цілісного та всебічного інформування громадян – 17%, функція додаткових освітніх і просвітніх центрів – 17%, ініціювання обговорення в суспільстві соціально значимих тем (СНІД, економічна реструктуризація, армія тощо) – 15%, допомога різним верствам суспільства, які потребують такої допомоги, – 13%, створення середовища для реалізації потреб об’єднань за інтересами – 14%.

Серед найефективніших механізмів, які опитані оцінюють як шляхи реального залучення громадськості до процесу прийнятих рішень: освіта та просвіта громадськості, особливо молоді, – 29%, тиск на владу, щоб дослухалася думок громадян, – 16%, чесні та відкриті вибори – 23%, підвищення активності громадян та формування свідомості та відповідальності громадян – 32% [2].

Тож результати цього соціологічного опитування свідчать, що українці надають ролі громадянського суспільства в розвитку України вагоме значення та очікують від нього більшої

публічності та розширення впливу шляхом просвітницької діяльності. Водночас, вони ще з недовірою ставляться до можливостей впливу громадянського суспільства на прийняття рішень владою, що є наслідком стереотипів радянських часів та існуючого інформаційного вакууму. А низька правова свідомість більшості пересічних громадян і недосконала законодавча база є бар’єром активізації діяльності українців у структурах громадянського суспільства на даному етапі.

Екологічна сфера, на відміну від політичної, залишається тією площиною, в якій роль громадянського суспільства в Україні є надзвичайно низькою. Проте зростання кількості локальних проблем (природних катастроф, техногенних аварій, наслідків недбалої господарської діяльності та ін.) вимагає активізації діяльності пересічних громадян на всіх рівнях влади – місцевому, субрегіональному, регіональному, національному та використання потенціалу громадянського суспільства для відстоювання своїх інтересів.

За даними Міністерства юстиції, в Україні станом на 2007 рік зареєстровано понад 40 тисяч всеукраїнських, регіональних і місцевих громадських організацій, профспілок – 141, ЗМІ

– 629. Через ці та інші структури громадянського суспільства українці можуть реалізовувати свій вплив на процес прийняття рішень на державному рівні. Однак, сьогодні не існує ані історичної традиції, ані законодавчих та імплементаційних механізмів залучення громадян до такої співпраці, в результаті чого спостерігається досить широка прірва між більшістю населення, яке бажає взяти участь у такому співробітництві, та реальними можливостями їх участі в цих структурах громадянського суспільства [3].

Проте в Україні вже існують певні механізми, через які громадяни можуть більш активно співпрацювати з владними структурами. Це створені громадські ради, які є чи не найдієвішими інструментами впливу на політику відповідних державних структур.

На поточний момент при Президенті України та Кабінеті Міністрів України створено відповідно 28 і 23 консультативно-дорадчих органів. На жаль, переважна більшість із них сформовані як міжвідомчі структури, тобто без залучення громадськості. З-поміж 16 міністерств реально працюють із громадськими радами три – Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Мініс-

Під час Дня Європи в публічних дебатах з послами іноземних держав ставилося питання про відповідність України європейським екологічним стандартам. В його обговоренні взяли участь Голова Представництва Єврокомісії в Україні Ієн Боуг та Посол Румунії Траян Лауренцю Христя. Вони підкреслили обов’язковість дотримання Міжнародних конвенцій у сфері збереження чистоти довкілля

терство закордонних справ України та Міністерство юстиції України. З 35 державних комітетів і центральних органів виконавчої влади – також три (Державна податкова адміністрація України, Державний комітет України з питань підприємництва та регуляторної політики, Державний комітет України з питань житлово-комунального господарства).

Серед 23 комітетів Верховної Ради України розгорнули співпрацю з громадськими радами лише п'ять – Комітет із державного будівництва та місцевого самоврядування, Комітет із питань культури і духовності, Комітет із питань свободи слова та інформації, Комітет із питань правової політики, Комітет із питань європейської інтеграції.

Попри всі законодавчі неузгодженості, досить ефективною є діяльність громадської ради при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України. Інтерес населення до екологічних проблем і намагання різних структур громадянського суспільства брати участь у формуванні національної політики щодо захисту довкілля, викликає, на жаль, дедалі більше загострення цієї проблеми. Хоча активність у цьому питанні свідчить про підвищення потенціалу даної громадської ради та дає надію на перетворення її на вагомий важіль впливу

населення на економічну політику держави.

Загалом громадські ради мають надавати незалежну аналітичну допомогу, представляти інтереси тих категорій населення, на які спрямовані певні заходи або законодавчі акти, сприяти підвищенню якості законодавства та вдосконаленню нормативно-правової бази й розвитку громадської ініціативи.

Таким чином, контролюючи функцію громадських рад слід вбачати передусім у забезпеченні зворотного зв'язку органами влади з об'єктами врядування, інтереси яких ці ради і мають відстежувати та представляти.

На жаль, сьогодні громадські ради мають лише дорадчий статус, тому можливості їх впливу на прийняття рішень органами влади є доволі обмеженими. Однією з головних причин цього є майже цілковита відсутність законодавчої бази або підзаконних актів, які регулювали б їх діяльність. Крім того, дорадчий характер суттєво знижує статус їхніх рішень, що призводить до формалізації всієї діяльності. Державні органи сьогодні здебільшого лише вислуховують пропозиції громадських рад, не використовуючи в подальшому їх пропозиції. Тому принциповим для України є вирішення питання про статус рішень дорадчих рад із метою більш

чіткого окреслення рамок відповідальності як їх самих, так і органів влади, з якими вони співпрацюють.

Експерти виокремили два найважливіші чинники, які визначають ступінь впливу ради на прийняття органами влади рішень і їх діяльність загалом. По-перше, це великою мірою залежить від доброї волі того органу, при якому створено цю раду. По-друге, дуже важливим є фаховий рівень учасників громадської ради, ступінь їхньої авторитетності для органу влади та те, якою мірою вони вміють відстоювати свою позицію та переконувати.

Ряд фахівців вважає, що практика залучення громадськості до формування державної політики через громадські ради мінає вже початкову стадію і потребує більшої систематизації. Пропонується формування двох типів дорадчих рад із різною нормативною базою, діяльністю та різними джерелами фінансування.

Перший тип – експертні ради, які мають працювати на професійній основі за участі професійних аналітиків, склад яких має визначати державний орган. Для таких рад цілком легітимним може бути бюджетне фінансування. Така експертна рада представлятиме собою механізм концентрування альтернативних недержавних експертних потужностей, оскільки завжди є державні установи, які займаються оцінкою та експертизою.

Інший тип – власне громадські ради. Їхня головна функція полягатиме в оцінці пропозицій державних органів щодо введення змін у державну політику з погляду тих груп громадськості, яких стосуються ці зміни. Втім, такий поділ даних структур на даному етапі не є доцільним, адже серед представників громадськості не завжди зустрічаються фахівці, які можуть об'єк-

тивно та всебічно проаналізувати проблему. Водночас, висококваліфіковані спеціалісти, – члени різних структур громадянського суспільства, – не лише можуть, а й мають співпрацювати з урядовими установами як незалежні експерти.

При державних органах охорони навколишнього природного середовища процес створення громадських рад розпочався вже досить давно. Активізація їхньої діяльності була викликана не лише Чорнобильською аварією, а й загостренням у 90-х роках екологічних проблем у багатьох регіонах України. Однак конструктивної співпраці з органами державної влади (зокрема, й з Міністерством навколишнього природного середовища) на той час не склалося, адже не був створений спеціальний орган, який би зміг проводити діалог з громадськістю на постійній основі. Іншим фактором, що спонукав до створення такого органу, стала діяльність України на міжнародному рівні. Річ у тім, що співробітництво з країнами з багаторічними розвиненими демократичними традиціями передбачає постійне залучення громадських організацій до розробки, прийняття та впровадження в життя екологічних програм і вимагає прийняття партнерами адекватних механізмів. Ще одним аргументом на користь створення такого органу стала практика включення до багатьох міжнародних документів обов'язкової участі громадськості.

В Україні більшість громадських рад було створено в 1996–1997 роках. Саме в цей період в усіх областях при територіальних підрозділах Міністерства навколишнього природного середовища громадські організації разом із управлінням міністерства сформували такі ради та прийняли положення про їхню діяльність. Од-

Пташка, забруднена мазутом, на узбережжі в районі Коси Тузла, Крим (листопад 2007 р.)

нак тільки 2003 року Міністр навколишнього природного середовища та природних ресурсів, керуючись Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища”, Конвенцією “Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля” (Орхуська конвенція) та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.01.2002 “Про заходи щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу в 2002 році” підписав положення про Громадську раду всеукраїнських організацій природоохоронного спрямування. Отже, Громадська рада створюється як консультативно-дорадчий орган всеукраїнських організацій при Міністерстві навколишнього природного середовища України. Завданнями цієї структури визначалися: активізація процесу формування свідомості та активної позиції громадськості щодо подальшого розвитку екологічної політики України та підтримка громадських ініціатив щодо участі у цьому процесі, організація обміну екологічною інформацією між Міністерством і громадськістю України, сприяння розвитку законодавчо-нормативної бази та

практичному здійсненні екологічного контролю і моніторингу стану навколишнього природного середовища. Цим документом передбачаються такі форми участі громадськості в діяльності цієї ради: робота в складі експертних і робочих груп, комісій, комітетів із розробки програм, планів, стратегій, проектів нормативно-правових актів, оцінок ризиків, обговорення заяв про екологічні наслідки запланованої діяльності та можливих альтернативних варіантів проектів рішень щодо цих видів діяльності при проведенні ОВНС, підготовка звернень до органів виконавчої влади з актуальних екологічних проблем із пропозиціями та рекомендаціями щодо їхнього вирішення в порядку, установленому Законом “Про звернення громадян”, виступи в засобах масової інформації з екологічних питань.

На сьогоднішній день до складу цієї ради входить 16 організацій, представники яких збираються щомісячно. Участь у раді є прозорою і будь-яка НЕУ може стати її членом згідно до визначеної (і досить простої) процедури. На її засіданнях розглядається широкий спектр питань: заслухуються доповіді урядовців, вносяться пропозиції щодо постанов, поправок до законів і різного роду міжнародних доку-

ментів, обговорюються механізми більш широкої участі громадськості в роботі міністерства.

Отже, сьогодні громадяни України, які входять до складу НУО екологічної спрямованості або опікуються проблемами захисту довкілля, можуть брати участь в роботі цієї ради і таким чином впливати на політику Міністерства навколишнього природного середовища. Зрозуміло, що підвищення ефективності такої співпраці залежить від багатьох факторів і, насамперед, від законодавчого розв'язання проблем легітимізації рішень цієї ради та бажання не лише урядовців, а й самих громадян.

Однак, зважаючи на апатію та пасивність більшої частини населення України щодо участі в такій діяльності, сьогодні актуальним є розвиток й інших механізмів активізації громадської ініціативи, які використовують різні джерела комунікації. Корисним у цьому контексті є вивчення досвіду ЄС. Наприклад, у 2003 році Єврокомісія започаткувала “громадські консультації” на інтернет-порталі “Твій голос у Європі”. Тоді ж було створено спеціальний сервіс для європейських неурядових організацій під назвою “Консультації, Європейська комісія і громадянське суспільство” (CONECCS). Інтернет-консультації і дослідження стану громадської думки проводяться максимально просто: на період обговорення проблеми структурними підрозділами Єврокомісії на інтернет-сторінці розміщуються інформація щодо її змісту та анкети із запитаннями. Після завершення дебатів доступ до їхніх результатів зберігається. Серед питань, які розміщено на цьому сайті від по-

чатку його існування, значну частку становлять такі, що стосуються екологічної проблематики [4].

Таким чином, на сьогоднішній день участь громадянського суспільства у формуванні екологічної політики України перебуває ще в зародковій стадії, на відміну від багатьох європейських країн, в яких уже відбувся процес інституалізації такого механізму. Водночас, українське громадянське суспільство має потенціал для розширення впливу на державну політику. Цьому сприяє активне використання позитивного досвіду країн розвинених демократій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Розова Т.В. „Специфика становления гражданского общества в Украине”. – Одеса, 2003. – С.19.
2. „Корені трави. Громадське суспільство в Україні: стан та перспективи розвитку”. – NED. – Фонд „Європа XXI століття”. – 3 К., 2003. – С.2–34.
3. Структури громадської участі в Україні”. – 3б. аналітичних матеріалів. – К.: Український незалежний центр аналітичних досліджень. – С.16.
4. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку. – К.: Інститут політичних і етносоціальних досліджень НАН України. – 2006. – С.305.

Брестський мир

Ірина МАТЯШ

У попередньому номері журналу доктор історичних наук, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства Ірина МАТЯШ прокоментувала документальні свідчення про обстановку на переговорах, які передували історичному підписанню Берестейського мирного договору 1918 року з Центральними державами (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина), й „З.С.” надрукували ряд документів на цю тему. У 7-му числі журналу розміщуємо безпосередній текст договору та спогади члена мирної делегації О.Севрюка, які висвітлюють різні аспекти переговорного процесу.

Документи друкуються зі збереженням орфографії, стилістики та пунктуації оригіналу.

Підписання берестейського договору

Зі спогадів Олександра СЕВРЮКА

Переговори добігали вже кінця.

Власне кажучи, вони вже скінчились, бо у всіх спірних питаннях осягли згоду й треба було тільки порозумітися щодо редакції деяких статей договору, що швидко можна було поладнати й після цього залишалося виготовити тільки грамоти.

6-го січня ми заснули з легшим серцем, бо нарешті нібито вдалося переконати гр. Черніна в тому, що Центральна Рада все ще в Києві і він остаточно згодився підписати мир.

„Остаточно?!” – За весь короткий час нашого знайомства ми кілька разів мали вже нагоду переконатися, що в лексиконі графа, – одного з останніх могикинів старої австрійської аристократії і сальонового дипломата повного нерішучості й вагань, – цього слова не повинно бути.

Гр. Чернін був зовсім чужим у Бересті і не міг притосуватися ні до атмосфери, ні до людей. Його приго-

ломшували рішучі й різкі манери його ж партнера ген. Гофмана, його вражали грубі демагогічні промови Троцького, великий візір Талаат-паша був для нього висікакою і молода українська делегація не була йому симпатична.

6-го вечір. Усе здавалося ясне, але вночі гр. Чернін мабуть ще багато думав і вагався, вагався і думав...

Проте, велике було моє здивування, коли 7-го вранці почув я враз від нього телефоном, що він надумався і рішив – і Троцький з цим годиться! – послати на Україну комісію з трьох чоловік – старшини австрійського Генерального штабу, нашого й большевицького відпоручника – з метою встановити, чи дійсно в Києві все ще існує влада Центральної Ради.

Слухаючи цього, я почув, що холодний піт виступає в мене на чоло. Правда, в той день в Києві існувала ще влада Центральної Ради, але згідно з нашими відомостями було більше, ніж

правдоподібне, що за день-два – у кожному випадку до приїзду цієї комісії, – українського уряду вже в Києві не буде.

Що робити?

– Відкинути пропозицію гр. Черніна – значило поглибити й оправдати підозріння недовірливого австрійського дипломата й таким чином напевно скомпромітувати справу підписання договору.

– Прийняти і чекати доки комісія повідомить про зайняття Києва большевиками (а саме це за кілька днів могла вона встановити), значило рахуватися з тим, що мир ніколи не буде підписаний.

Ніякої третьої, ухильної відповіді бути не могло. Всі ці думки промайнули у мене вмиль; я ще раз опанував мої нерви й відразу без вагання заявив телефонічно

– Ясно, графе, ми годимося. Просимо нам подати імена Вашого й большевицького делега-

та для того, щоб ми могли завчасно дати доручення на кордоні і в Києві.

– Добре, я Вам подзвоню ще за пару годин – відповів Чернін.

Я повісив слухальце й переказав членам делегації зміст розмови.

– Що Ви наробили! – накинувся на мене завжди експанзивний і гарячий М. Любинський, – Ви ж

Підписання Берестейського мирного договору делегацією УНР. 1918 р.

знаєте, що вони ніколи до українського Києва не дойдуть.

– Слухайте, панове, відкинути цю пропозицію значило відразу сьогодні поставити хрест на берестейському мирі, прийняти – значило передовсім щераз зробити психологічне вражіння на протилежну сторону і в кожному випадкові виграти пару днів, які ми можемо використати для всіляких можливих комбінацій.

Вмерти ми все будемо мати час!

Понурі сиділи ми в нашій хаті.

Недопитою стояла кава, тільки все частіше димилися цигарки. Кожний думав свою думу. Скільки нервів, праці, зусиль!

Невже все намарно?

М. Левітський мусить іти на останнє засідання правничої комісії, де мали бути остаточно зредаговані деякі речення.

– Чи варто іти? – питав він мене.

– Певно, що йти. Нічого ж не сталося – я відповів йому.

Минуло кілька годин.

Враз знову при телефоні гр. Чернін.

– Пане Севрюк! З комісії нічого не вийде. Той Троцький, що вранці годився, тепер уже відмовився дати свого делегата.

– Шкода! – відповідаю я.

– Чи Ви готові? Чи можемо сьогодні підписати?

– Не думаю, щоб ми сьогодні встигли. Але, завтра, як тільки все буде готове, ми можемо підписати.

Решта дня 7-го і весь день 8-го лютого пройшли на останніх приготуваннях. Український технічний апарат не звик так працювати як німецький, тому й робота наша йшла поволіше. Ми весь час працювали, але не квапились, доглядали, щоб усе було зроблено як слід, щоб не наробили яких помилок.

За той час урядовці принесли нам свіжі телеграми.

“Київ бомбардують большевики!”

8-го пізно ввечір стало ясно, що за пару годин українські тексти грамот будуть готові. Ми повідомили про це представників Центральних Держав. Було умовлено, що як тільки наші перепищики поставлять останню крапку, ми зявимося на засідання, що було призначене в великій салі офіцерського казина берестейської цитаделі.

Минула північ. Почалось 9-го лютого. Безконечні телефонні запити німців. Вони нервувалися більше ніж ми, хоч, правдоподібно, тоді ще не знали про Київ того, що знали ми.

Вже почали збиратися в урочисто прибраній салі делегати, радники, журналісти, фотографи, гості. Всі військові в парадних мундирах, при всіх відзнаках, диньомати в вечірніх одягах.

У нас не було вечірніх костюмів. Ми якось про це в Києві не подумали. Правда, вже перед самим від'їздом В. Шумський (той самий, що потім відіграв відому роллю на Радянській Україні), з яким я жив тоді дуже дружно, виражаючи мене з найліпшими побажаннями на дуже слизький шлях, втиснув мені свій смокінг.

– Він вам придасться – прощав він мене.

Але Шумського смокінг мені так і не придався.

Щойно коло 1-шої години зранку перепищики наші скінчили свою працю.

В касині хвилювалися. Всі були вже зібрані.

І тут найбільше хвилювався гр. Чернін, нервово кусаючи губи, і навіть ламаючи між пальцями олівці.

Коли ми ввійшли в салю, світло й магній осліпили нас; затріскотіли фотографічні й фільмові апарати. Ми на хвилинку спинилися.

Всі делегати стояли коло своїх місць, інші кількома рядами за ними; повна шчерть саля; військові фор-

ми всіх гатунків зброї і всіх армій Центральних Держав, – золото і срібло, медалі, різнокольорові стяжки.

Посередині салі стояли літерою П.

Зверхні місця – представників Центральних Держав, середні місця для нас.

Серед загальної тиші в піднесеному настрої ми підійшли до своїх місць – спереду нас троє, посередині я, праворуч М. Левітський, ліворуч М. Любинський, ззаду за нами вся наша делегація в повному складі (проф. Остапенко, Шафаренко, проф. Вальдемарас, пізніше литовський прем'єр міністрів, що приїхав до Берестя у своїх литовських справах і рахувався радником нашої місії, та інші). Напроти мене фон Кільман, праворуч від нього гр. Чернін, ліворуч болгарський прем'єр Радославов, поруч з ним його делегація і дальше великий візир Туреччини Талаат-паша та інші.

Ген. Гофман стояв; стояли також фон Візнер, Розенберг і багато інших. Після двох коротких промов – фон Кільмана й моєї присутуючи урочисто до підписування договору.

З представників Центральних Держав перший підписав фон Кільман. Перший на першому міжнародному акті Незалежної України підписав я, після мене М. Любинський і М. Левітський.

Я глянув на годинник. Була друга година зранку 9-го лютого. Церемонія підписів і накладання печаток тощо тривала довший час. 15 делегатів мусіли підписати кожний 5 грамот, – отже всього 75 підписів.

З огляду на те, що договір був виготовлений у всіх мовах заінтересованих держав – отже: українській і німецькій, українській, німецькій та угорській, українській і болгарській, українській і турецькій – то підписали ми грамоти по українськи.

Між ф. Кільманом і ген. Гофманом виникло якесь непорозуміння щодо підпису останнього. Цю справу вони полагодили в той спосіб, що ген. Гофман єдиний підписав з усіма своїми титулами („як представник Найвищої Німецької Військової Команди і шеф Генерального Штабу Главнокоманданта Східного Фронту”).

9 лютого 1918 року.

Телеграмма из Бреста Украинской Центральной Раде, Раде Народных Министров и всему украинскому народу

27 января (9-го февраля нов[ого] стиля) в 2 часа 14 м[инут] ночи мы, Мирная Делегация Украинской Народной Республики, в полном соответствии с провозглашенными украинской демократией принципами подписали мир с Германией, Австро-Венгрией, Болгарией и Турцией.

Несмотря на все препятствия, которые чинила нам большевистская делегация, затягивая мирные переговоры и пытавшаяся сорвать дело мира Украины, мы исполнили непреклонную волю народа украинского.

Твердо стоя на страже интересов трудящихся масс Украины, заключили мы этот мир, мир вполне демократический и почетный для обеих сторон. Мир этот возвращает Украинской Народной Республике все утерянные во время настоящей войны украинские земли, он не содержит в себе ни явных, ни скрытых контрибуций, он возвращает к новой жизни измученные и изстрадавшиеся трудящиеся массы нашего народа.

Народ Украинский! Наивысшее правительство твое, Украинская Центральная Рада и ее Рада Народных Министров дали тебе долгожданный мир. Скоро на родной земле увидишь Ты своих отцов, сынов и братьев, истосковавшихся в плену по Родине. С горячей любовью к своей Украине придут они к Вам.

Да здравствует независимая Украинская Народная Республика, да здравствует ее Правительство – Украинская Центральная Рада и Рада Народных Министров.

Украинская Мирная Делегация

А. Севрюк, М. Любинский, М. Левитский

Передбачливі німці поносили спеціальні ручки для підписування грамот; до цих ручок заздалегідь були виготовлені відповідні посвідки; ми підписуємо і ці посвідки. Жаль мене бере, що не подумали й ми про це. Звичайнісеньку ручку, якою ми підписували договір, ховаю я до кишені; вона не має жадної посвідки — це мій особистий спомин.

Гр. Чернін і ми скінчили підписувати одні з перших. Гр. Чернін дивиться на мене. Ми встаємо і ідемо в протилежний кінець салі.

Там, майже нікого нема, бо вся увага присутніх зосереджена по другому боці, де все тріскотять іще фотографічні апарати. У гр. Черні-

на в руках таємний договір. Він виготовлений лише у двох примірниках і у французькій мові. Ніяких промов, лише так гр. Чернін, як і я взаємне собі бажаємо, щоб цей договір послужив на користь нашим обом державам.

З австрійського боку договір підписаний канцлером Зайдлером і гр. Черніном. Твердою і радісною рукою підписую я його в імені України. М. Любинський і М. Левітський залишилися при головному столі, щоб не звертати загальної уваги на відсутність цілої делегації.

Коли я повертаюся на своє місце, вони відходять і підписують також таємну грамоту.

Нарешті, всі формальності полагоджені.

Грамоти всіми підписані і шепають зі стола.

Берестейська конференція скінчена.

Україна, визнана Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною як самостійна держава, заключила перший міжнародний трактат.

Десь у пляшках гучно хлопають корки.

Розносять шампанське.

Всі цокаються, висловлюють побажання.

Стою і я зі своїм кришталевим келихом. В ньому шумує вино, з ним я вітаюся і з ф. Кільманом, і гр. Черніном, Гофманом та іншими.

Ось підходить з келихом

ще якийсь пан; обличчя його мені незнайоме.

— Пане, дозвольте і мені щиро привітати Вас і в Вашій особі в цей великий день, нашу Україну — чую я по українськи.

Голос у незнайомого тремтить, він видно зворушений; зворушений і я почути тут українську мову.

— Микола Василько! — я чую далі.

Перше українське привітання!

У ясну, зоряну ніч верталися ми до нашої хати з першими грамотами нашої держави. У Київ у ту ніч вступили большевики...

Брест-Литовський, 29 січня (9 лютого) 1918 р.

Мировий договір між Українською Народньою Республікою з одної і Німеччиною, Австро-Угорщиною Болгарією та Туреччиною з другої сторони

Тому, що Український Народ в протягу сучасної світової війни проголосив себе незалежним і виразив бажанє повернути мирний стан між Українською Народньою Республікою і державами, що знаходяться у війні з Росією, постановили правительства Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Туреччини заключити мировий договір з правительством Української Народньої Республіки; вони хотять сим вчинити перший крок до тривалого і для всіх сторін почесного світового мира, котрий не тільки має покласти кінець страхіттям війни, але також має вести до повернення дружніх відносин між народами на полі політичному, правному, господарському і умовному. В тій цілі до нав'язання мирових переговорів в Берестю-Литовськ зібралися повновласники вище означених правительств, а саме:

За Правительство Української Народньої Республіки члени Української Центральної Ради: Пан Александер Севрюк, Пан Микола Любинський і Пан Микола Левітський.

За Цісарсько-Німецьке Правительство державний секретар заграничного уряду, Цісарський Дійсний Тайний Радник, Пан Ріхард фон Кільман;

За Цісарське і Кіролівське Спільне Австрійсько-Угорське Правительство Міністер Цісарськ[ого] і Королівськ[ого] Дому і справ заграничних Його Цісарського і Кіролівського Апостольського Величства Тайний Радник, Отокар граф Чернін фон цу Худеніц;

За Королівсько-Болгарське Правительство: президент Міністрів: Пан Др. Василь Радославов, Посол Пан Андрій Тошев, Посол Пан Іван Стоянович, Військовий повновласник Пан полковник Петро Ганчев, Пан Др. Теодор Анастасов;

За Цісарсько-Османське Правительство: Й[ого] В[еличність] Великий Везир Талаат Паша, Міністр справ заграничних Агмед Нес-сімі Бей, Й[ого] В[еличність] Ібрагім

Гаккі Паша, Генерал Кавалерії Агмед Іззет Паша; і по предложеню своїх повновластей, які признано добре і належно виставленими, згодилися на слідуючи постанови:

Стаття I

Українська Народня Республіка з одної і Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина з другої сторони заявляють, що воєнний стан між ними покінчений. Сторони, заключають договір, рішилися надалі жити взаємно в мирі і дружбі.

Стаття II

1. Між Українською Народньою Республікою з одної і Австро-Угорщиною з другої сторони, о скільки ті дві держави граничитимуть з собою, будуть ті границі, які існували між Австро-Угорською Монархією і Росією перед вибухом війни.

2. Дальше на північ ітиме границя Української Народньої Республіки, починаючи від Тарнограду, загально по лінії Білгорай — Щебрешин — Красностав — Пугачів — Радин — Межиріччя — Сарнаки — Мельник — Високо-Литовськ — Каменець-Литовськ — Прушани — Вигоновське Озеро.

Подрібно установлюватиме границю мішана комісія після етнографічних відносин і з углядженням бажань населення.

3. На випадок, якби Українська Народна Республіка мала граничити ще з якою іншою державою Почвірного Союзу, то що до того застерігаються окремі умови.

Стаття III

Опорожнюване занятих областей пічнеться негайно по ратифікації сього мирового договору.

Спосіб переведення спорожнення і передачі спорожнених земель означуть повновласники інтересованих сторін.

Стаття IV

Дипломатичні і конзулярні зносини між сторонами, що заключають договір, почнуться зараз по ратифікації миро-

вого договору. Для можливо найбільшого допущення кон-зуплів обох сторін застерігаються окремі умови.

Стаття V.

Сторони, що заключають договір, зрікаються взаємно звороту їх військових коштів, себто державних видатків на провадження війни, як також звороту їх військових шкід, то є тих шкід, що повстали для них і їх горожан у військових областях через військові зарядження з виключенням всіх реквізицій у ворожому краю.

Стаття VI

Військові полонені з обох сторін будуть відпущені до дому, хиба би вони схотіли за згодою держави, в котрій вони перебувають, залишитися в її областях або удатися до іншого краю.

Питання, що з тим стоять у зв'язку, ползгоджуються в окремих договорах, передбачених в VIII статті.

Стаття VII

Сторони, які заключають договір, прийшли в справах господарських зносин до слідувчої згоди:

I.

Сторони, які заключають договір, зобов'язуються взаємно навязати негайно господарські зносини і устроїти обміну товарів на підставі слідувчих постанов:

До 31 липня біжучого року треба буде переводити взаємну обміну лишків найважливіших сільсько-господарських і промислових виробів для покриття біжучих потреб згідно з от-такими постановами:

а) Кількість та рід витворів, котрих обміну передбачено в попередньому уступі, означити по обох сторонах комісія, яка складається з однакової кількості членів з обох сторін і збираються негайно після підпису мирного договору;

б) Ціни витворів при згаданій обміні товарів означає по взаємній згоді комісія, котра складається з рівної кількості представників обох сторін;

в) Розрахунок відбувається в золоті на такій основі: 1000 німецьких державних марок в золоті рівні 462 карбованцям в золоті Української Народньої Республіки, а також рівні 462 рублям в золоті бувшого російського царства (1 рубель рівняється 1/15 імперіяла), або 1000 австрійських і угорських корон в золоті рівні 393 карбованцям 78 грошам в золоті Української Народньої Республіки, рівні 393 рублям 78 копійкам в золоті бувшого російського царства (1 рубель рівняється 1/15 імперіяла);

г) Обміна товарів, котрі мають бути усталені комісією, яка передбачена в уступі а) відбувається через державні або державою контрольовані центральні інституції.

Обміна тих витворів, котрих вище передбачені комісії не означуть, відбувається дорогою вільного обороту на підставі тимчасового торговельного договору, котрий передбачується в слідувчій II числі.

II.

Оскільки в числі I. не передбачено нічого іншого, то в основу господарських зносин між сторонами, котрі заключають договір, тимчасово до заключення остаточного торговельного договору, але у всякому разі на протяг не менше як шість місяців після заключення мира між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з одної сторони і тепер стоячими з ними в стані війни європейськими державами, Сполученими Державами Північної Америки та Японії з другої сторони, повинні бути положені оттакі постанови:

Для господарських зносин між Українською Народньою Республікою і Німеччиною ті умови, які зложені в нижче згаданих постановах російсько-німецького договору про

торговлю та мореплавство з року 1894—1904, а саме:

Стаття 1—6, 7. включно тарифи А і В, 8—10, 12, 13—19, далі в постановах в кінцевому протоколі перша часть до статі 1, уступ 1. і 3. до статі 1 і 12 уступ, I, 2, 4, 5, 6, 8, 9. до статі 3. до статі 5. уст. 1. і 2. до ст. 5, 6, 7, 9, 10. до ст. 6, 7. і 11., до ст. 6—9, до ст. 6. і 7. до ст. 12. уст. 1, 2, 3, 5, далі в кінцевому протоколі в четвертій частині §§: 3, 6, 7, 12, 12 в, 13, 14, 15, 16, 17, 18. (з застереженням відповідних змін в організації влас-тей) 19, 20, 21, 23.

Київ, 19 квітня 1918 р.

УГОДА

про упорядкування переїзду подорожніх.

Установлено, що є бажання з обох сторін як найскоріше досягнути вільний і безперешкодний переїзд подорожніх. Зі сторони Німеччини і Австро-Угорщини зауважено і на що зі сторони української згодженося, що Центральні Держави з огляду на світову війну мусять по військових і політичних міркуваннях зробити вїзд в Німеччину і Австро-Угорщину залежним від особливих мір охорони і мусять його (вїзд) держави в найтісніших межах. Тому прийшло до згоди на цим, що зараз не може бути місця для матеріальної паритетності при упорядкуванні переїзду подорожніх між Центральними Державами і Україною, так як Україна не є більше в стані війни. В подробицях установлено слідує:

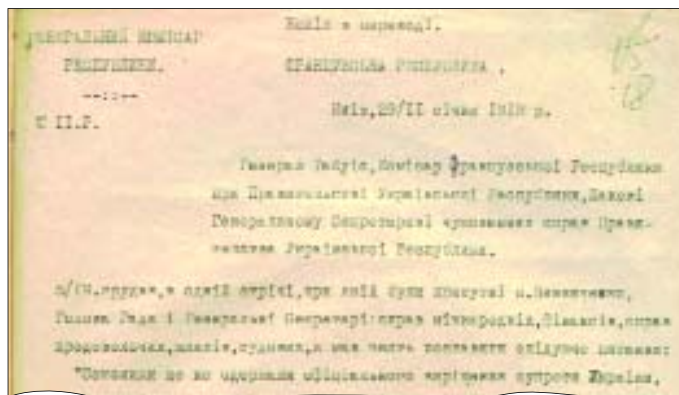
1) Вільний вїзд більшого числа осіб не дозволяється як Україною, так і Центральними Державами з огляду на світову війну з одної і на особливе господарське положення на Україні з другої сторони.

2) Німеччина і Австро-Угорщина мусять собі задержати право в кожному віддільному случаю вїзд на їх територію українських горожан зробити залежним від спеціальних установ в Берліні — відносно в Відні — і відносно в Буда-Пешті. Не можна вволити бажання зі сторони України щоб для певних подорожніх категорій могли бути дозволення на переїзд від установ представляючих Центральні Держави в Києві без попереднього запитання у своїх центральних установ. Але Центральні Держави виказують свою готовність для органів Українського Уряду і інших українських публічних установ, котрі подорожують по службовим дорученням, як також в спеціальних гідних огляду, або пильних випадках по можності прискорити вирішення справи. Загальні постанови про переїзд подорожніх в Німеччину і Австро-Угорщину розтягаються також і на українських торговельних подорожніх.

4)1 Але щоб Україні приналежало право усунення закордонних цивільних осіб, як що вони на Українській території провиняться проти публічного порядку.

5) Центральні Держави виказують свою готовність подати відомості Українському Уряду про всі видані з їх сторони дозволення на вїзд на Україну. При торговельних подорожах подається відомості про фірму, рід краму як також про місце переїзду через кордон.

6) Український уряд установляє в Києві Центральну для паспортів, через котру всі прохання на вїзд українців будуть пересилані до відповідних паспортних Центральних Держав у Києві. Українська паспортна Центральня безпосередньо порозуміється з Київськими Центральними паспортними Центральними Держав що до технічного переведення діла.

Лист комісара Французької Республіки при Уряді Української Республіки генерала Табу від 11 січня 1918 р., в якому він повідомляє, що Франція вступила в офіційні зносини з Україною

Історично-духовна перлина України

Це місто, переконані історики, має якесь кармічне значення для України. У Переяславі-Хмельницькому, кажуть ті, хто вперше відвідав ці місця, зримо відчувається енергетика століть. У цих краях відбувалося чимало подій, які мали планетарне звучання. Саме про них йдеться на сторінках журналу „Пам'ять століть”, презентація якого відбулася цими днями. Унікальність видання, впевнені працівники Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв, передусім у тому, що на його сторінках вдалося зібрати все найцінніше з біографії міста. 300 сторінок вміщують історію Переяславщини, звідки зароджувалася наша держава, де розквітнув талант українського поета та пророка нації Тараса Шевченка. Зі сторінок часопису дізнаєшся про легендарне минуле й сучасне давнього міста, про його славетних людей.

1100 років першої письмової згадки про Переяслав – це дуже важливий факт української історії. За ним безліч буремних подій і фактів, осяяних діяльністю неординарних особистостей, тисячі й тисячі людських доль, які не загубилися в перебігу часу. З усього цього й складається історія міста, його значимість.

Переяслав був не тільки важливою сходинкою до великокняжої київської влади, бо тут, в горнилі боротьби із кочовими ордами половців і печенігів, на порубіжжі з грізним на той час Степом, гартувався державницький хист майбутніх володарів Київської Русі–України, закладалися засади великої християнської цивілізації, на цій землі зростали видатні духовні пастирі. Тут з'явилася перша в Україні лікарня, тут зупинилися перед в'їздом до Києва дипломатичні місії з різних держав.

Однак не тільки цим знань в історичному плані Переяслав. Знаковим є й те, що місто завжди приваблювало найвидатніших українців. Тут мав у 1648–1657 роках свою резиденцію гетьман України Богдан Хмельницький. Тут відбулося дуже багато важливих, а почасти і трагічних, сторінок часів історії. Тут жив видатний, світового рівня філософ Григорій Сковорода, звучало в місцевому колегіумі його слово як поета і педагога. Сюди в 1845 році приїхав Тарас Григорович Шевченко і саме тут він написав чи не найпроникливіший і не найзначиміший свій твір – безсмертний „Заповіт”. Із Переяславом пов'язана життєва доля геніального єврейського письменника Шолом-Алейхема.

Презентація журналу „Пам'ять століть” №1-2, присвяченого 1100-річчю м. Переяслава-Хмельницького

Нам приємно усвідомлювати свою дотичність до увічнення історичної пам'яті Переяслава-Хмельницького. Місто, яке має неповторний музейний комплекс, яких мало у світі, стало об'єктом великої та небуденної зацікавленості зарубіжних дипломатів і гостей України. Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв залюбки організовує для них екскурсії у неповторний Переяслав.

Однак не тільки цим вичерпується зацікавленість Генеральної дирекції історією і духовною спадщиною Переяславщини. Ось уже впродовж багатьох років її співробітники організовують тут пленери для українських і зарубіжних художників-живописців. Та найвагомішим проектом, у якому взяла участь генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, є створення музею „Заповіт Тараса Шевченка”, який розповість про Великого Кобзаря та його перебування в Переяславі–Хмельницькому.

Подорож дружин Надзвичайних та Повноважних Послів до м. Переяслава-Хмельницького

Презентація інвестиційного проекту ГДІП “Мотельний комплекс у м. Переяславі-Хмельницькому”

Незабаром поруч з музеєм розгорнеться збудований в координатах найсучасніших туристичних вимог комплекс (мотель, готель, стоянки для авто, ресторан, бари) для тих, хто прагне торкнутися великого, понад тисячолітню історію, унікального українського міста.

Екскурсія для представників дипломатичних місій до м. Переяслава-Хмельницького

Макет готелю у м. Переяславі-Хмельницькому

У Києві – про Антарктику

Полярники станції “Академік Вернадський” вітають учасників XXXI Консультативної наради Сторін Договору про Антарктику (КНДА)

Майже два тижні Україна була центром світової антарктичної думки. З 2 по 13 червня українська столиця вперше стала місцем проведення XXXI Консультативної наради Сторін Договору про Антарктику (КНДА), підписаного у Вашингтоні 1959 року. Україна удостоїлася статусу Консультативної сторони в 2004 році, ставши, таким чином, повноправною антарктичною державою. Відповідно до статуту цієї організації, яку, по суті своїй, являє світовий Антарктичний клуб, щорічні засідання АТСМ проводяться на території країн-

членів цієї міжнародної структури в абетковій послідовності. До Києва завітали близько 400 представників із 47 країн з усіх континентів планети, серед яких відомі дипломати, політики, науковці й правознавці, щоб обговорити та вирішити подальшу долю унікального природного заповідника – Антарктиди.

Україна має власну антарктичну станцію, засновану в лютому 1996, коли наукова база „Фарадей” була передана Україні англійським Антарктичним товариством і отримала нову назву на честь академіка Вернадсько-

For the first time, Ukraine served as the venue for the 31st consultative conference of the Parties to the Antarctica Treaty, which was held in Kyiv on June 2-13, 2008. Forty-six countries participated in the meeting, sending well-known diplomats, politicians, scholars and scientists and legal experts. In the course of two weeks the participants discussed and central issues related to reclamation and conservation of the frozen continent.

го. Її хрещеними батьками були тодішній посол України у Великій Британії Сергій Комісаренко та директор Інституту геології НАНУ академік Петро Гожик, які здійснювали всю необхідну організаційну роботу. Сьогодні на станції працює вже 13-та українська антарктична експедиція, і результати, отримані вітчизняними науковцями в Антарктиді, лягли в основу багатьох наукових праць. Крім того, станція включена до глобальної системи спостережень за кліматом.

За час роботи наради були розглянуті десятки питань, що стосуються як безпосередньої діяльності Договору про Антарктику, її секретаріату, так і конкретних проблем охорони навколишнього середовища Льодового континенту, будівництва нової китайської станції на най-

вищому плоскогір'ї Антарктики, що є надзвичайно дискусійним, розробки політики та стратегії розвитку антарктичного туризму, який став дуже популярним останнім часом, а також безпеки туристичних суден, правил поведінки туристів у районах особливої охорони тощо.

У ході спілкування та переговорів у кулуарах наради українська сторона домовилася про ряд спільних проєктів, які виконуватимуться на взаємовигідних засадах із дослідниками Антарктики з Індії, Франції, Чилі та інших країн. Та найголовнішим результатом роботи наради стало спільне рішення її учасників про те, що Антарктида має залишатися світовою науковою лабораторією і екологічно чистою зоною нашої планети.

*Фото прес-служби
НАНЦ МОН України*

СВІТСЬКИЙ РАУТ

Наймолодше свято

Щорічно, з 1994 року, 12 червня Російська Федерація відзначає День Росії – на честь ухвалення Декларації про державний суверенітет. Це – наймолодше державне російське свято. З його нагоди Посольство Російської Федерації в Україні запросило своїх гостей – політичну еліту країни, дипломатичний корпус, представників великих бізнес-структур, відомих громадських діячів і представників творчої інтелігенції до Національного палацу мистецтв „Україна”.

Численні вітання приймав Надзвичайний і Повноважний Посол РФ в Україні Віктор Черномірдин. Звертаючись до присутніх з вітальним словом, Віктор Степанович не оминув і тих проблем, які виникли останнім часом у відносинах між двома країнами. „У сьогоднішніх російсько-українських відносинах існують складні

питання. Про це Дмитро Анатолійович Медведєв відверто говорив під час своєї нещодавньої розмови з Віктором Андрійовичем Ющенком. Російська сторона готова до продовження конструктивних переговорів з усіх тем російсько-української взаємодії”, – підкреслив глава дипломатичної місії.

Прекрасною прелюдією до конструктивного діалогу став концерт Оренбурзького державного академічного хору. А вишуканий фуршет, накритий з притаманним росіянам

розмахом на двох поверхах Палацу „Україна”, не тільки змістив усіх запрошених, а й дав можливість поспілкуватися в неформальній обстановці, отже – і зблизити найбільш конфліктні позиції.

Інформація „З.С.”

Українське мистецтво – в Сінгапурі

14 травня в Сінгапурі завершилися Дні культури України, які тривали з 24 квітня та були організовані за сприяння Міністерства культури і туризму України та Міністерства інформації, зв'язку і мистецтв Республіки Сінгапур. У Будинку мистецтв Сінгапуру працювала виставка сучасного українського живопису відомих митців Дмитра та Євгенії Гапчинських, українських історико-етнографічних ляльок члена Національної спілки майстрів народного мистецтва Тетяни Федорової, демонструвалася експозиція ілюстрованих книжок українського видавництва “А-ба-ба-га-ла-ма-га”, виданих англійською мовою.

Після завершення виставки частину колекції ляльок майстра Тетяни Федорової передали як українську експо-

ше надали можливість торкнутися скарбів багатовікової історичної спадщини

Фрагмент експозиції українських історико-етнографічних ляльок члена Національної спілки майстрів народного мистецтва Тетяни Федорової

Учасники та гості Днів культури України в Сінгапурі

зицію сінгапурському музею іграшок “Мінт”, а книжки видавництва “А-ба-ба-га-ла-ма-га” – Національній бібліотеці Сінгапуру.

У престижному концертному залі “Вікторія” відбувся концерт широковідомої української вокальної формації “Пікардійська терція”, на якому зібралося близько 1000 глядачів – представників урядових структур, ділових і мистецьких кіл, засобів масової інформації Республіки Сінгапур, дипломатичного корпусу країни перебування, українці, які проживають у Сінгапурі, широкі верстви населення країни.

За відгуками сінгапурців, ці Дні культури багатьом упер-

українського народу. Символічно, що вони проводилися одночасно з Днями Європи в Сінгапурі. Це сприяло більш ґрунтовному ознайомленню сінгапурської громадськості з культурними надбаннями європейських країн. Усі заходи в рамках Днів висвітлювалися сінгапурською та українською пресою.

Суттєвий фінансовий внесок у цю культурну подію зробили українські та сінгапурські компанії та організації. Серед них – Епіцентр, БАТ „Державний експортно-імпортний банк України”, Delta-Wilmar, Sitra, Mandarin Tour, Lee Foundation та VTB.

Тиждень української культури в Баварії

Значною подією в культурному житті Баварії став Тиждень української культури, що проходив з 13 по 21 червня 2008 року. Його організаторами виступили товариство „Україна” — одна з

провідних організацій діаспори на теренах Німеччини, котра якраз відзначає своє 10-річчя, та Генеральне консульство України в Мюнхені. Програма Тижня була досить різноманітною і на-

сиченою: концерти українських митців, філателістична виставка, вечір української поезії за участі Марії Матіос, перегляд вітчизняних кінофільмів, подіумна дискусія, симпозиум україн-

ських і баварських учителів та інші заходи.

**Генеральне консульство
України в Мюнхені**

*Фото Наталі Карпенко
та Едуарда Фінна*

Генеральний консул
України в Мюнхені
Юрій Ярмілко відкриває
Тиждень української
культури в Баварії

Виступає народний ансамбль танцю „Україна” з Києва

Співає прима світової оперної сцени Вікторія Лук'янець

Виступає ансамбль танцю і пісні „Бессарабський сувенир”
з Білгород-Дністровського Одеської області

На сцені — ансамбль танцю „Студія 117” із Одеси

Почесний голова товариства „Україна”, ідейний натхненник
Тижня Іван Бобин серед його учасників і організаторів

Френсіс О'Доннелл: „Кожен із нас – частина вирішення проблеми глобального потепління”

5 червня, у Всесвітній день довкілля, Представництво ООН в Україні спільно з Міністерством охорони навколишнього природного середовища та за підтримки компанії OLYMPUS підбили підсумки Першого Всеукраїнського фотоконкурсу „Зміна клімату: подбай про свою планету”. Він проводився в рамках національної компанії „Прямуй на зелене!”

Понад 980 українців надіслали свої фотографії, зроблені в 45 країнах світу. За допомогою художнього образу вони спробували порозмірковувати, до яких наслідків можуть

привести сильні посухи, повені, шторми, урагани, спека, загроза зникнення екосистем. Через зміну клімату рівень Світового океану підніметься й океанічні течії можуть істотно змінити свій рух. Унаслідок цього людство зіштовхнеться з проблемами водопостачання, деградацією сільськогосподарських земель і лісів. Тож метою конкурсу було – привернути увагу до нагальності вирішення проблем зміни клімату та необхідності відповідального ставлення людей до навколишнього середовища. Тож, вітаючи переможців, Постійний координатор системи ООН в Україні Френсіс О'Доннелл підкреслив, що наша залежність від джерел енергії, які базуються на вуглецях, є причиною значного збільшення викидів парникових газів в атмосферу. І важливо пам'ятати, що кожен із нас – частина вирішення проблеми глобального потепління.

Євген Компанійченко (Запоріжжя). „Шлаковідвал–2” (1 місце)

Дмитро Тяжлов (Дніпродзержинськ). „Зміни тривають” (3 місце)

Віталій Грабар (Львів). „На сміттєзвалищі” (2 місце)

Улюблена справа

„Я повинен малювати щодня, все, що я бачу, відчуваю, в розкішній кольоровій гамі на полотні. Інакше життя втрачає сенс...” Так сказав про себе відомий український художник, член Національної спілки художників України Олександр Масик. І ніколи не зраджував собі. Його батько — заслужений художник України Володимир Масик, а мати Люба, яка пішла з життя, коли маленькому Сашкові виповнилося лише два з половиною роки, матір була внучатою племінницею славетного Іллі Рєпіна.

Олександр від самого дитинства був оточений духом мистецтва. Батько брав сина на етюди, розкривав ази малювання натюрмортів, пейзажної натури. Цілком закономірно Олександр обрав шлях художника. Він пройшов курс навчання в Республіканській художній школі ім. Тараса Шевченка, а потім успішно закінчив Київський державний художній інститут, майстерню відомого графіка Т.Лящука.

Нині Олександр успішно експериментує і як живописець, і як графік, і як плакатист і автор ескібрисів. Однак, незалежно від жанру, стилю і форми, кожне полотно має особливу своєрідну печатку, за якою вгадується рука Олександра Масика. Можливо, тому, що київський художник — нащадок запорізьких козаків, чий родовід бере свої витoki від сотника Батуринського куреня Максима Масика, характерною рисою кожного його твору є простір, без якого сумує і плаче справжня козацька душа.

Просякнуті сонцем і свіжим повітрям пейзажі заманюють нас у Карпати, де лунають звуки гуцульських трембіт, проводять старо-

винними вуличками Києва, виплескують радість весняного бузкового цвітіння скель Сімеїза, замріяність вуличок Гурзуфа і витончену гордість Чеховської бухти. У картинах Масика ми часто бачимо людину або відчуємо її присутність. Це надає композиції особливого дійства і робить нас її співучасниками. У роботі „Вулиця Гурзуфу, полудень” точно переданий буденний мотив кримської вулички, вузької, з крутим підйомом вгору. Жінка несе кошик і відчувається її важкий поступ, спека сонця.

Весь світ у всій своїй красі — на розмаїтті яскравих полотен художника. Подорожі — це хліб насущний для Олександра. Кожна нова країна відкриває йому нові радощі буття, дарує нові теми, знайомства, образи. Герої портретної серії чи то вдумливі, чи романтичні, чи бувають надзвичайним темпераментом, як, наприклад, „Танцівниця з Перу”, „Мексиканська актриса”, „Китаянка”. За кожним обличчям, окрім виразного характеру особистості, проглядають притаманні народів звичаї, культурні особливості, традиції.

Краще зрозуміти самих себе, свою ментальність, отже, спробувати розгадати власне майбутнє, допоможуть портретні зображення українців.

Особливе місце в творчому доробку художника займають квіти. На картинах митця майорять маки, роз-

Олександр Масик

кішні півонії, ромашки, волошки, іриси. Вражає розмаїття кольорів, які, немов симфонічний оркестр, створюють гімн природі. Він летить з полотен „Симфонія літа. Волошки та ромашки”, „Соняшники”, „Квіти на балконі”.

Олександр Масик завжди перебуває у вирі громадських подій. Він був одним із перших, хто, не замислюючись про наслідки, прибув до Чорнобиля. Цикл його робіт, що віддзеркалює жахливу катастрофу, був створений у 400 м від палаючого реактора. Малював, сидячи на пожежній машині.

У творчому доробку митця 2 всесоюзні, 33 республіканських, 19 персональних і міжнародних виставок. Він брав участь у понад 50 тематичних вернісажах як в Україні, так і за кордоном. Географія його виставкової діяльності — Болгарія, Греція, Ізраїль, США, Польща, Ки-

тай. Роботи представлені у відомих галереях Нью-Йорка, Колорадо-Спрінгс, Туссоні, Лос-Анджелесі. Олександр Володимирович — володар численних нагород і відзнак, серед яких нагород за міжнародного товариства допомоги та дружби „Посол миру”. Однак активна творча та громадська натура Олександра не зупиняється на досягнутому. Він прагне нових дій та вражень, збирає навколо себе коло прихильників образотворчого мистецтва, влаштовує круглі столи, прес-конференції, організовує виїзди на пленер. У його майстерні завжди повно художників, друзів, шанувальників мистецтва та учнів, які всі разом вчаться великому дару — вмінню правдиво відтворити неповторне природне освітлення, створений Господом простір і божественну прозорість повітря.